

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Μια Κοινωνιογλωσσική Προσέγγιση των Διαδικασιών
Ισοπέδωσης της Κυπριακής Ελληνικής στην περιοχή των
Κοκκινοχωρίων**

Χρυστάλλα Καρμέλλου

**Επιβλέπων Καθηγητής
Δρ. Σπύρος Αρμოსτής**

Δεκέμβριος 2017

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Μια Κοινωνιογλωσσική Προσέγγιση των Διαδικασιών
Ισοπέδωσης της Κυπριακής Ελληνικής στην περιοχή των
Κοκκινοχωριών**

Χρυστάλλα Καρμέλλου

**Επιβλέπων Καθηγητής
Δρ. Σπύρος Αρμოსτής**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία από τη Σχολή Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Δεκέμβριος 2017

Στον Παύλο που έφυγε νωρίς

Περίληψη

Ως μη πρότυπη ποικιλία, η Κυπριακή Ελληνική (ΚΕ) υφίσταται διαδικασίες *δημιουργίας κοινής* για μεγάλο χρονικό διάστημα. Ωστόσο, η επιστημονική ενασχόληση με το φαινόμενο προέκυψε μόλις στα τέλη του 20^{ου} αι., κατά τη διάρκεια του οποίου η έρευνα στο πεδίο της γλωσσικής ποικιλότητας επικεντρώθηκε στις *περιφερειακές κοινές*, ώστε να περιγράψει τις διαδικασίες που χαρακτηρίζουν το φαινόμενο. Η *ισοπέδωση* ως μια βασική διαδικασία στη δημιουργία κοινής συμβαίνει σε δυο επίπεδα σε ό,τι αφορά την ΚΕ: *ισοπέδωση* που ευθύνεται για τη σύγκλιση της ΚΕ με την πρότυπη νέα ελληνική και *ισοπέδωση* που ευθύνεται για τη σύγκλιση των *υποποικιλιών* της ΚΕ ως προς την κοινή ΚΕ.

Η παρούσα μικρής κλίμακας έρευνα εξετάζει τη φωνολογική *ισοπέδωση* της υποποικιλίας των Κοκκινοχωρίων. Η γλωσσική χρήση εξετάστηκε με τη μέτρηση της χρήσης *ανταγωνιστικών μεταβλητών*, δηλαδή τοπικών πραγματώσεων και πραγματώσεων της κοινής ΚΕ στα ακόλουθα: α. πραγματώσεις συμπλεγμάτων [θc] [pc] [fc] ως [c:]· β. πλήρης αφομοίωση του /s/ στο εξακολουθητικό /m/ που ακολουθεί, με αποτέλεσμα το διπλό [m:]· γ. τροπή του /θ/ και /f/ σε /x/ (το οποίο πραγματώνεται ενίοτε ως [h]) πριν από φωνήεν· δ. ηχηροποίηση του /x/ με αποτέλεσμα το [χ] πριν από /r/· ε. τροπή του /ð/ σε /ɣ/ (το οποίο πραγματώνεται ως [ɣ] ή [j]) πριν από οπίσθιο (/o/) και πρόσθιο φωνήεν (/e/ /i/).

Στοχευμένες συνεντεύξεις λήφθηκαν από 89 γηγενείς κατοίκους των Κοκκινοχωρίων που είναι φυσικοί/ές ομιλητές/τριες της ΚΕ. Τα δεδομένα χωρίστηκαν σε δυο ομάδες, την Ομάδα Α, στην οποία εμπίπτουν οι ομιλητές/τριες που δεν έδωσαν καμιά τοπική πραγμάτωση, και την Ομάδα Β στην οποία εμπίπτουν οι ομιλητές/τριες με ελάχιστη χρήση τοπικών μεταβλητών. Τα δεδομένα της Ομάδας Α έτυχαν κοινωνιογλωσσικής επεξεργασίας ως προς το φύλο, την ηλικία και την βαθμίδα εκπαίδευσης. Τα δεδομένα έδειξαν ότι οι πραγματώσεις της κοινής ΚΕ υπερισχύουν σε άτομα με υψηλή μόρφωση και σε γυναίκες δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η μελέτη συνέκρινε τη γλωσσική χρήση σε δύο κοινότητες, τη Δερύνεια και το Λιοπέτρι. Τα ευρήματα δεικνύουν *ποικιλότητα* αντί για ομοιογένεια στην γλωσσική χρήση των Κοκκινοχωρίων. Ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα αναλύθηκαν υπό το πρίσμα σύγχρονης έρευνας στην *ισοπέδωση*, η οποία λαμβάνει υπόψη κοινωνικούς, ψυχογλωσσικούς και γνωστικούς παράγοντες στα πλαίσια του παραδείγματος της *διάχυσης και μετάδοσης* που διέπουν τη γλωσσική αλλαγή.

Summary

As a non-standard variety, Cypriot Greek (CG) has been undergoing *koineisation* processes for long, but it is only until the late 20th century that research in the field of language variation has drawn attention to *regional koines*, in order to provide explicit theoretical frameworks delineating actual procedures which describe the phenomenon. *Levelling* constitutes one basic process that takes place in two directions: levelling that accounts for the convergence of CG towards Standard Modern Greek (SMG) and levelling that accounts for the convergence of the CG sub-varieties towards a CG koine.

The current small scale study examines phonological levelling of the Kokkinochoria subvariety. Language use was examined by assessing the speakers' use of *competing variables* that is local realisations and CG koine realisations in terms of the following:

1. Realisations of clusters [θc] [pc] [fc] as [c:];
2. Full assimilation of /s/ to the following sonorant /m/ resulting in a geminate [m:];
3. Alternation of /θ/ and /f/ with /x/ (sometimes realised as [h]) in pre-vocalic position;
4. Voicing of /x/ resulting in [ɣ] before /r/;
5. Alternation of /ð/ with /ɣ/ (realised as [ɣ] or [j]) before back (/o/) and front vowels (/e/ /i/).

Structured interviews were used to collect data from 89 indigenous native speakers of CG in the Kokkinochoria area by employing elicitation methods. Data were divided into two sub groups, that is, filter techniques were employed to separate speakers who demonstrated zero use of local variation (group a) and speakers who demonstrated “minimum use” of local variation (group b). A sociolinguistic profile of speakers with zero use of local variation was portrayed. Findings indicated that CG koine variables dominate in the language use of speakers of higher education and women of secondary and higher education. Furthermore, the study examined/compared language use in two different villages, namely Derynia and Liopetri. Findings indicated *variation* instead of a homogenous geographical subvariety. Both quantitative and qualitative data were discussed under the light of current research on levelling that takes into account social, psycholinguistic and cognitive factors within the *transmission and diffusion* traditions of studying language change.

Ευχαριστίες

Η εκπόνηση της παρούσας μελέτης είναι απόρροια της γλωσσολογικής θεωρητικής κατάρτισης που μου προσέφερε το πρόγραμμα σπουδών *Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία* του Α.Π.ΚΥ. Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή Δρα Σπύρο Αρμοστή, για την ακαδημαϊκή καθοδήγηση καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της διατριβής, τις ουσιαστικές παρεμβάσεις και τη γόνιμη ανταπόκριση στους προβληματισμούς μου. Ευχαριστώ επίσης θερμά την υπεύθυνη του μεταπτυχιακού προγράμματος *Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία*, Δρα Σταυρούλα Τσιπλάκου, η ηγετική φυσιογνωμία της οποίας εδραίωσε μέσα μου την αγάπη για τη μελέτη της γλώσσας. Επίσης ευχαριστώ την καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Πατρών Δρα Δήμητρα Μελισσαροπούλου για την πρόθυμη συμμετοχή στην τριμελή ομάδα αξιολόγησης της εργασίας.

Ευγνωμοσύνη οφείλω επίσης, σε όλες/ους τις/τους ερευνήτριες/τες που ασχολήθηκαν με τη γλωσσική ποικιλότητα, των οποίων το έργο είναι προσβάσιμο στις/στους φοιτήτριες/τες μέσω των βάσεων δεδομένων, των ηλεκτρονικών, καθώς και των συμβατικών βιβλιοθηκών. Ιδιαίτερες ευχαριστίες εκφράζω στη συντοπίτισσά μου Μαριλένα Κοντογιώργη, γιατί η ερευνητική της εργασία αποτέλεσε αφετηρία για την εκπόνηση της παρούσας μελέτης.

Τέλος, ευχαριστώ από καρδιάς την αγαπημένη φίλη Αθανασία Πουίκα που υπήρξε στην κυριολεξία συνοδοιπόρος στη διαδρομή για τη συλλογή των δεδομένων.

Περιεχόμενα

1 Εισαγωγή

1.1 Κυπριακή ελληνική.....	1
1.1.1 Φωνολογικά χαρακτηριστικά της κυπριακής ελληνικής	3
1.1.2 Γεωγραφικές ποικιλίες και κοινή κυπριακή ελληνική	5

2 Βιβλιογραφική ανασκόπηση

2.1 Δημιουργία κοινής	6
2.2 Κοινή κυπριακή ελληνική στο παρελθόν	7
2.3 Η υποποικιλία των Κοκκινοχωρίων το 1970	9
2.4 Η διαδικασία της ισοπέδωσης	10
2.5 Γεωγραφικός και κοινωνικός χώρος	12
2.6 Προηγούμενη έρευνα στην υποποικιλία των Κοκκινοχωρίων	14
2.7 Ερωτήματα-στόχοι της έρευνας	17

3 Μεθοδολογία της έρευνας

3.1 Καθορισμός των μεταβλητών	18
3.2 Μεθοδολογία και περιορισμοί	21
3.3 Το ερωτηματολόγιο	22
3.3 Η συλλογή των δεδομένων	23
3.4 Δείγμα και περιορισμοί	24

4 Αποτελέσματα της έρευνας

4.1 Φωνολογία της υποποικιλίας των Κοκκινοχωρίων στο παρελθόν και σήμερα	27
4.2 Το κοινωνιογλωσσικό προφίλ των ομιλητών/τριών που χρησιμοποιούν τις φωνητικές πραγματώσεις της ΚΚΕ	31
4.3 Παρουσίαση αποτελεσμάτων για κάθε μεταβλητή στο σύνολο του δείγματος.....	37
4.3.1 Απλοποίηση συμπλεγμάτων	37

4.3.1.1 Απλοποίηση συμπλέγματος [θc].....	38
4.3.1.2 Απλοποίηση συμπλέγματος [rc]	41
4.3.1.3 Απλοποίηση συμπλέγματος [fc].....	41
4.3.2 Πλήρης αφομοίωση συριστικού /s/ ως προς το εξακολουθητικό /m/.....	43
4.3.3 Τροπή του /θ/ σε /x/.....	46
4.3.3.1 Τροπή του /θ/ σε /x/ πριν από οπίσθιο φωνήεν	47
4.3.3.2 Τροπή του /θ/ σε /x/ ενδολεξικά	50
4.3.4 Τροπή του /f/ σε /x/	54
4.3.5 Ηχηροποίηση υπερωικού τριβόμενου /x/ σε /χ/.....	58
4.3.6 Τροπή /ð/ σε /γ/.....	62
4.4 Γενικά συμπεράσματα για την ισοπέδωση των μεταβλητών που εξετάστηκαν.....	65
5 Σχολιασμός αποτελεσμάτων	
5.1 Δημιουργία κοινής και η ισοπέδωση της υποποικιλίας των Κοκκινοχωρίων.....	69
5.2 Οι γυναίκες ως «νεωτερίστριες».....	71
5.3 Υπάρχει ενδοποικιλία (microvariation) στην υποποικιλία (subvariety) των Κοκκινοχωρίων;.....	73
5.4 Φάσεις της ισοπέδωσης.....	75
5.5 Η γλωσσική χρήση στους άνδρες νεαρής ηλικίας – Επίπεδα ύψους	76
Επίλογος	74

Παραρτήματα

Βιβλιογραφία

Εισαγωγή

Η κυπριακή ελληνική αποτελεί μια *περιφερειακή κοινή*, καθώς ομιλείται ως πρώτη γλώσσα από ένα σχετικά μεγάλο αριθμό ομιλητών/τριών που βρίσκονται συγκεντρωμένοι/ες στο νησί της Κύπρου. Ως *κοινή*, προκύπτει και από την ισοπέδωση των υποποικιλιών που συνθέτουν το συνεχές της. Μέχρι στιγμής, το φαινόμενο της ισοπέδωσης των υποποικιλιών της κυπριακής ελληνικής αποδίδεται σε γεωγραφική διάχυση.

Η παρούσα εργασία στοχεύει να παρουσιάσει τη γλωσσική χρήση για ένα εύρος τοπικών φωνολογικών χαρακτηριστικών, να ενημερώσει με γεωγλωσσικά δεδομένα την έρευνα στην ποικιλότητα των Κοκκινοχωρίων και να εμβαθύνει σε πτυχές του φαινομένου της ισοπέδωσης που εκτείνονται πέρα από το μοντέλο της γεωγραφικής διάχυσης.

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

1.1 Κυπριακή ελληνική

Η κυπριακή ελληνική, εφεξής ΚΕ, είναι η πρώτη γλώσσα για περισσότερους από οκτακόσιες πενήντα χιλιάδες Ελληνοκύπριους, Μαρωνίτες, Λατίνους, Αρμένιους και άλλους κατοίκους του νησιού. Είναι επίσης μια από τις γλώσσες των Κυπρίων της διασποράς. Άλλες γλωσσικές ποικιλίες της Κύπρου είναι η κυπριακή τουρκική, που ομιλείται από Τουρκοκύπριους, καθώς και η κυπριακή αραβική, που ομιλείται από Μαρωνίτες Κυπρίους του χωριού Κορμακίτης. Η ΚΕ δεν είναι επίσημη γλώσσα του κυπριακού κράτους, καθώς, όπως ορίζεται από το σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, επίσημες γλώσσες του κυπριακού κράτους είναι η ελληνική και η τουρκική, όροι με τους οποίους εννοείται η πρότυπη ελληνική /κοινή νέα ελληνική (εφεξής ΚΝΕ) και η πρότυπη τουρκική αντίστοιχα.

Η ιστορία της ΚΕ ανάγεται στην ελληνιστική περίοδο. Με την επέκταση της αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου, οι ελληνικές διάλεκτοι που ομιλούνταν ισοπεδώθηκαν και στη θέση τους αναδύθηκε μια νέα υπερκείμενη ποικιλία, η *ελληνιστική κοινή*. Πιστεύεται ότι η ΚΕ διαμορφώθηκε στο νησί ως εξέλιξη της ελληνιστικής κοινής, η οποία αποτέλεσε τη βάση και όλων των υπόλοιπων ελληνικών ποικιλιών πλην της Τσακωνικής (Browning, 1983, Κοντοσόπουλος, 2001).

Η διαμόρφωση της ΚΕ τοποθετείται μεταξύ του 7^{ου} και του 10^{ου} αι. μ.Χ. Σύμφωνα με τον Browning (1983: 131), το διάστημα τριών περίπου αιώνων μέχρι το 965 μ.Χ., που η Κύπρος περιήλθε υπό την εξουσία των Αράβων (είτε υπό καθεστώς πλήρους κατοχής, είτε υπό καθεστώς συγκυριαρχίας Αράβων-Βυζαντινών), ευθύνεται *ίσως* για τη διαφορετική πορεία εξέλιξής της σε σχέση με τις ελληνικές ποικιλίες άλλων περιοχών. Συνδέεται μάλιστα η ιστορική αυτή περίοδος της Κύπρου (op. cit.), με την αντίστοιχη περίοδο των Δωδεκανήσων, κυρίως της Ρόδου, όπου η τοπική ποικιλία παρουσιάζει

ομοιότητες με την ΚΕ. Ωστόσο, οι πρώτες μαρτυρίες που φανερώνουν την ύπαρξη μιας ποικιλίας που αποκλίνει από τις πιο κεντρικές ελληνικές ποικιλίες βρίσκονται σε γραμματειακά είδη του 13^{ου} αι. μ.Χ. όπως οι «Ασσίζες», που αποτελούν μετάφραση των νόμων των Λουζινιανών ή εκκλησιαστικά κείμενα όπως τα θεολογικά κείμενα του Νεοφύτου του Έγκλειστου του 12^{ου} αι. μ.Χ. (Βλ. Χριστοδούλου, 2015).

Ο Κοντοσσόπουλος (1969 στην Τερκουράφη, 2005) είχε αναφερθεί στη σύγχρονη ΚΕ, ενδεχομένως καθ' υπερβολή, χαρακτηρίζοντάς την ως την τελευταία ζωντανή σύγχρονη ελληνική διάλεκτο¹. Είναι γεγονός ότι παρά τη διευρυμένη κινητικότητα των πληθυσμών από την Κύπρο στην Ελλάδα, την έκθεση των ομιλητών/τριών στην πρότυπη ποικιλία (ΚΝΕ) μέσω των ΜΜΕ, την τυπική εκπαίδευση που χρησιμοποιεί ως μέσο (σε επίπεδο πολιτικής) την ΚΝΕ, η ΚΕ εξακολουθεί να είναι ζωντανή ποικιλία, η οποία υφίσταται διαδικασίες γλωσσικής αλλαγής όπως η «δημιουργία κοινής» (*koineisation*). Μια πρώτη αναφορά σε κάποιου είδους «κοινή κυπριακή ελληνική» γίνεται ήδη από τον Newton (1972), ο οποίος χαρτογράφησε τα μορφοφωολογικά χαρακτηριστικά των υποποικιλιών της ΚΕ και διέκρινε δυο διαφορετικά επίπεδα χρήσης: τα «χωρικάτικα» (χωριάτικα) και τα «κυπριακά της πόλης». Σε αυτό το συνεχές βρίσκεται και η υποποικιλία των Κοκκινοχωρίων² που αποτελεί και το επίκεντρο του ενδιαφέροντος στην παρούσα μελέτη.

¹ Αν και ο ίδιος ερευνητής χρησιμοποιεί για την ΚΕ και τον όρο «ιδίωμα». Τη διχογνωμία που υπάρχει στον ακαδημαϊκό λόγο για την περιγραφή της ΚΕ (διάλεκτος ή ιδίωμα) αναλύει η Καρυολαίμου (2000). Η ετερογλωσσία αυτή υφίσταται, (op. cit) καθώς πρόκειται για μια μη πρότυπη ποικιλία που αλλάζει συνεχώς και συνεπώς κινείται σε ένα εύθραυστο εκκρεμές μεταξύ σταθεροποίησης και σταδιακής αποδιαλεκτοποίησης.

² Η γεωγραφική περιοχή των Κοκκινοχωρίων αντιστοιχεί στη χερσόνησο που βρίσκεται νοτιοανατολικά της Κύπρου και νότια της πόλης της Αμμοχώστου (Βλ. χάρτη Παράρτημα Δ).

1.1.1 Φωνολογικά χαρακτηριστικά της κυπριακής ελληνικής

Τόσο ο Newton (1972) όσο και ο Trudgill (2003) ταξινομούν την ΚΕ στην ομάδα των νοτιοανατολικών διαλέκτων. Ωστόσο, η ταξινόμηση του Newton (1972) είναι πιο γενική από αυτήν του Trudgill (2003), ο οποίος ομαδοποιεί υποσύνολα με κοινά φωνολογικά χαρακτηριστικά. Η ΚΕ μοιράζεται μαζί με άλλα νησιά της ίδιας ομάδας³ τα φωνολογικά φαινόμενα της μεταφατνιακοποίησης των υπερωικών συμφώνων, τα δασέα διπλά σύμφωνα και τη διατήρηση του ληκτικού /n/.

Τα σύμφωνα της ΚΕ

Όπως επισημαίνει η Αρβανίτη (2010), η ΚΕ διαθέτει πλούσια ποικιλία συμφωνικών φθόγγων σε σχέση με την ΚΝΕ. Εκτός από τα διπλά, τα οποία έχουν διακριτική λειτουργία και όχι αλλοφωνική, η ΚΕ διαθέτει και άλλους φθόγγους που δεν απαντώνται στη ΚΝΕ, συγκεκριμένα ένα πολυπαλλόμενο μακρό [r:], π.χ. «καρρόττον» [ka'r:ot^h:on], και τα μεταφατνιακά [ʃ] [tʃ] [z:] όπως στις λέξεις «θιόνιν» [ʃonin], «τζερίν» [tʃe'rin], «μαχαζιά» [maxa'z:a]. Στην ΚΕ παρουσιάζεται το φαινόμενο της μεταφατνιακοποίησης των ραχιαίων συμφώνων /x k/ και των συρριστικών /s z ʃs/ όταν αυτά ακολουθούνται από πρόσθιο φωνήεν.

/ke'rin/ → *[ce'rin] → [tʃe'rin]

/'xerɪn/ → *['çerɪn] → ['ferɪn]

/maxa'zzɪa/ → *[maxa'z:ɪa] → [maxa'z:a]

Διπλά σύμφωνα (Geminates)

Υπάρχει γενικά η πεποίθηση ότι η ΚΕ διατηρεί τα διπλά σύμφωνα της αρχαίας προφοράς. Αυτό ισχύει όταν για παράδειγμα προφέρεται στην ΚΕ η λέξη «άλλος» ως ['al:os], ή η «θάλασσα» ως ['thalas:a]. Ωστόσο, η ΚΕ έχει διευρύνει το φαινόμενο αυτό σε

³ Ρόδος, Κάπαθος, Κάσος, Καστελλόριζο, Κοσ, Λέρος, Πάτμος (Trudgil, 2003).

τέτοιο βαθμό που δεν μπορεί να αναγάγει κανείς τα διπλά της ΚΕ αποκλειστικά και μόνο στην αρχαία προφορά. Χαρακτηριστικό των διπλών συμφώνων της ΚΕ είναι ότι κάποια από αυτά εμφανίζονται τόσο ενδολεξικά όσο και σε αρχική θέση στη λέξη (Αρβανίτη, 2010). Τα διπλά της ΚΕ μπορεί να προέρχονται από κληρονομημένα δάνεια της αρχαίας ελληνικής, δάνεια π.χ. ιταλ. *cappello* > καππέλλον, διπλά από αφομοιώσεις συμπλεγμάτων, διπλά από υπερδιορθώσεις, παρετυμολογήσεις, διπλά από λόγιους γραπτούς τύπους, διπλά εμφαντικά-ηχομιμητικά και άλλα που δεν κατατάσσονται πουθενά (Χριστοδούλου, 2013).

Τα διπλά σύμφωνα της ΚΕ μπορεί να έχουν μεγαλύτερη διάρκεια σε σχέση με τα απλά, όπως συμβαίνει στα εξακολουθητικά σύμφωνα, δηλαδή τα αντηχητικά (sonorants) και τα τριβόμενα⁴. Η προφορά των διπλών κλειστών και προστριβόμενων στην ΚΕ χαρακτηρίζεται τόσο από διάρκεια⁵ όσο και από δασύτητα: π.χ. η προφορά της λέξης «καπέλο» είναι [ka'p^h:el:ɔn]⁶ στην ΚΕ, ενώ στην ΚΝΕ είναι [ka'pelo]. Η φωνολογική υπόσταση των διπλών της ΚΕ έχει τύχει διαφορετικών αναλύσεων από την επιστημονική κοινότητα. Ο Newton (1972) δεν θεωρεί πως πρόκειται για δυο ξεχωριστά διαδοχικά φωνήματα αλλά για ένα μακρό, ενώ αρκετοί άλλοι ερευνητές όπως η Αρβανίτη (2010) υποστηρίζουν πως πρόκειται για δυο φωνήματα (βλ. Χριστοδούλου 2013, :163-164).

Αποβολή ηχηρών τριβόμενων

Στην ΚΕ παρουσιάζεται το φαινόμενο της αποβολής ηχηρών τριβόμενων, όπως για παράδειγμα στις λέξεις /'fonos/ → ['foos] «φόβος», /'logos/ → ['loos] «λόγος», /'efiɣa/ → ['efia] «έφυγα», /'iðes/ → ['ies] «είδες».

⁴ «μάμμα» ['mam:a], «φύλλον» ['fil:ɔn], «ᾠδύλλος» ['j:il:ɔs]

⁵ Closure duration (CD) βλ. Αρμωστής (2010).

⁶ Η προσθήκη του τελικού /n/ οφείλεται στη μορφολογική προσαρμογή της δάνειας αυτής λέξης στο κλιτικό σύστημα των ουδετέρων της κυπριακής ελληνικής.

Στον Newton (1972: 96) το φαινόμενο αυτό άλλοτε παρουσιάζεται ως τοπική ποικιλότητα (local variation)⁷ και άλλοτε εμφανίζεται στην κλίση ουσιαστικών της κοινής ΚΕ όπως στα «παπάες», «μάντηες», «καφέες» «καττούες» (βλ. Newton: 47).

1.1.2 Γεωγραφικές ποικιλίες και κοινή κυπριακή ελληνική

Για να γίνει εφικτή η περιγραφή της ΚΕ στα διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης (φωνητική, φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, σημασιολογία, πραγματολογία) είναι απαραίτητο να διασαφηνιστεί σε ποια ΚΕ αναφερόμαστε. Παρόλο που η ΚΕ αποτελεί ετερόνομη ποικιλία σε σχέση με την Ελληνική, δεν παρουσιάζει ομοιογένεια στη χρήση της, αλλά περιλαμβάνει ένα πλήθος γεωγραφικών ποικιλιών, καθώς και επιπέδων ύφους, όπως άλλωστε κάθε ζωντανή ποικιλία. Τόσο ο Κοντοσόπουλος (1970 στο Χριστοδούλου, 2015), όσο και ο Newton (1972) χαρτογραφούν επιμέρους γεωγραφική ποικιλότητα (local variation βλ. Newton, 1972,: 91). Η αναφορά σε «τοπική ποικιλότητα» θέτει αυτόματα το ζήτημα της ετερονομίας επιμέρους γεωγραφικών ποικιλιών, ως προς τη γενικότερη κυπριακή ελληνική, η οποία αποτελεί ένα σύνολο ποικιλιών. Μια από αυτές τις υποποικιλίες (sub-varieties), είναι και η υποποικιλία των Κοκκινοχωριών η οποία θα εξεταστεί στην παρούσα εργασία.

Το ζήτημα που προκύπτει από τη μελέτη της σύγχρονης ΚΕ σχετίζεται ακριβώς με την εξερεύνηση αυτής της σχέσης μεταξύ των ετερόνομων (ως προς τη συνολική ΚΕ) υποποικιλιών. Η γλωσσολογική έρευνα επιδιώκει να απαντήσει αν οι σημερινές υποποικιλίες εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται, ποιο είναι το στάτους των σημερινών υποποικιλιών, αν έχει αναδυθεί κάποια νέα υπερκείμενη ποικιλία σε παγκύπριο επίπεδο και, αν όντως έχει αναδυθεί, ποια είναι αυτή και ποια σχέση έχει με τις παλαιότερες ποικιλίες αλλά και με την πρότυπη ελληνική, δηλαδή την ΚΝΕ. Οι διεργασίες με τις οποίες αναδύεται μια υπερκείμενη ποικιλία ως «κοινή» ονομάζονται συνοπτικά «δημιουργία κοινής» (*koineisation* κατά Siegel, 1985) ή δημιουργία καινούριας ποικιλίας (*new dialect formation* κατά Trudgil).

⁷ Ο Newton (1972) έθεσε πρώτος το ζήτημα της δημιουργίας της κυπριακής κοινής (*koineisation*). Το τι είναι σήμερα τοπική /κοινωνική ποικιλία καθώς και διαδικασίες σχετικά με τη δημιουργία κοινής θα αναλυθούν στη συνέχεια.

Κεφάλαιο 2

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

2.1 Δημιουργία κοινής

Ο όρος «κοινή» χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να περιγράψει την Ελληνιστική Κοινή, τη γλώσσα δηλαδή που κατέστη *lingua franca* για τους λαούς της ανατολικής μεσογείου κατά την Ελληνιστική και Ρωμαϊκή περίοδο (Siegel, 1985). Η γλωσσολογική έρευνα στη σύγχρονη Αγγλική επαναπροσδιόρισε την αρχική χρήση του όρου «κοινή», ώστε να αναδείξει τις διεργασίες με τις οποίες διαμορφώθηκαν σήμερα οι λεγόμενες «Αγγλικές του κόσμου» (*World Englishes*)⁸, ως ισότιμες ποικιλίες της Αγγλικής που χρησιμοποιούνται από μεγάλους πληθυσμούς, τους οποίους χωρίζει γεωγραφική αλλά και ιστορικοπολιτική απόσταση (ασυνέχεια).

Στην Κύπρο ομιλείται μια ελληνική ποικιλία σε έναν γεωγραφικό χώρο ο οποίος βρίσκεται σε σχετική απόσταση από την ηπειρωτική Ελλάδα. Η γεωγραφική απόσταση δεν ευνοούσε τη γλωσσική επαφή μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων από κεντρικές περιοχές της Ελλάδας. Αυτή η σχετική «απομόνωση» των ομιλητών/τριών της ΚΕ, καθώς και οι ιστορικοπολιτικές συνθήκες του νησιού συνέτειναν ώστε η ΚΕ να υφίσταται διεργασίες που συμβαίνουν μόνο σε ζωντανές ποικιλίες κι όχι σε φθίνουσες ποικιλίες ή ιδιώματα υπό εξαφάνιση. Η δημιουργία κοινής (*koineisation*), ή η δημιουργία μιας νέας διαλέκτου (*new dialect formation* σύμφωνα με τον Trudgil) είναι το φαινόμενο κατά το οποίο μια καινούρια ποικιλία αναδύεται ως αποτέλεσμα της γλωσσικής επαφής πληθυσμιακών ομάδων που προέρχονται από διαφορετικούς γεωγραφικούς χώρους (Trudgil, 1986, Trudgil, 2004, Kerswil, 2000, Kerswil & Trudgil, 2005). Συνοπτικά θα λέγαμε ότι η δημιουργία κοινής είναι μια μακρόχρονη διαδικασία γλωσσικής αλλαγής η οποία συνίσταται σε επιμέρους διεργασίες που λαμβάνουν χώρα ταυτόχρονα, όπως η

⁸ π.χ. Βρετανική Αγγλική, Αμερικανική Αγγλική, Αυστραλιανή Αγγλική, Αγγλική της Ν. Ζηλανδίας κ.τ.λ., βλ. Collins, (2007: 197).

μείξη κωδίκων, η ισοπέδωση, η απλοποίηση και η ανακατανομή (Kerswil, 2000, Kerswil & Trudgil, 2005).

2.2 Κοινή κυπριακή ελληνική στο παρελθόν

Η δημιουργία και η εξέλιξη «μιας υπερκείμενης ποικιλίας» στην ΚΕ (*koine*), απαλλαγμένη από τοπικά «σημαδεμένα» χαρακτηριστικά έχει απασχολήσει τη γλωσσολογική κοινότητα τόσο της Κύπρου όσο και διεθνώς. Αν και πιστεύεται πως οι ενδείξεις για τη δημιουργία μιας πρώιμης κοινής ΚΕ (ΚΚΕ) ανάγονται σε γραμματειακά είδη του 15^{ου} αι. μ.Χ. (Τερκουράφη, 2005), η πρώτη επιστημονική αναφορά με βάση γλωσσικά δεδομένα βρίσκεται στο έργο του Newton (1972). Ο Newton (1972) αναφέρεται σε δυο επίπεδα χρήσης, «τα χωρκάτικα» και τα «κυπριακά της πόλης». Ο μεγαλύτερος όγκος των δεδομένων του προέρχονται από τα «χωρκάτικα». Ο Newton (1972: 19) αναφέρεται στην ανάδυση μιας κοινής ΚΕ⁹, η οποία ωστόσο αναδύεται από τις υποποικιλίες που περιγράφει ως «χωρκάτικα» (Κυπριακά)¹⁰. Τα «χωρκάτικα» είναι ένα συνεχές που συνίσταται σε υποποικιλίες. Οι υποποικιλίες καθορίζονται με βάση την εμφάνιση συγκεκριμένων φωνολογικών χαρακτηριστικών. Για παράδειγμα, η τροπή /θ/→/x/¹¹ σε προφωνηεντική θέση, εμφανιζόταν τη δεκαετία του 1970, όταν έγινε συλλογή των δεδομένων, σε όλη την έκταση της Κύπρου πλην της περιοχής του Τροόδους. Οι πραγματώσεις που υπάγονται στα «χωρκάτικα» ποικίλουν από περιοχή σε περιοχή ανάλογα με τη φωνολογική μεταβλητή ή το ισόγλωσσο που εξετάζεται κάθε φορά.

Αυτή η οπτική καθιστά το έργο του Newton (1972) μοναδικό για την εποχή και σημείο αναφοράς για το σήμερα, αφενός γιατί μας δίνει τη δυνατότητα συγκρίσεων και γεωγραφικών ανακατανομών και αφετέρου γιατί πρόκειται και για μια πρώτη αναφορά στα κοινωνικά επίπεδα χρήσης. Η πρώιμη αυτή διάκριση «κυπριακών της πόλης», «χωρκάτικων» και της κοινής που αναδύεται μεταξύ των «χωρκάτικων» αποτελεί μια πρώτη κοινωνιογλωσσική προσέγγιση της ΚΕ. Πρόκειται για επέκταση των όρων πέρα

⁹ Δε σημαίνει βέβαια, ότι πρόκειται για την ίδια κοινή με τη σημερινή.

¹⁰ Η τοπική ποικιλία της Μεσσαορίας αναφέρεται ως κυρίαρχη και θεωρείται η βάση της δημιουργίας και της σύγχρονης ΚΚΕ.

¹¹ «Θωρώ» [θo'ro]→[xo'ro], «αθάσια» [a'θaʃa]→[a'xaʃa], «θυμωμένος» [θimo'menos]→[himo'menos], «θέλεις» [θelis]→[helis] (Newton, 1972, :100)

από το γεωγραφικό τους νόημα ή ίσως για ένα έργο που χωρίς προφανή αναφορά περιγράφει μια υψηλή και μια (ή πολλές) χαμηλή/ές ποικιλία/ες σύμφωνα με τον κλασικό ορισμό του Ferguson (1959)¹². Ανάλογη ερευνητική μελέτη είχε εκπονηθεί από τον Κοντοσσόπουλο (1970), ο οποίος χωρίζει τον γεωγραφικό χώρο της Κύπρου σε 18 τοπικές ποικιλίες (ιδιώματα κατά Κοντοσσόπουλο) εκ των οποίων το ιδίωμα της Μεσαορίας διακρίνεται ως κυρίαρχο, όπως και στον Newton (1972). Ωστόσο, ο χάρτης του Κοντοσσόπουλου (1970) διακρίνει τα Κοκκινοχώρια σε δυο ζώνες, τα Κοκκινοχώρια (17), και το Παραλίμνι (18). Παρόλο που ο διαχωρισμός αυτός ενδεχομένως να ήταν εύλογος, δεν παρέχει τα φωνολογικά κριτήρια ή τα ισόγλωσσα που τον τεκμηριώνουν, και δεν εξυπηρετεί τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, καθώς οι υπό εξέταση κοινότητες στον χάρτη του Κοντοσσόπουλου (18) βρίσκονται στη διαλεκτική ζώνη «Παραλίμνι» για την οποία ο χάρτης του Newton (1972) παρέχει πιο συγκεκριμένα δεδομένα.

Στις μέρες μας, η γλωσσολογική έρευνα επικεντρώνεται στις διεργασίες με τις οποίες διαμορφώνεται η σύγχρονη ΚΚΕ, καθώς το φαινόμενο της δημιουργίας κοινής (*koineisation*) και η ύπαρξη της ΚΚΕ ως υπερκείμενης (ή υπερτοπικής/ supralocal) ποικιλίας θεωρείται πια δεδομένη¹³ (Τερκουράφη, 2005, Τερκουράφη, 2007, Τσιπλάκου κ.ά., 2006, Τσιπλάκου, 2009). Συγκεκριμένα οι Τσιπλάκου κ.α. (2006) αναφέρουν τέσσερα επίπεδα ύφους (register) της ΚΕ: α. «χωρκάτικα» (από «πολλά χωρκάτικα» ως «τέλλεια χωρκάτικα» β. «σωστά κυπριακά» γ. «ευγενικά κυπριακά» δ. «καλαμαρίστικα»¹⁴ (η κατηγοριοποίηση βασίζεται σε περιγραφές των ομιλητών/τριών). Αυτά τα επίπεδα χρήσης (op. cit.) αποτελούν μάλλον ένα γλωσσικό συνεχές, καθώς περιγράφουν διαφορετικά επίπεδα ύφους παρά γεωγραφικές ποικιλίες, χωρίς να αποκλείεται βέβαια η γεωγραφική διαφοροποίηση. Υπάρχει ένα συνεχές που ξεκινά με βασίλεκτο, όπου βρίσκονται οι τοπικές ποικιλίες, καταλήγει στην ακρόλεκτο όπου βρίσκεται η ΚΚΕ. Υπάρχει ο ισχυρισμός ότι υπάρχει και κυπριακή πρότυπη ελληνική (βλ. Αρβανίτη, 2002) που περιλαμβάνει την γραπτή ποικιλία των δημοσίων εγγράφων, τη δικαστηριακή/νομική ποικιλία, την ποικιλία του τύπου κ.τ.λ. Ο προσδιορισμός «κυπριακή πρότυπη ελληνική» (“Cypriot Standard Greek”) παρότι είναι εύλογος, δεν ανταποκρίνεται στον παραδοσιακό ορισμό της «προτυποποίησης» μιας ποικιλίας

¹² Σε μεταγενέστερο στάδιο ο Newton (1983) προέβηκε σε ρητή αναφορά στο κοινωνιογλωσσικό περιβάλλον της Κύπρου χαρακτηρίζοντάς το ως «τριγλωσσία».

¹³

¹⁴ Τα «καλαμαρίστικα» σύμφωνα με τα ευρήματα των Τσιπλάκου κ.ά. (2006) δεν προσδιορίζονται ως επίπεδο της ΚΕ από τους/τις ομιλητές/τριες, δηλαδή βρίσκονται εκτός του συνεχούς.

(*standardisation*) ο οποίος προϋποθέτει σκόπιμο σχεδιασμό και γλωσσική πολιτική ρυθμιστικού χαρακτήρα (Τερκουράφη, 2007).

2.3 Η υποποικιλία των Κοκκινοχωρίων το 1970

Η ποικιλία που περιγράφεται από τον Newton (1972: 20) ως κοινή είναι πλησιέστερη στην ποικιλία της Μεσαορίας,¹⁵ η οποία θεωρείται η κυρίαρχη ποικιλία. Τα φωνολογικά χαρακτηριστικά που διακρίνουν την ποικιλία της Μεσαορίας περιλαμβάνουν κυρίως:

α. το σύμπλεγμα /rj/ → [rc] όπως [ˈrcata] «πκιάτα» (ενώ σε άλλες περιοχές πραγματώνεται ως [rj], [fc], [c:]·

β. το σύμπλεγμα [θi] → [θc] όπως [θco] «θκυο» (ενώ σε άλλες περιοχές πραγματώνεται ως [c:]·

γ. το διπλό [tʰ:] σε λέξεις όπως [petʰ:e'ra] «πεττερά» και [aˈnatʰ:eman] «ανάττεμαν» αντί [θ:] που χρησιμοποιούνταν στις δυτικές και νότιες περιοχές.

Στα Κοκκινοχώρια σύμφωνα με τους χάρτες του Newton (1972) παρατηρούνταν τα ακόλουθα φωνολογικά χαρακτηριστικά:

α. το σύμπλεγμα /rj/ → [rc] όπως [ˈrcata] «πκιάτα», όπως και στην ποικιλία της Μεσαορίας·

β. απλοποίηση του συμπλέγματος [θc] → [c:] όπως [ˈnuθca] «βούθκια» → [ˈnuc:a] «βούκια» ή [θcos] «θκειος» → [c:os] «κειος»¹⁶.

¹⁵ Είναι η περιοχή που εκτείνεται μεταξύ των παρυφών του Πενταδακτύλου, της ανατολικής Λευκωσίας και της πεδιάδας της Μεσαορίας.

¹⁶ Για πραγματώσεις συμπλεγμάτων /rj/, /θj/, /δj/, βλ. Newton (1972: 93).

γ. η τροπή του /θ/σε /x/ πριν από οπίσθια φωνήεντα όπως [θo'ro] «θωρώ» → [xo'ro] ή [ho'ro] «χωρώ»¹⁷.

δ. η τροπή του ηχηρού οδοντικού τριβόμενου σε ραχιαίο (/ð/→/ɣ/) όπως [ˈðoɾɲa] «δόνκια» → [ˈɣoɾɲa] «γόνκια» ή [ˈðoman] «δόμαν» → [ˈɣoman] «γόμαν»·

ε. Δεν παρατηρούνταν η τροπή του /ð/→/ɣ/ πριν από πρόσθιο φωνήεν, όπως [en:a se ˈðero] «εννα σε δέρω» → [en:a se ˈjero] «εννα σε γέρω»·

στ. σύγηση ηχηρών τριβόμενων όπως [ˈrova] «ρόβα» → [ˈroa] «ρόα»

ζ. τροπή του /f/ σε /x/ όπως στο [fo'ro to] «φορώ το» → [xo'ro to] «χωρώ το»¹⁸.

η. απλοποίηση συμπλέγματος [fc]→[c:] όπως [ˈfcəz:ume] «φκιάζουμαι» → [ˈc:əz:ume] «κιάζουμαι».

2.4 Η διαδικασία της ισοπέδωσης

Η ισοπέδωση (levelling) ορίζεται ως η διαδικασία εκείνη με την οποία διακριτικά χαρακτηριστικά των υποποικιλιών αμβλύνονται, είτε αντικαθίστανται από άλλα κοινά χαρακτηριστικά, τα οποία γίνονται πλέον αποδεκτά από μια κοινότητα ομιλητών (Siegel, 1985). Η ισοπέδωση είναι αποτέλεσμα της γλωσσικής επαφής. Είναι παγκόσμιο φαινόμενο και χαρακτηρίζει τις γλωσσικές κοινότητες που δημιουργήθηκαν υπό συνθήκες μαζικής μετανάστευσης πληθυσμών με γλωσσική ποικιλομορφία σε μια «καινούρια πατρίδα» (*immigrant koines*). Χαρακτηρίζει επίσης περιοχές όπου συγκεντρώνεται μεγάλος πληθυσμός με γλωσσική ποικιλομορφία, λόγω βιομηχανοποίησης, οικονομικής ανάπτυξης κ.τ.λ. (*regional koines*)¹⁹. Δεν ταυτίζεται ως

¹⁷ Σύμφωνα με τον Newton(1972, :100) η πραγμάτωση του /x/ με το γλωττιδικό [h] ήταν σύνηθες φαινόμενο στα χωριά.

¹⁸ Το συγκεκριμένο φαινόμενο σύμφωνα με τον χάρτη 17 του Newton(1972) χρησιμοποιούνταν σε μια έκταση που αντιστοιχεί στα χωριά Ξυλοφάγου, Ορμήδεια και Ξυλοτύμπου.

¹⁹ Η περίπτωση της ΚΚΕ ανήκει ίσως σε μια περίπτωση περιφερειακής κοινής.

διεργασία με αυτήν της «δημιουργίας κοινής», καθώς η δεύτερη περιλαμβάνει κι άλλες διεργασίες ταυτόχρονα. Πρόκειται για διαδικασία που συμβαίνει σε βάθος χρόνου και στην οποία παίζει σημαντικό ρόλο η «προσαρμογή» ως διαπροσωπική, ψυχογλωσσική παράμετρος της ανθρώπινης αλληλεπίδρασης και η γλωσσική κατάκτηση/μετάδοση (acquisition) από γενιά σε γενιά κυρίως μέσω των παιδιών (Kerswil & Williams, 2005, Labov, 2011). Συντελείται τόσο ως «γεωγραφική διάχυση» χαρακτηριστικών από την ποικιλία των κεντρικών περιοχών με οικονομική, πολιτική και πολιτιστική επιρροή (κυρίαρχη ποικιλία), αλλά και ως «απαλοιφή σημαδεμένων χαρακτηριστικών», μια διαδικασία στην οποία η προσαρμογή του λόγου (speech accommodation²⁰) είναι ψυχοκοινωνικό αποτέλεσμα (Kerswil, 2003). Συνήθως η «μείξη κωδίκων» προηγείται της ισοπέδωσης²¹.

Η ισοπέδωση στην φωνολογία της ΚΕ δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί ως μια γραμμική διαδικασία διάχυσης χαρακτηριστικών από τις ισχυρές υποποικιλίες προς την περιφέρεια. Μια τέτοια γεωγραφική γραμμική προσέγγιση είναι εξαιρετικά απλουστευτική. Για παράδειγμα, το 1972, η κυρίαρχη κατά τον Newton (1972) ποικιλία της Μεσαορίας παρουσίαζε το διπλό /tt/ σε λέξεις όπως «πεττερά» και «ανάττεμαν» αντί /θθ/ που χρησιμοποιούνταν στις δυτικές και νότιες περιοχές. Θα ανέμενε κανείς ότι σήμερα, το /tt/ έχει διασκορπιστεί προς τα κάτω σε όλη την έκταση της περιφέρειας. Αυτό ενδεχομένως και να έχει συμβεί. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει ότι σήμερα το /tt/ αντί του /θθ/ αποτελεί τον κοινώς αποδεκτό τύπο παγκυπρίως, δηλαδή τον επικρατέστερο τύπο της ΚΚΕ. Οι Τσιπλάκου κ.α. (2006) ισχυρίζονται ότι η γεωγραφική ποικιλία της Μεσαορίας έχει ισοπεδωθεί ως προς το χαρακτηριστικό αυτό. Το γεγονός ότι η σημερινή ΚΚΕ προκύπτει ως αποτέλεσμα ισοπέδωσης των υποποικιλιών είναι κοινώς αποδεκτό στο χώρο της έρευνας. Η υπόθεση ότι η ισοπέδωση των υποποικιλιών είναι αποτέλεσμα γεωγραφικής διάχυσης από τη Μεσαορία στην περιφέρεια είναι ωστόσο πεδίο προς διερεύνηση. Ο Newton (1972) θεωρεί ότι η κοινή αναδύεται από την ισοπέδωση των υποποικιλιών στις οποίες κυρίαρχη είναι η Μεσαορία. Αυτό που ονομάζει «ομιλία της πόλης» (town speech) αν και κατονομάζεται,

²⁰ Προσαρμογή ονομάζεται το φαινόμενο κατά το οποίο ο/η κάθε ομιλητής/τρια προσαρμόζει (αλλάζει) τον λόγο του/της σύμφωνα με τον/την εκάστοτε συνομιλητή/τρια του/της. Ο όρος αυτός εισήχθη από τον Bloomfield το 1933 (Labov, 2011).

²¹ Για παράδειγμα, στη φωνολογία μείξη κωδίκων θα μπορούσε να είναι «κόψε το κυο κομμάθκια». Μείξη κωδίκων μπορεί να θεωρηθεί και το φαινόμενο κατά το οποίο ο/η ίδιος/α ομιλητής/τρια επιλέγει τη χρήση του [θc] ή του [c:] στην ομιλία του/της ανάλογα με το επίπεδο ύψους και την κατάσταση επικοινωνίας. Στη μείξη κωδίκων το υπό ισοπέδωση χαρακτηριστικό συνυπάρχει με το καινούριο.

δεν φαίνεται να συνυπολογίζεται στην ανάδυση της κοινής που περιγράφει. Με άλλα λόγια, ο κοινωνικός χώρος δεν προσμετρήθηκε καθόλου στο έργο του, καθώς θεωρεί κατά σύμβαση κοινή της εποχής του την υποποικιλία της Μεσαορίας, η οποία ήταν πληθυσμιακά και τοπογραφικά κυρίαρχη.

Η ισοπέδωση στην ΚΕ εξετάζεται σε δυο επίπεδα:

1. Η ισοπέδωση της ΚΕ η οποία αποτελεί μια περιφερειακή διάλεκτο (regional dialect) αλλά και κοινή (*koine*), ως ετερόνομη ποικιλία σε σχέση με την Ελληνική²². Ως ετερόνομη ποικιλία ισοπεδώνεται όπως και οι άλλες ετερόνομες ως προς την Ελληνική ποικιλίες. Το αποτέλεσμα μιας τέτοιας ενδεχόμενης διαδικασίας είναι η αποδιαλεκτοποίηση.

2. Η ισοπέδωση των γεωγραφικών υποποικιλιών της ΚΕ ως προς την ΚΚΕ

Αν και τα δυο φαινόμενα συμβαίνουν ταυτόχρονα, στα πλαίσια της παρούσας εργασίας ισοπέδωση εννοείται η μείωση της γλωσσικής χρήσης σε φωνολογικά χαρακτηριστικά της υποποικιλίας.

2.5 Γεωγραφικός και κοινωνικός χώρος

Η εξέταση του φαινομένου της ισοπέδωσης ως η επικράτηση και η διάχυση μιας ισχυρής μεταβλητής (ή ανάδυση μιας καινούριας μεταβλητής σε «βάρος» των παλαιότερων) στον γεωγραφικό χώρο, αποτελεί μια συνοπτική περιγραφή, καθώς οι διαδικασίες που συμβαίνουν δεν είναι στην πραγματικότητα «γραμμικές», αλλά πολυδιάστατες. Για να γίνει κατανοητή η ανεπάρκεια ενός μοντέλου μονοσήμαντης γεωγραφικής ερμηνείας της γλωσσικής ποικιλότητας αρκεί να αναρωτηθούμε, όπως επισήμανε αρχικά ο William Labov, γιατί δυο ποικιλίες που γειτνιάζουν γεωγραφικά μπορεί να διαφέρουν δραματικά, ενώ άλλες που απέχουν δραματικά στον γεωγραφικό χώρο μπορεί να συγκλίνουν. Συνεπώς, ο χώρος στη γλωσσολογία δεν μπορεί να αποδοθεί παρά με όρους σχετικότητας. Την απουσία του κοινωνικού χώρου στη μελέτη της γλωσσικής ποικιλότητας (variation) στα έργα των γενετιστών αποκατέστησαν ερευνητές (variationists) όπως ο William Labov στις Η.Π.Α. και ο Peter Trudgill στη Μ. Βρετανία. Το

²² Για το ζήτημα της ετερονομίας της ΕΚ προς την Ελληνική, βλ. Μοσχονάς, 2002.

έργο των πιο πάνω επηρέασε την έρευνα στη γλωσσική αλλαγή και κατ' επέκταση στην ισοπέδωση περιφερειακών διαλέκτων (regional dialects).

Κοινωνικά μοντέλα ερμηνείας της ισοπέδωσης όπως αυτό του Kerswil (2003) έχουν ιδιαίτερη σημασία για την κατανόηση της ισοπέδωσης της υποποικιλίας των Κοκκινοχωρίων. Καταρχάς, σήμερα δεν υπάρχει στην Κύπρο μαζική πληθυσμιακή μετακίνηση. Η απόδοση της ισοπέδωσης της υποποικιλίας στη μαζική εκτόπιση κατοίκων της Μεσαορίας και την εγκατάστασή τους στα Κοκκινοχώρια είναι απλουστευτική. Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι η ποικιλία στα Κοκκινοχώρια θα ήταν λιγότερο ισοπεδωμένη αν δεν υπήρχε αυτή η πληθυσμιακή ανακατανομή του 1974; Ποιοι και πού δημιουργούν τη γλωσσική «νόρμα»; Το μοντέλο που προτείνει ο Kerswil (2003: 6) για την ισοπέδωση βασίζεται στην προσαρμογή και τη διάχυση ως ακολούθως:

1. Ισοπέδωση ως ψυχολογικός μηχανισμός κατά τον οποίο οι ομιλητές/τριες επιδιώκουν ενεργά τη χρήση «ουδέτερων τύπων» αντί των τοπικά σημαδεμένων, ώστε να μην «εκπέμπουν» τοπικότητα (local identities) ή οπισθοδρομικότητα (old-fashioned identities). Στον μηχανισμό αυτό δεν αποτελεί προϋπόθεση η γεωγραφική διάχυση ενός χαρακτηριστικού από ένα πυκνοκατοικημένο κέντρο προς την περιφέρεια. Η απώλεια των τοπικών χαρακτηριστικών φέρεται ως αποτέλεσμα κοινών αντιλήψεων/στάσεων για το στάτους των διάφορων χαρακτηριστικών.

2. Ισοπέδωση ως διάχυση (diffusion). Για να διαμορφωθούν κοινές στάσεις και αντιλήψεις σε μια ευρύτερη γλωσσική κοινότητα απαιτείται κινητικότητα του πληθυσμού (mobility) και επαφή. Τα πολυπληθή γεωγραφικά κέντρα επηρεάζουν λόγω του μεγέθους τους τη διαμόρφωση και τη διακίνηση αυτών των στάσεων.

Η κοινωνική φύση της γλωσσικής αλλαγής σχετίζεται θεμελιωδώς με το πώς τα άτομα προσαρμόζουν την ομιλία τους ανάλογα με τις σχέσεις που αναπτύσσουν ως μέλη ευρύτερων ομάδων, όπως είναι το φύλο, η ηλικία, η εθνικότητα, η κοινωνική τάξη, η μόρφωση κ.τ.λ. Ο «χώρος» στον οποίο αναπτύσσεται μια ποικιλία (ή ισοπεδώνεται) είναι χώρος που διαμορφώνεται συνεχώς από κοινωνική πρακτική (Britain, 2009). Οι ομιλητές/τριες μιας γλωσσικής κοινότητας είναι άτομα που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, πάνε σχολείο, άλλα δεν πάνε σχολείο, εργάζονται, καταναλώνουν, ανήκουν σε διαφορετικές ομάδες, αναπτύσσουν διαφορετικές αντιλήψεις για την πραγματικότητα, προέρχονται από διαφορετικές κοινότητες, άλλα αναπτύσσουν στενούς δεσμούς με την

(νέα) κοινότητα, άλλα όχι, και γενικά αναπτύσσουν διαφορετικές ταυτότητες²³ σε σχέση με άλλα άτομα, αλλά ενδεχομένως και σε σχέση με τον εαυτό τους στη διάρκεια της ζωής τους.

Το κοινωνιογλωσσικό έργο του William Labov²⁴ εξέτασε τη γλωσσική αλλαγή ειδικά όσο αφορά τη φωνολογία, υπό το πρίσμα αυτών των κοινωνικών παραγόντων. Η σύγχρονη έρευνα στην κοινωνική φύση της ισοπέδωσης επικεντρώνεται στα *κοινωνικά δίκτυα* που αναπτύσσουν τα άτομα μιας κοινότητας (Για θεωρίες κοινωνικών δικτύων και διαδικασίες αλλαγής στη γλωσσική ποικιλία βλ. Milroy & Margrain, 1980, Milroy & Milroy, 1992, Kerswil & Williams, 1999, Cheshire et al., 2015).

Στην παρούσα μελέτη, το φαινόμενο της ισοπέδωσης θα εξεταστεί υπό το πρίσμα κοινωνικών παραγόντων (συμβατικά καθορισμένων) θέτοντας ως στόχο την αποτύπωση της γλωσσικής χρήσης συγκεκριμένων φωνολογικών μεταβλητών σε συμβατικές κατηγορίες όπως φύλο, ηλικία, εκπαίδευση και καταγωγή/διαμονή. Η ερμηνεία των αποτελεσμάτων ενδέχεται όμως να τροφοδοτήσει κάποιες υποθέσεις για τη σχέση των αποτελεσμάτων με θέματα ταυτοτήτων και κοινωνικών δικτύων²⁵.

2.6 Προηγούμενη έρευνα στην υποποικιλία των Κοκκινοχωρίων

Η σύγχρονη γλωσσολογική έρευνα στις υποποικιλίες της ΚΕ είναι εξαιρετικά ελλιπής. Η φωνολογία της γλωσσικής υποποικιλίας της Βορειοδυτικής Πάφου έχει μελετηθεί εκτενώς από τον Χριστοδούλου (2015) σε μια συγχρονική μελέτη η οποία ωστόσο επικεντρώνεται κυρίως στη γεωγραφία της γλώσσας, επαναπλασιάζοντας το έργο του Κοντοσσόπουλου (1970) με γλωσσικά δεδομένα της περιοχής. Αν και το έργο είναι εξαιρετικά χρήσιμο για τη διαλεκτολογία της ΚΕ δεν υπεισέρχεται καθόλου στον

²³ Εννοούμε την ενεργό εμπλοκή ενός ατόμου στη διαμόρφωση σχέσεων με ευρύτερες κοινωνικές ομάδες.

²⁴ *"The social motivation of sound change"*, 1963.

²⁵ Σύγχρονες τάσεις στο ζήτημα «γλωσσική ποικιλότητα και ταυτότητα» προτείνουν εθνογραφικές μελέτες σε κοινότητες ομιλητών (βλ. Mendoza-Denton, 2013).

κοινωνικό χώρο της περιοχής και θεωρεί κατά σύμβαση ότι ο/η ομιλητής/τρια της ΒΔ Πάφου είναι ένας και αμετάβλητος.

Η ισοπέδωση της υποποικιλίας και γενικότερα η γλωσσική χρήση της ΚΕ των Κοκκινοχωρίων έχει μελετηθεί από την Κοντογιώργη (2015) σε μια μικρής κλίμακας έρευνα στην οποία το δείγμα συνίστατο κυρίως από ομιλητές/τριες της κοινότητας της Δερύνειας. Η Κοντογιώργη (2015) εξέτασε τα ακόλουθα όσο αφορά τη φωνολογία της υποποικιλίας των Κοκκινοχωρίων:

α. Χρήση του [ç] ή [ʃ] στην αρχή της λέξης ή ενδολεξικά. Η γλωσσική χρήση εξετάστηκε με ανταγωνιστικές μεταβλητές στα ακόλουθα ζεύγη: έτρεχεν ή έτρεῖεν, είχεν ή είῖεν, χίλια ή ῥίλια, χέριν ή ῥέριν, Αχερίτου ή Αῤερίτου. Η έρευνα έδειξε γενικά επικράτηση του [ʃ] της ΚΚΕ πλην της περίπτωσης του ρήματος «έχω», το κλιτικό παράδειγμα του οποίου πραγματώνεται με το ουρανικό [ç] στον πληθυσμό του δείγματος. Η έρευνα αναδεικνύει το εν λόγω χαρακτηριστικό ως shibboleth της περιοχής των Κοκκινοχωρίων.

β. Η χρήση του [x] ή [ç] στη θέση του [θ], π.χ. «θέλει» ή «χέλει» (μπροστά από πρόσθιο, κεντρικό ή και οπίσθιο φωνήεν όπως στα: καθαρίστρια ή καχαρίστρια, έμαθεν ή έμαχεν, θωρεί ή χωρεί, εμέθυσεν ή εμέχυσεν). Σύμφωνα με την πιο πάνω έρευνα η χρήση του [x] ή [ç] στη θέση του [θ] τόσο στην αρχή της λέξης όσο και ενδολεξικά παρουσιάζει ισοπέδωση. Εμφανίζεται κυρίως σε άντρες, άτομα πάνω από 40 ετών, άτομα με βασική εκπαίδευση και τους κατοίκους της κοινότητας του Λιοπετρίου.

γ. Συμφωνοποίηση μη συλλαβικού /j/ σε [k] ή [ç] ή η παράλειψη συμφώνου από το παραγόμενο σύμπλεγμα (παιθικά ή παικιά, αθκιάβαστοι ή ακιάβαστοι, θκυόμισι ή κυόμισι, πιερώσει ή κιερώσει, πιάτα ή κιάτα, σπιθκιού ή σπικιού). Το 70% των πληροφορητών/τριών σύμφωνα με την Κοντογιώργη (2015: 64) δεν παρουσιάζει απλοποίηση στην αρχή της λέξης. Αντίστοιχα 67% δεν παρουσιάζουν απλοποίηση ενδολεξικά.

δ. Η χρήση της αιτιατικής πληθυντικού για τη σημασιολογική απόδοση της γενικής πληθυντικού των αρσενικών ονομάτων (π.χ. « Τα αεροπλάνα του Τούρκους» αντί «τα αεροπλάνα των Τούρκων»).

Θεωρούμε εξαιρετικά χρήσιμη την εξέταση του φαινομένου της ισοπέδωσης στην απλοποίηση συμπλεγμάτων με τη χρήση μεγάλου αριθμού ζευγών ανταγωνιστικών πραγματώσεων. Η παρούσα έρευνα θεωρεί δεδομένο το εύρημα της ισοπέδωσης στο

φαινόμενο της απλοποίησης των συμπλεγμάτων και προχωρεί σε σύγκριση του φαινομένου της ισοπέδωσης στις κοινότητες Δερύνειας και Λιοπετρίου καθώς και σε εκτίμηση του ρυθμού με τον οποίο εξελίσσεται η ισοπέδωση στις δυο κοινότητες.

Το μορφοσυντακτικό φαινόμενο της χρήσης της αιτιατικής πληθυντικού αντί της γενικής δεν απασχολεί την παρούσα μελέτη. Προστέθηκαν ωστόσο άλλες ανταγωνιστικές φωνητικές πραγματώσεις και δόθηκε έμφαση στα ποιοτικά δεδομένα που λήφθηκαν από τους/τις ομιλητές/τριες, ώστε να διερευνηθεί το φαινόμενο της ισοπέδωσης ως προς τη φύση του.

Ο παράγοντας της ηλικίας στην παρούσα έρευνα διευρύνθηκε με χωρισμό των συμμετεχόντων/ουσών σε 4 ηλικιακές ομάδες, ώστε να προβούμε σε μια πιο διεισδυτική αποτύπωση του φαινομένου της ισοπέδωσης. Έγινε προσπάθεια να διερευνήσουμε τι συμβαίνει στην κατανομή των μεταβλητών στην «εργατική τάξη» (συμβατικά θεωρήθηκαν όλα τα άτομα με δευτεροβάθμια εκπαίδευση), καθώς και στην ομάδα «άντρες», στη Δερύνεια και στο Λιοπέτρι. Η έρευνα της Κοντογιώργη (2015) κάνει αναφορά σε «μικροποικιλία» του Λιοπετρίου. Με τη σύγκριση των δεδομένων από τη Δερύνεια και το Λιοπέτρι επιδιώχθηκε η διερεύνηση του ζητήματος της ομοιογένειας της υποποικιλίας των Κοκκινοχωρίων.

2.7 Ερωτήματα-στόχοι της έρευνας

Λαμβάνοντας υπόψη τη βιβλιογραφία και ειδικότερα την προηγούμενη έρευνα σχετικά με τις διαδικασίες ισοπέδωσης στη φωνολογία της υποποικιλίας των Κοκκινοχωρίων, αλλά και τις λαϊκές αντιλήψεις των κατοίκων, η παρούσα εργασία σκοπεύει:

1. να επεκτείνει τη διερεύνηση του φαινομένου των πραγματώσεων των συμπλεγμάτων διερευνώντας το φαινόμενο της αφομοίωσης στα συμπλέγματα [θc], [pc] [fc], επιδιώκοντας να αντλήσει δεδομένα από δυο ηλικιακά άκρα, ώστε να καταστεί δυνατή η εξαγωγή συμπερασμάτων για το φαινόμενο της ισοπέδωσης·
2. να επισημάνει ενδεχόμενες αλλαγές που επήλθαν στην ποικιλία των Κοκκινοχωρίων λόγω της επαφής και των δημογραφικών αλλαγών που προκάλεσε η εισβολή του 1974. Αναμένεται να εντοπιστούν επιδράσεις από άλλες τοπικές ποικιλίες·
3. να εξετάσει αν υπάρχουν διαφορές στις πραγματώσεις που εμφανίζονται στη Δερύνεια και το Λιοπέτρι και να απαντήσει εν μέρει αν η υποποικιλία των Κοκκινοχωρίων είναι ομοιογενής·
4. να «σκιαγραφήσει» κοινωνιογλωσσικό προφίλ του/της ομιλητή/τριας που δεν χρησιμοποιεί κανένα τοπικό χαρακτηριστικό (από ένα σύνολο που ορίζεται μετέπειτα)·
5. να εντοπίσει διαφορές στη χρήση συγκεκριμένων φωνητικών πραγματώσεων ανάλογα με το φύλο και τη βαθμίδα εκπαίδευσης·
6. να αναδείξει στάσεις και αντιλήψεις των ομιλητών/τριών για την υποποικιλία, τους τρόπους με τους οποίους γίνεται η γλωσσική αλλαγή και τα διάφορα επίπεδα χρήσης της υποποικιλίας.

Κεφάλαιο 3

Μεθοδολογία της έρευνας

3.1 Καθορισμός των μεταβλητών

Για να καθοριστούν τα υπό εξέταση φωνολογικά χαρακτηριστικά, χρησιμοποιήθηκε η πιλοτική μέθοδος της συνέντευξης. Λήφθηκαν (α) δύο συνεντεύξεις διάρκειας 17 λεπτών και 32 λεπτών από άνδρα, 75 ετών, πρώην υπάλληλο της Α.Τ.Η.Κ. κάτοικο Σωτήρας και (β) άνδρα γεωργό, 81 ετών, πρώην γεωργό, κάτοικο Λιοπετρίου. Στις συνεντεύξεις οι ομιλητές δεν γνώριζαν ότι παρατηρείται η ομιλία τους, ώστε να αποφευχθεί σε κάποιο βαθμό το παράδοξο του παρατηρητή²⁶ (το θέμα των συνεντεύξεων ήταν η πρόσφατη ιστορία της Κύπρου). Παρόμοιου τύπου συνέντευξη λήφθηκε υπό μορφή συζήτησης σε ομάδα νεαρών ανδρών, κάτω των 20 ετών, κατοίκων Λιοπετρίου. Επιπρόσθετα χρησιμοποιήθηκε μαγνητοφωνημένη συνομιλία με 9χρονο αγόρι που φοιτούσε την τάξη της ερευνήτριας, το οποίο κατάγεται από το Λιοπέτρι και κατοικεί στο ίδιο χωριό. Μετά από ακρόαση των μαγνητοφωνημένων ομιλιών καταρτίστηκε ένας πίνακας με φωνολογικά φαινόμενα τα οποία παρουσιάζουν ενδιαφέρον από πλευράς τοπικής ποικιλότητας (παράρτημα Α.1).

Η πιλοτική φάση της έρευνας ήταν σημαντική, γιατί τα δεδομένα που αντλήσαμε συνέβαλαν στη διαμόρφωση των ερευνητικών υποθέσεων μας. Οι ηλικιωμένοι πληροφορητές που συμμετείχαν στην πιλοτική φάση μάς παρέπεμψαν σε συγκεκριμένο χώρο αναψυχής νεαρών ανδρών στον οποίο οι ίδιοι θεωρούσαν ότι θα έχουμε συγκέντρωση πραγματώσεων [x] στη θέση του /f/ και /θ/. Η ερευνήτρια επισήμανε συγκεκριμένα, ότι δεν ακούστηκαν πολλά [x] στη θέση των /f/ και /θ/ (όπως

²⁶ Ως «παράδοξο του παρατηρητή» αναφέρεται το φαινόμενο κατά το οποίο τα άτομα που λαμβάνουν μέρος σε μια έρευνα επηρεάζονται από την παρουσία ενός ατόμου που παρατηρεί την ομιλία τους με αποτέλεσμα να δώσουν γλωσσικά δεδομένα που δεν ανταποκρίνονται στο φυσικό τους λόγο. Ο William Labov εντόπισε πρώτος αυτό τον παράγοντα και προσπάθησε αρχικά να τον περιορίσει δημιουργώντας ποικίλες περιστάσεις συνεντεύξεων μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων από τη γλώσσα στο θέμα (Cukor-Avila, 2000).

στερεοτυπικά λέγεται για το Λιοπέτρι). Ένας πληροφορητής 65 ετών αναφερόμενος σε γνωστή τηλεοπτική σατιρική σειρά επισήμανε:

«Έν λαλούμεν ποδά το χ...ποτζεί έτο (δείχνει και γελά). Ποτζεί στου μιτιδιούς να πάτε.. Ίντα..τζειν το χακκάτε τους έκαμε μας αερόπλανον...»

Με βάση τα πιλοτικά δεδομένα, αλλά και τη σχετική βιβλιογραφία για την υποποικιλία στην περιοχή των Κοκκινοχωρίων²⁷ (βλ. Newton, 1972), έγινε η επιλογή των φωνολογικών φαινομένων. Αυτά τα φωνολογικά φαινόμενα εξετάστηκαν σε μετέπειτα στάδιο της έρευνας (συλλογή δεδομένων) με πραγματώσεις που παίρνουν μέχρι 3 τιμές (μεταβλητές της έρευνας):

1. Η απλοποίηση του συμπλέγματος [θc] σε [c:] ενδολεξικά μέσω πλήρους αφομοίωσης του [θ] προς το [c]. Το φαινόμενο εξετάστηκε με τα ζεύγη πραγματώσεων:

«παπαθικά» [para'θca] ή [para'c:a]

«πόθκια» ['roθca] ή ['roc:a]

2. Η απλοποίηση του συμπλέγματος [pc] σε [c:] μέσω πλήρους αφομοίωσης του [p] προς το [c]. Το φαινόμενο εξετάστηκε με το ζεύγος πραγματώσεων:

«πκιερώνω» [pce'rono] ή [c:erono]

3. Η απλοποίηση του συμπλέγματος [fc] σε [c:] μέσω πλήρους αφομοίωσης του [f] προς το [c]. Το φαινόμενο εξετάστηκε με το ζεύγος πραγματώσεων:

«φκιολίν» [fco'lin] ή [c:o'lin]

4. Η πλήρης αφομοίωση του συριστικού /s/ προς το εξακολουθητικό /m/ στο σύμπλεγμα /sm/:

«ξιμαρισμένον» [ksimari'zmenon] ή [ksimari'm:enon]

«αρφός μου» [ar'fozmu] ή [ar'fom:u]

«διαμέρισμαν» [ðia'merizman] ή [ðia'merim:an]

²⁷ Στην παρούσα μελέτη ορίζονται ως τα χωριά Δερύνεια, Φρέναρος, Σωτήρα, Λιοπέτρι, Παραλίμι, Ξυλοφάγου.

«ψούμνισμαν» [ˈpsumnizman] ή [ˈpsumnim:an]

5. Η τροπή του άηχου οδοντικού τριβόμενου /θ/ σε /x/ και στο αντίστοιχο ουρανικό αλλόφωνό του [ç]: π.χ. «καθαρόν» [kaxaˈron], «κάθεται» [ˈkaxete] / [ˈkahete], «θέλω» [ˈçelo] (βλ. Newton, 1972: 100). Σύμφωνα με τον Newton (1972), το αλλόφωνο που προκύπτει στην πραγμάτωση είναι πλησιέστερο στο γλωττιδικό τριβόμενο [h]. Το φαινόμενο εξετάστηκε με τα ζεύγη πραγματώσεων:

«θωρώ» [θoˈro] ή [xoˈro]

«επέθανεν» [eˈpeθanen] ή [eˈpexanen]/ [eˈpehanen]

«εμέθυσεν» [eˈmeθisen] ή [eˈmeçisen]/ [eˈmehisen]

«θεός» [θεˈos] ή [çeˈos]

«πιθήκους» [piˈθiikus] ή [piˈçiikus]

6. Η τροπή του τριβόμενου χειλοδοντικού /f/ σε /x/,

π.χ. fuˈmiz:ume → xuˈmiz:ume (βλ. Newton, 1972: 107). Το φαινόμενο εξετάστηκε με τα ζεύγη πραγματώσεων:

«φυλακή» [filaˈci] ή [çilaˈci]

«έφαν το» [ˈefando] ή [ˈexando] [ˈehando]

«φορούμεν» [foˈrumen] ή [xoˈrumen]

«εφημερίδα» [efimeˈriða] ή [eçimeˈriða]

7. Η τροπή του [x] σε [ç] προ ηχηρών συμφώνων (αφομοίωση ως προς την ηχηρότητα). Το φαινόμενο εξετάστηκε με τα ζεύγη πραγματώσεων:

«χρέος» [ˈxreos] ή [ˈçreos]

«χρονών» [xroˈnon] ή [çroˈnon]

8. Η τροπή του /ð/ σε /ç/ (βλ. Newton, 1972: 103-105)

[ˈðerno] vs [ˈçerno]

[ˈðin:o] vs [ˈçin:o]

[ˈðoŋa] vs [ˈɣoŋa]

Το φαινόμενο εξετάστηκε με τα ζεύγη πραγματώσεων:

«δίννω» [ˈðin:o] ή [jin:o]

«δόμαν» [ˈðoman] ή [ˈɣoman]

«έδερεν» [ˈeðeren] ή [ˈeɣeren]

3.2 Μεθοδολογία και περιορισμοί

Οι εθνογραφικές - κοινωνιογλωσσικές μελέτες που βασίζονται στην παρατήρηση της ομιλίας σε φυσικές συνθήκες είναι ενδεχομένως οι πιο αξιόπιστες μέθοδοι συλλογής δεδομένων για τη γλωσσική συμπεριφορά ατόμων η γλωσσικών κοινοτήτων. Ωστόσο, οι μέθοδοι που βασίζονται στην παρατήρηση, αδυνατούν να παρέχουν δεδομένα για συγκεκριμένα φωνολογικά χαρακτηριστικά, είναι χρονοβόρες και δυσχεραίνουν την διεξαγωγή ποσοτικών παρατηρήσεων σε πληθυσμούς ομιλητών/τριών.

Στην παρούσα μελέτη χρησιμοποιήθηκε σε πιλοτικό στάδιο η μέθοδος της συνέντευξης. Η μέθοδος της κοινωνιογλωσσικής συνέντευξης εισήχθη από τον W. Labov. Όπως επισημαίνει η Becker (2013), η κοινωνιογλωσσική συνέντευξη είναι μια «λεκτική πράξη» (speech event με τους όρους του Hymes) και συνεπώς υπόκειται σε περιορισμούς που απορρέουν από το ίδιο το πλαίσιο επικοινωνίας, δηλαδή τη σχέση των ομιλητών/τριών (ποιος/α μιλά σε ποιον/α), το θέμα της συζήτησης, τον ρόλο του/της ομιλητή/τριας στη συζήτηση, τον χώρο και το ποιοι/ες είναι παρόντες/ουσες στη συζήτηση κ.ά.

Η κοινωνιογλωσσική συνέντευξη, όπως περιγράφηκε πιο πάνω, χρησίμευσε ως πιλοτικό μεθοδολογικό εργαλείο. Ωστόσο, δεν εξυπηρετούσε την εξέταση των φωνολογικών μεταβλητών που καθορίστηκαν, ούτε την άντληση δεδομένων για ποσοτικοποίηση και σύγκριση. Στους στόχους και τα ερωτήματα της παρούσας μελέτης άρμοζε περισσότερο η ελεγχόμενη/στοχευμένη συνέντευξη η οποία και χρησιμοποιήθηκε κατόπιν εισήγησης του ερευνητή Δρος Σπύρου Αρμωστή, ο οποίος επινόησε και τον τύπο του

ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο αποτελούνταν από 25 σύντομες ερωτήσεις, τις οποίες η ερευνήτρια υπέβαλλε στους/στις πληροφορητές/τριες προφορικά (βλ. Παράρτημα Α.2). Οι μεταβλητές διασκορπίστηκαν τυχαία ώστε να μην προΐδεάζουν τον/την πληροφορητή/τρια για το φαινόμενο που παρατηρείται κάθε φορά. Οι απαντήσεις ήταν προφορικές και λαμβάνονταν με την τεχνική της «εκμαίευσης» (elicitation) που χρησιμοποιήθηκε από τους Cornips και Poletto (2005) στη μελέτη της συντακτικής ποικιλότητας. Έγινε προσπάθεια ώστε οι ερωτήσεις/σενάρια να είναι σύντομα για δυο λόγους:

α. μεγάλα σενάρια με ερώτηση στο τέλος απαιτούν γνωστικές ικανότητες (cognitive skills) που ενδεχομένως να δυσκόλευαν ηλικιωμένα άτομα του δείγματος.

β. μεγάλα σενάρια είναι χρονοβόρα και ενδεχομένως να κούραζαν τα άτομα που συμμετείχαν.

Επίσης έγινε προσπάθεια ώστε η διαμεσολάβηση του λόγου της ερευνήτριας στην εκμαίευση της απάντησης να είναι ελάχιστη, οι ερωτήσεις να είναι μικρές και απλές, ώστε οι πληροφορητές/τριες να μην είναι σίγουροι/ες αν παρατηρείται η γλώσσα τους ή οι γνώσεις τους.

Είτε με τη μέθοδο της συνέντευξης όπως εφαρμόστηκε στο πιλοτικό στάδιο, είτε με την ελεγχόμενη συνέντευξη, το παράδοξο του παρατηρητή υπήρξε αναπόφευκτο και αποτελεί έναν από τους περιορισμούς της έρευνας.

3.3 Το ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο δεν ήταν ορατό στους/στις πληροφορητές/τριες καθώς η ερευνήτρια είχε αποστηθίσει τις ερωτήσεις μετά τις πρώτες δυο-τρεις πιλοτικές δοκιμές του. Τα δεδομένα που προέκυπταν από τις συνεντεύξεις καταχωρούνταν επί τόπου σε ένα φύλλο απαντήσεων. Στο φύλλο απαντήσεων σημειώνονταν κάθε φορά τα δημογραφικά στοιχεία του/της πληροφορητή/τριας, χωρίς να γίνεται εξαντλητική ανάκριση, η οποία ενδεχομένως να δημιουργούσε κλίμα επισημότητας ή να έφερνε τους/τις πληροφορητές/τριες σε δύσκολη θέση. Σημειώνονταν το φύλο, η ηλικία και η εκπαίδευση. Το επάγγελμα σημειωνόταν στις περιπτώσεις που προέκυπτε αβίαστα στη συζήτηση ή στις περιπτώσεις που η ερευνήτρια το ήξερε ήδη. Δεν έγινε κατηγοριοποίηση

κοινωνικής τάξης διότι ο όρος αυτός κρίθηκε προβληματικός για την περιοχή των Κοκκινοχωριών. Πρόκειται για μια περιοχή στην οποία η μαζική πρόσβαση στη Μέση Εκπαίδευση καθυστέρησε σε σχέση με τις πόλεις της Κύπρου και που δεν υπήρξε ποτέ «αστική» διανομή (Κοντογιώργη, 2015). Από την άλλη, η κοινωνική κατάταξη των απόφοιτων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με βάση το επάγγελμα και μόνο θεωρήθηκε από την ερευνήτρια προβληματική.

Στο φύλλο απαντήσεων (βλ. Παράρτημα Α.3) υπήρχαν 2 ή 3 τιμές της μεταβλητής. Στο 0 αντιστοιχούσε η φωνητική πραγμάτωση της πρότυπης ΚΝΕ (ή μια πραγμάτωση πλησιέστερη στην ΚΝΕ π.χ. «βιολίν»), στο 1 αντιστοιχούσε η φωνητική πραγμάτωση της ΚΚΕ και στο 2 η τοπική φωνητική πραγμάτωση. Σε κάποιες περιπτώσεις προστέθηκε και 3 για εναλλακτικές τοπικές πραγματώσεις που προέκυψαν μετά την πιλοτική εφαρμογή του ερωτηματολογίου. Αν οι πληροφορητές/τριες έδιναν ως απάντηση τη φωνητική πραγμάτωση της ΚΚΕ, τότε ρωτούνταν αν είχαν ακούσει ή αν γνώριζαν τον τοπικό τύπο. Στις περιπτώσεις που απαντούσαν ότι και τον γνωρίζουν αλλά και τον χρησιμοποιούν και οι ίδιοι/ες, η ερευνήτρια σημείωνε στο ερωτηματολόγιο αυτολεξεί τις διευκρινίσεις που έδιναν για το πότε και πού ή γιατί το χρησιμοποιούν. Στο ερωτηματολόγιο σημειωνόταν ως απάντηση 1 και 2, ενώ ακολούθως στην επεξεργασία τα άτομα αυτά καταχωρήθηκαν ως άτομα που χρησιμοποιούν τον τοπικό τύπο. Αυτό έγινε γιατί στην παρούσα μελέτη μάς ενδιαφέρει η ελάχιστη εμφάνιση της τοπικής πραγμάτωσης στους/στις ομιλητές/τριες. Στο φύλλο απαντήσεων υπήρχε πρόβλεψη για λήψη δεδομένων σχετικά με τις λαϊκές αντιλήψεις των ομιλητών/τριών. Η εν λόγω πρόβλεψη λήφθηκε υπόψη μόνο επιλεκτικά. Από τα 89 ερωτηματολόγια καταγράφηκαν 15 συνομιλίες.

3.3 Η συλλογή των δεδομένων

Στην επίπονη διαδικασία της συλλογής των δεδομένων συνέβαλε καθοριστικά η Αθανασία Πουίκα, η οποία εκπαιδεύτηκε από την ερευνήτρια για τον ρόλο της βοηθού. Συλλέχθηκαν δεδομένα από 89 άτομα. Οι πληροφορητές/τριες δεν ήταν πάντα πρόθυμοι/ες να συνεργαστούν και πολλές φορές αντιμετώπιζαν την ερευνήτρια και τη βοηθό της με καχυποψία. Επισκεφτήκαμε χώρους εργασίας όπως μια ξενοδοχειακή μονάδα, στην οποία αντληθήκαν δεδομένα από μέλη του προσωπικού, πολλά τοπικά καταστήματα, καφετέριες, παραδοσιακά καφενεία, εστιατόρια και σπίτια. Σε πολλές

περιπτώσεις τα δεδομένα λήφθηκαν ατομικά σε περίπου εργαστηριακές συνθήκες (με προγραμματισμένες επισκέψεις), σε άλλες λήφθηκαν ατομικά σε πιο «χαλαρές» συνθήκες επικοινωνίας, καθώς η συλλογή δεδομένων έγινε μέρος της καθημερινότητας της ζωής της ερευνήτριας.

Στην κοινότητα του Λιοπετρίου λήφθηκαν δεδομένα από ομάδες νεαρών που συχνάζουν σε συγκεκριμένο κέντρο αναψυχής. Στο συγκεκριμένο χώρο λήφθηκαν δεδομένα και κατά την πιλοτική φάση. Τα δεδομένα αυτά δείκνυαν αυξημένη χρήση του [h] ως φωνητική πραγμάτωση τόσο του /θ/ όσο και του /f/ από την εν λόγω ηλικιακή ομάδα αγοριών. Στον χώρο αυτό με τους νεαρούς άνδρες πήγαμε ως περιηγήτριες και τα δεδομένα λήφθηκαν αφού φροντίσαμε πρώτα να δημιουργήσουμε κλίμα κοινωνικής επαφής.

Και στη Δερύνεια και στο Λιοπέτρι οι συνεντεύξεις λήφθηκαν και ατομικά και σε дуάδες και σε ομάδες 4 ατόμων το πολύ, ώστε τα δύο άτομα της ερευνητικής ομάδας να μπορούν να διαχειρίζονται τις πληροφορίες στο ερωτηματολόγιο. Διαπιστώθηκε ότι το ερωτηματολόγιο παρά τη δομημένη του μορφή, πυροδοτούσε ιδιαίτερα γόνιμες αλληλεπιδράσεις δημιουργώντας έτσι πλούσια ποιοτικά δεδομένα μεταξύ των ηλικιωμένων ομιλητών εκ των οποίων σώθηκε μικρό μόνο μέρος λόγω έλλειψης τεχνικής στήριξης για την καταγραφή συνομιλιών σε εξωτερικούς χώρους. Ποιοτικά δεδομένα που θεωρήθηκαν πολύ σημαντικά π.χ. στάσεις ή μεταγλωσσικά σχόλια καταγράφηκαν επί τόπου στα ερωτηματολόγια των ομιλητών/τριών.

3.4 Δείγμα και περιορισμοί

Στην έρευνα συμμετείχαν 53 άντρες και 36 γυναίκες. Το νεαρότερο σε ηλικία άτομο ήταν 16 ετών και το πιο ηλικιωμένο 89. Στο δείγμα δεν περιλήφθηκαν καθόλου άτομα που είναι εκτοπισμένα λόγω της Τουρκικής εισβολής, αν και δεν ήταν δυνατό να ελέγξουμε τη σχέση συγγένειας των νεαρών ατόμων με εκτοπισμένα άτομα. Όλοι/ες οι πληροφορητές/τριες δήλωναν ντόπιοι/ες κάτοικοι των κοινοτήτων της Δερύνειας, του Φρενάρους, της Σωτήρας, του Λιοπετρίου, του Παραλιμνίου και της Ξυλοφάγου.

Πρέπει να σημειωθεί ότι το δείγμα υπήρξε ευκαιριακό και όχι τυχαίο σύμφωνα με τον ορισμό του «τυχαίου» δείγματος στη στατιστική. Ένα κεντρικό ζήτημα στην κοινωνιογλωσσική έρευνα είναι το ζήτημα της «γενίκευσης» και της «αξιοπιστίας», όπως

συμβαίνει στην έρευνα που αφορά όλες τις κοινωνικές επιστήμες (Hernandez- Campoy, 2014). Ωστόσο ο Wardhaugh (2010) επισημαίνει ότι το στατιστικά τυχαίο δείγμα δεν είναι πάντα κατάλληλο για την κοινωνιογλωσσική έρευνα, καθώς στον συνολικό πληθυσμό υπάρχουν γλωσσικές κοινότητες μεταναστών και γενικά άνθρωποι που δεν κατάγονται από την υπό διερεύνηση γεωγραφική περιοχή. Εξάλλου (op. cit.), ο ίδιος ο W. Labon χρησιμοποίησε ευρήματα από έρευνες επισκόπησης (surveys), αλλά ο ίδιος διεξήγαγε έρευνα με 8-9 υποκείμενα.

Επειδή εξετάζεται το φαινόμενο της ισοπέδωσης φωνολογικών χαρακτηριστικών της υποποικιλίας, ένα τυχαίο δείγμα δεν θα εξυπηρετούσε τις ανάγκες της παρούσας μελέτης. Επιλέγηκαν άτομα που σύμφωνα με την «αυθαίρετη» κρίση της ερευνήτριας θα εμφάνιζαν τα φωνολογικά χαρακτηριστικά της υποποικιλίας στην ομιλία τους (judgment sample). Δεν αποτελεί στόχο της παρούσας μελέτης η γενίκευση στον ευρύτερο σημερινό πληθυσμό των Κοκκινοχωρίων. Επιδιώχθηκε κάποιας μορφής στρωματοποίηση αλλά δεν έγινε κατορθωτή, καθώς κάποιες ομάδες ατόμων υποεκπροσωπούνται στο δείγμα (π.χ. γυναίκες ηλικίας 16-29). Τα πιο πάνω χαρακτηριστικά του δείγματος αποτελούν μαζί με το «παράδοξο του παρατηρητή» τους κυριότερους περιορισμούς της παρούσας μελέτης.

Η σύσταση του δείγματος διαφαίνεται στους πίνακες που ακολουθούν:

1. Φύλο

Φύλο	Απόλυτος Αριθμός
Άντρες	53
Γυναίκες	36
Σύνολο	89

Πίνακας 1. Δείγμα και φύλο.

2. Ηλικία

Στο ερωτηματολόγιο καταγράφηκε η ακριβής ηλικία των πληροφορητών/τριων. Η ομαδοποίηση έγινε από την ερευνήτρια κατά το στάδιο της επεξεργασίας.

Ηλικιακή Ομάδα	Απόλυτος Αριθμός
16-29	33
30-45	17
45-49	15
60-90	24
Σύνολο	89

Πίνακας 2. Δείγμα και ηλικία.

3. Ανώτατη Βαθμίδα Εκπαίδευσης για τον/την κάθε πληροφορητή/τρια.

Βαθμίδα Εκπαίδευσης (B.E.)	Απόλυτος Αριθμός
Πρωτοβάθμια	24
Δευτεροβάθμια	53
Τριτοβάθμια	12
Σύνολο	89

Πίνακας 3. Δείγμα και εκπαίδευση.

4. Ο μεγαλύτερος όγκος δεδομένων προέρχεται από τη Δερύνεια και το Λιοπέτρι.

Κοινότητες	Απόλυτος Αριθμός
Δερύνεια	39
Φρέναρος	6
Σωτήρα	6
Λιοπέτρι	28
Παραλίμι	7
Ξυλοφάγου	2
άλλο	1
Σύνολο	89

Πίνακας 4. Δείγμα και καταγωγή.

Κεφάλαιο 4

Αποτελέσματα της έρευνας

4.1 Φωνολογία της υποποικιλίας των Κοκκινοχωρίων στο παρελθόν και σήμερα

Ενώ στη χαρτογράφηση του Newton (1972) το σύμπλεγμα [pc] πραγματώνεται σύμφωνα με το παράδειγμα της Μεσαορίας ως [pc] στα χωριά Παραλίμνι, Φρέναρος και Αγία Νάπα, στη Δερύνεια (βλ. χωριό αρ.120, Παράρτημα Δ) το σύμπλεγμα φαίνεται να πραγματώνεται ως [c:]: π.χ. [na c:o] «να κιω» (αν και, ο Newton αναφέρει πως μπορεί να λέγεται επίσης και ο πιο κοινός τύπος [na pco] «να πιω»). Στον Newton (1972) υπάρχουν στοιχεία για το σύμπλεγμα σε περιβάλλον πριν από οπίσθιο φωνήεν. Στην παρούσα μελέτη εξετάστηκε το σύμπλεγμα [pc] στην αρχή της λέξης, πριν από πρόσθιο φωνήεν. Αυτή η γλωσσική συμπεριφορά των ομιλητών/τριών από τη Δερύνεια επιβεβαιώνεται και από τα ευρήματά μας. Το απλοποιημένο σύμπλεγμα χρησιμοποιείται από 4 άντρες πάνω από 80 ετών, μία γυναίκα 79 ετών και 2 άντρες της ηλικιακής ομάδας 45-59.

Παρόλο που σε γενικές γραμμές επιβεβαιώνονται οι χάρτες του Newton (1972), εμφανίζονται κάποιες διαφοροποιήσεις οι οποίες χρήζουν ιδιαίτερης αναφοράς. Ενώ το σύμπλεγμα [θc] της ΚΚΕ αντιστοιχεί ενδολεξικά σε [θc] και [c:] σε όλα τα χωριά που εξετάσαμε, δεν φαίνεται να συμβαίνει το ίδιο με το σύμπλεγμα [fc]. Αν ακολουθήσουμε τις υποθέσεις του Newton (1972: 107) για το /'vi'azzume/ στην ανατολική Κύπρο, τότε θα έχουμε αντίστοιχα για το « φκιολίν» την ακόλουθη διαδικασία:

/vio'lin/ → /dio'lin/ → /ðjo'lin/ → [θco'lin]→[co'lin]

Ο Newton (1972) με άλλα λόγια, θεωρεί ότι η υποκείμενη δομή που προηγείται της πραγμάτωσης με απλοποίηση συμπλέγματος ['caz:ume], είναι το /'θcaz:ume/. Πιστεύει (op. cit.) ότι υπάρχουν δύο γεωγλωσσικές περιοχές στην Κύπρο με υποκείμενο /vi'azzume/(Πάφος, Τρόδος, Λευκωσία, Λεμεσός) και /ði'azzume/ (Αμμόχωστος, Καρπασία, Κερύνεια).

Φωνολογικά χαρακτηριστικά της υποποικιλίας σύμφωνα με τους χάρτες Newton (1972)	Φωνολογικά χαρακτηριστικά που εντοπίστηκαν σε ομιλητές/τριες άνω των 60 ετών
[θc]→[c]	[θc]→[c:]
[pc]→[pc] [pc]→[c] (μόνο στη Δερύνεια)	[pc]→[pc] [pc]→[c:] (μόνο στη Δερύνεια)
[fc]→[c]	[fc]→[pc] [fc]→[c:]
/θ/→/x/ πριν από οπίσθιο φωνήεν	/θ/→/x/ πριν από πρόσθιο/οπίσθιο φωνήεν
/ð/→/ɣ/ πριν από οπίσθιο φωνήεν	/ð/→/ɣ/ πριν από πρόσθιο/οπίσθιο φωνήεν

Πίνακας 5. Σύγκριση ευρημάτων με τα δεδομένα που παρουσιάζονται στους χάρτες ποικιλότητας του Newton (1972)

Η εφαρμογή των κανόνων του Newton (1972) για την ερμηνεία της απλοποίησης των συμπλεγμάτων δημιουργεί ωστόσο ερωτηματικά. Το γενετικό μοντέλο ερμηνείας της ποικιλίας της γλώσσας, στην προσπάθεια να παρέχει επαρκείς θεωρητικές ερμηνείες, οδηγεί σε συμπεράσματα που δεν ανταποκρίνονται πάντοτε στη γλωσσική πραγματικότητα. Αν λοιπόν η πραγμάτωση «κιολίν» [c:o'lin], προήρθε από το «θκιολίν» [θco'lin], εύλογα θα μπορούσε κανείς/καμιά να διερωτηθεί γιατί δεν απαντάται πουθενά και από κανένα/καμιά ηλικιωμένο/η ομιλητή/τρια του δείματός μας η πραγμάτωση [θco'lin]. Το μοναδικό άτομο που έδωσε την πραγμάτωση [θco'lin] καταγόταν από την Αθηνού.

Επιπρόσθετα, στα χωριά Φρέναρος, Σωτήρα, Λιοπέτρι, Ξυλοφάγου το σύμπλεγμα [fc] συμπεριφέρεται διαφορετικά στο περιβάλλον της λέξης «φκιολίν», καθώς πραγματώνεται ως [pc] ή [pɕ]. Το τριβόμενο σύμφωνο που προηγείται του ημίφωνου /j/ (αν υποθέσουμε πως όντως υπάρχει ένα τέτοιο φώνημα) αφομοιώνεται ως προς τον

τόπο σε κλειστό. Ωστόσο, δεν είναι γνωστό από πού προέκυψε αυτή η φωνολογική διαφοροποίηση, ούτε αν απαντάται ως φωνολογική διεργασία και σε άλλα περιβάλλοντα. Η αντίστροφη διαδικασία, δηλαδή, η αποκλειστοποίηση του πρώτου κλειστού στο σύμπλεγμα [rc], συνέβαινε σύμφωνα με τον Newton (1972: 92, 94) στην περιοχή της Ζώδιας. Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε αν υπάρχει κάποια σχέση μεταξύ τους. Μπορούμε μόνο να υποθέσουμε ότι σχετίζονται ίσως μέσω υπερδιόρθωσης του [fco'lin] από ομιλητές/τριες της Ζώδιας και διάχυση του χαρακτηριστικού στην περιοχή. Μια πιο απλή ερμηνεία είναι ότι πρόκειται για μια αφομοίωση του τριβόμενου [f] προς τον τρόπο άρθρωσης του ακόλουθου [c], με αποτέλεσμα την κλειστοποίησή του σε [p] ([f] → [p]/ [c]).

Μια άλλη ενδιαφέρουσα διαφοροποίηση έγκειται στην επέκταση της χρήσης του /x/ στη θέση του /θ/. Ενώ το 1972 η περιοχή των Κοκκινοχωριών φαίνεται να χρησιμοποιεί /x/ στη θέση του /θ/ πριν από οπίσθιο φωνήεν, π.χ. /xo'ro/ αντί /θo'ro/, σήμερα χρησιμοποιείται ενδολεξικά και πριν από πρόσθια φωνήεντα /e'meθisen/ → [e'meçisen] ή [e'mehisen].

Παρόμοια επέκταση συμβαίνει και στη τροπή /ð/ → /ɣ/. Ενώ στους χάρτες του 1972 καταγράφεται το φαινόμενο όταν έπεται οπίσθιο ή κεντρικό φωνήεν, π.χ. /'ɣoman/ αντί /'ðoman/, στο χωριό Δερύνεια το φαινόμενο συμβαίνει και όταν έπεται πρόσθιο φωνήεν στη λέξη /'eɣeren/ αντί /'eðeren/. Διαφαίνεται ότι η μόνο η Δερύνεια εμφανίζει το φαινόμενο αυτό πριν από πρόσθιο φωνήεν ακολουθώντας τις περιοχές βόρεια της Αμμοχώστου και της Καρπασίας. Το φαινόμενο εντοπίστηκε και σε άτομα άνω των 80 ετών. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν οφείλεται σε αλληλεπίδραση λόγω των πληθυσμιακών ανακατατάξεων που προέκυψαν λόγω της εισβολής ή αν προϋπήρχε.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης το φαινόμενο της τροπής του /f/ σε /x/, π.χ. /xo'ro ta 'ɣuxa mi/ «χορώ τα ρούχα μου» αντί /fo'ro ta 'ɣuxa mi/ «φορώ τα ρούχα μου». Το φαινόμενο αυτό σύμφωνα με τον Newton (1972: 107) δεν εμφανίζεται στη Δερύνεια, στο Φρέναρος, στο Παραλίμνι και την Αγία Νάπα. Στο χωριό Λιοπέτρι δεν έγιναν καθόλου μετρήσεις. Εμφανίζεται όμως στα γειτονικά χωριά Ορμήδεια, Ξυλοφάγου, Ξυλοτύμπου. Στο δείγμα μας, το φωνολογικό αυτό χαρακτηριστικό εμφανίστηκε στοιχειωδώς σε άτομα μεγάλης ηλικίας από το Λιοπέτρι και σε μεγάλο βαθμό στην ομάδα των νεαρών ανδρών. Αυτό μπορεί να ερμηνευτεί κατά δυο τρόπους:

α. Η εγγύτητα του Λιοπετρίου με τη νησίδα χωριών (που χαρτογράφησε ο Newton το 1972) οδήγησε σε γλωσσική επαφή και διάχυση του συγκεκριμένου χαρακτηριστικού.

β. Ίσως να πρόκειται για έλλειψη στοιχείων στο χάρτη του Newton καθώς δεν λήφθηκαν μετρήσεις από το συγκεκριμένο χωριό.

Τα ποσοτικά ευρήματα στο Λιοπέτρι έδειξαν πραγματώσεις του /f/ ως /x/ στο « έφαν το» → ['ehando], οι οποίες σύμφωνα με τον Newton (1972: 107) ήταν γνώρισμα της νότιας Πάφου. Πρέπει να σημειωθεί ωστόσο, ότι το «παράδοξο του παρατηρητή» επέτρεψε παρά μόνο ελάχιστη ποσοτική αποτύπωση του φαινομένου αυτού στο Λιοπέτρι. Στις πιλοτικές συνεντεύξεις, όπου η ερευνήτρια μαγνητοφώνησε και ανεπίσημες συνομιλίες, καταγράφηκαν πολύ περισσότερες πραγματώσεις του φαινομένου από όσες μετρήθηκαν με τις ελεγχόμενες συνεντεύξεις (βλ. Παράρτημα Α.1). Η 86^η πληροφορήτρια, ηλικίας 89 ετών, εκτός από την πραγμάτωση [xo'ro] (αντί [fo'ro]) που έδωσε στο ερωτηματολόγιο, απευθυνόμενη στην οικιακή βοηθό της, πρόφερε:

«[h]έρ' τους καμμιάν λεμοναδαν να τζεράσουμεν τες κορούες»

Οι πραγματώσεις με /x/ στη θέση του /f/, π.χ. ['ehan do], ['hertus], εντοπίζονταν στο παρελθόν σύμφωνα με τον Newton (1972: 107) στη Νότια Πάφο. Ωστόσο, για να διερευνηθεί το φαινόμενο αυτό σε βάθος χρειάζεται έρευνα αποκλειστικά στο Λιοπέτρι με την παρατήρηση της ομιλίας ατόμων μεγάλης ηλικίας σε φυσικές συνθήκες.

4.2 Το κοινωνιογλωσσικό προφίλ των ομιλητών/τριών που χρησιμοποιούν τις φωνητικές πραγματώσεις της ΚΚΕ

Επειδή το δείγμα μας δεν είναι δείγμα πιθανοτήτων, θα ήταν επιστημονικά άκυρο να προβούμε σε συμπεράσματα για την ισοπέδωση των φωνολογικών χαρακτηριστικών της υποποικιλίας χρησιμοποιώντας πίνακες συχνοτήτων ανά μεταβλητή στον πληθυσμό του δείγματός μας. Θεωρούμε ότι η ισοπέδωση ως μείωση χρήσης τοπικών μεταβλητών είναι ένα φαινόμενο που εξελίσσεται βαθμιαία και αφορά δυο επίπεδα: α. τη χρήση μιας τοπικής μεταβλητής στο σύνολο του πληθυσμού· και β. τη χρήση ενός συνόλου τοπικών μεταβλητών από το κάθε άτομο ξεχωριστά.

Ως εκ τούτου, φάνηκε σκόπιμο να διαχωριστούν τα δεδομένα σε 2 ομάδες. Η μια ομάδα, που θα αποτελέσει αντικείμενο περιγραφής εν προκειμένω (στο εξής: Ομάδα Α), είναι τα άτομα που δεν έδωσαν ως απάντηση καμία τοπική φωνητική πραγμάτωση στις μεταβλητές που εξετάσαμε. Δηλαδή, η πιο πάνω ομάδα αποτελεί το σύνολο των ατόμων που εμφανίζουν μεγαλύτερο βαθμό ισοπέδωσης στα χαρακτηριστικά που εξετάσαμε από κάθε άλλο άτομο της ομάδας Β. Η ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν από την ομάδα Α έχει στόχο να απαντήσει στο ερώτημα: ποιοι/ποιες είναι αυτοί/ες που πρωτοστατούν στη χρήση της ΚΚΕ όσο αφορά κοινωνικά χαρακτηριστικά όπως φύλο, ηλικία και εκπαίδευση. Η Ομάδα Α χρησιμοποίησε τις ακόλουθες πραγματώσεις:

Μη απλοποίηση συμπλεγμάτων [θc], [pc] και [fc]:

[para'θca]
['poθca]
[pce'ron:o]
[fco'lin]

Διατήρηση του συμπλέγματος [zm] (δλδ, μη πλήρης αφομοίωση /sm/ → [m:]):

[ksimari'zmenon]
[ar'foz mu]
[ðia'merizman]
['psumnizman]

Μη τροπή του /θ/ σε /x/

[θo'ro]
[e'peθanen]
[e'meθisen]

Μη τροπή του /f/ σε /x/

['efan to]
[fo'ro]

Μη ηχηροποίηση υπερωικού τριβόμενου /x/ σε /γ/ πριν από /r/

['xreos]
[xro'sto]

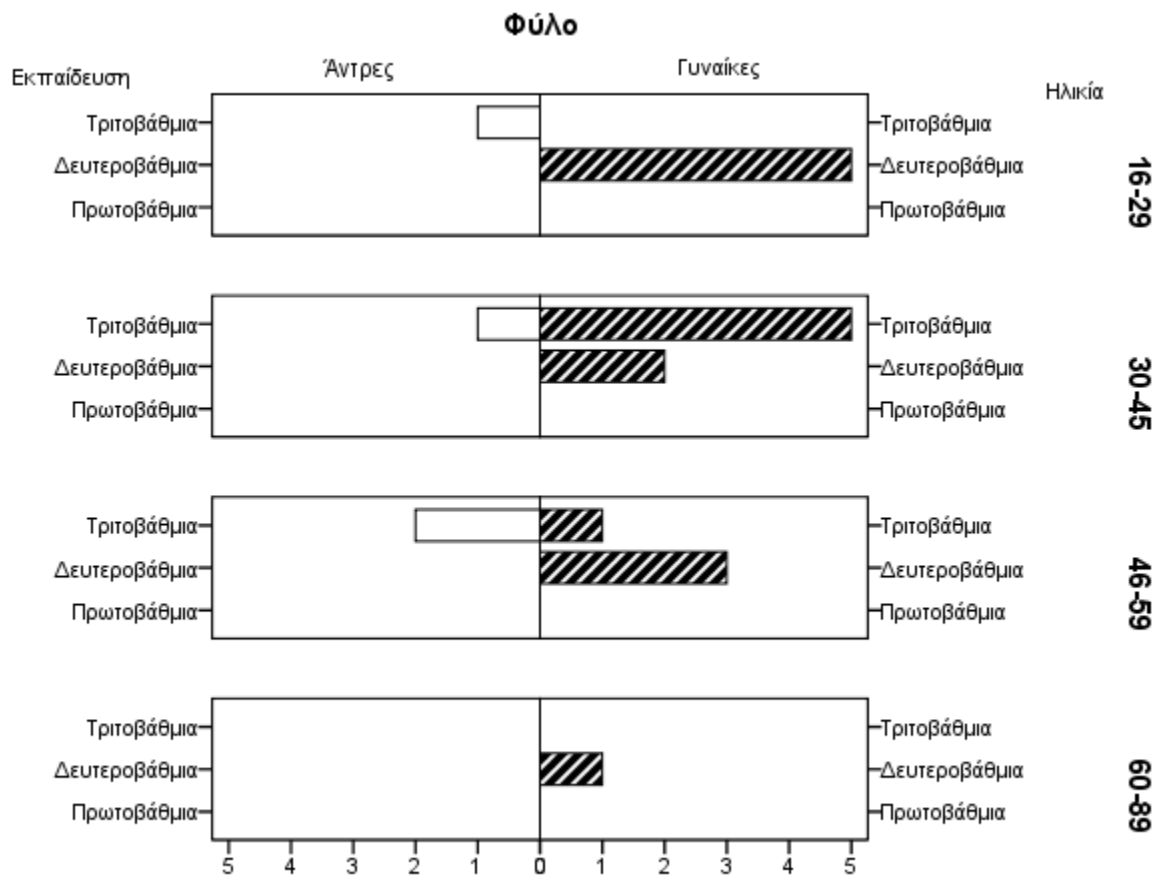
Μη τροπή του /ð/ σε /ʎ/

['ðin:ɔ]

['ðoman]

['eðeren]

Η Ομάδα Α αριθμεί 21 άτομα εκ των οποίων τα 17 είναι γυναίκες και μόνο 4 είναι άνδρες. Και οι 4 άνδρες της ομάδας είναι απόφοιτοι ιδρύματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Μέγιστη ηλικία των ανδρών της ομάδας αυτής βρίσκεται στην ηλικιακή ομάδα 46-59. Χρήζει ιδιαίτερης αναφοράς το γεγονός ότι στην ομάδα των ατόμων που παρουσίασαν καθολική ισοπέδωση στα τοπικά φωνολογικά χαρακτηριστικά που εξετάσαμε, το 81% είναι γυναίκες, ενώ στο σύνολο του δείγματος, οι γυναίκες μειοψηφούν, καθώς αποτελούν το 40% του συνολικού δείγματος. Κανένα από τα άτομα της ομάδας αυτής δεν είναι χαμηλής μόρφωσης. Τα άτομα με χαμηλή μόρφωση στο δείγμα μας προέρχονται μόνο από την ηλικιακή ομάδα 60-89 ετών. Οι γυναίκες στην ομάδα αυτή έχουν δευτεροβάθμια εκπαίδευση (11) και τριτοβάθμια (6) εκπαίδευση (Γραφ.1).

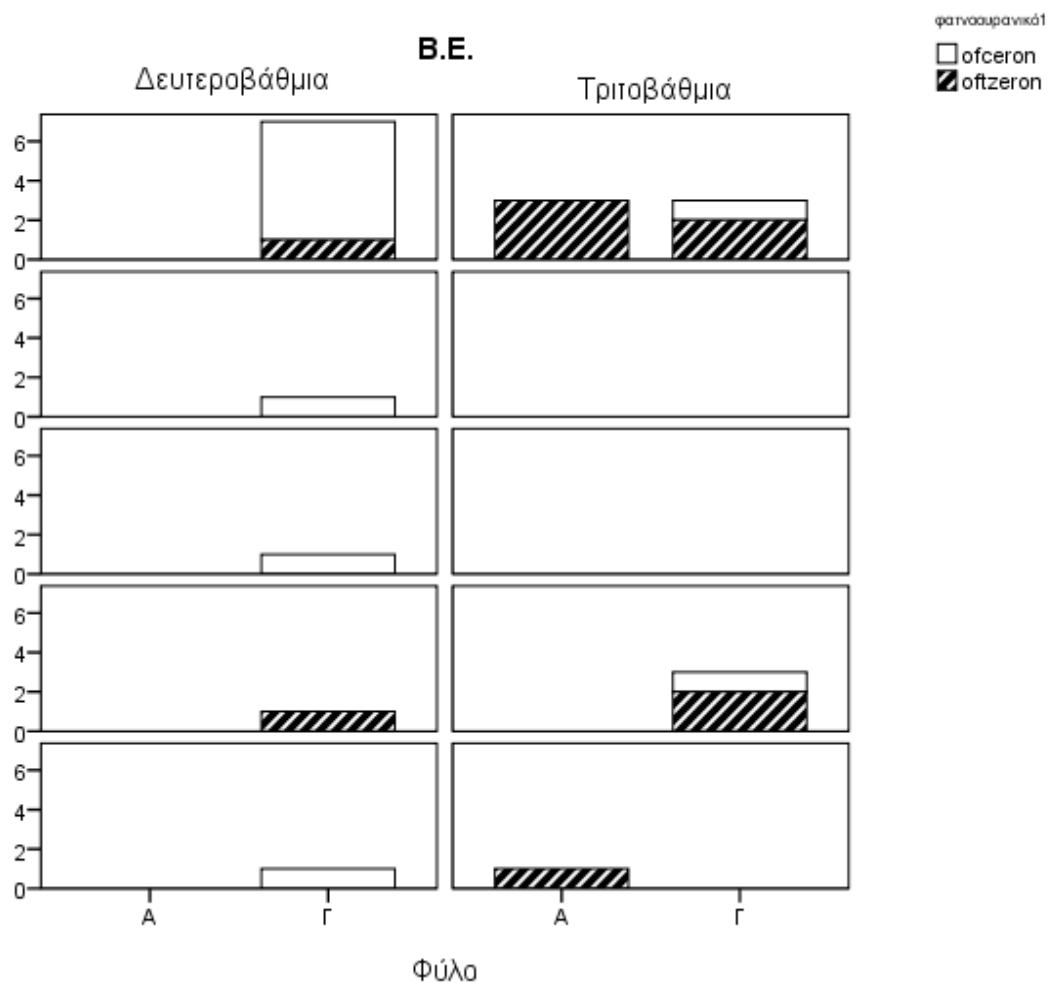

Γράφημα 1. Φύλο, ηλικία και εκπαίδευση των ατόμων που έδωσαν μόνο πραγματώσεις της ΚΚΕ στις εξεταζόμενες μεταβλητές.

Έξω από την ομάδα μεταβλητών που χαρακτηρίστηκαν ως τοπικές κρατήθηκε η μεταβλητή που αφορούσε την προσθίωση του ουρανικού [c] σε μεταφατνιακό [tʃ] στην αρχή της λέξης και ενδολεξικά πριν από πρόσθιο φωνήεν. Η μεταβλητή αυτή χρησιμοποιήθηκε για σκοπούς ελέγχου (crosstabulation) στυλιστικών προτιμήσεων. Η χρήση ελέγχθηκε με τα ζεύγη:

[ˈofcɛron] [ˈoftʃɛron]

[ˈfcarin] [ˈftʃarin]

Γράφημα 2. Η φωνητική συμπεριφορά των χρηστών της ΚΚΕ ως προς το φαινόμενο της προσθίωσης του ουρανικού [c] σε [tʃ].

Οι 4 άνδρες του δείγματος δεν εμφάνισαν καθόλου την ουρανική πραγμάτωση [c]. Η ουρανική πραγμάτωση φαίνεται να υπερισχύει στις γυναίκες Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Γραφ.2).

Ανάλογα αποτελέσματα ισχύουν και για το ζεύγος [ˈfcaɾin] - [ˈftʃaɾin] με μια μικρή διαφοροποίηση των γυναικών υπέρ του ουρανικοφατνιακού. Σύμφωνα με τον Newton (1972), η ουρανικοφατνιακή πραγμάτωση [ˈftʃaɾin] παρουσιάζει υποκείμενο /ti/ ως ακολούθως:

/ftiari/ → /fðjari/ → /fθcari/ → /fcaɾin/ → [ftʃaɾin]

Στην περίπτωση του [ˈoftʃeɾon] ωστόσο, δεν υπάρχει αντίστοιχη λέξη στην ΚΝΕ. Ο Newton (1972: 117) εντοπίζει περιοχές όπως το Τρόδος, όπου «διορθώνονται» κατά

την πρότυπη ΚΝΕ και λέξεις που υπάρχουν μόνο στην ΚΕ (π.χ. βόρτος/βόρδος), ή περιπτώσεις στην ομιλία των πόλεων όπου το [c] και το [tʃ] χρησιμοποιούνται σε ελεύθερη εναλλαγή. Διαφαίνεται ότι 50% (Μ.Ο.) των γυναικών της ομάδας με πλήρη ισοπέδωση των υπόλοιπων χαρακτηριστικών της υποποικιλίας, χρησιμοποιούν ουρανική πραγμάτωση στα εν λόγω εκφωνήματα. Αντίθετα, στους άνδρες της ομάδας αυτής, παρά τον σχετικά μικρό αριθμό ατόμων (4), η ουρανικοφατνιακή πραγμάτωση παρουσιάζεται ακμαία.

Τα ευρήματα στον πληθυσμό του δείγματός μας αναδεικνύουν συνοπτικά τα παρακάτω:

1. Ισοπέδωση τοπικά σημαδεμένων φωνολογικών χαρακτηριστικών παρουσιάζουν οι άντρες απόφοιτοι Πανεπιστημίου και οι γυναίκες απόφοιτοι Πανεπιστημίου.
2. Στις γυναίκες η ισοπέδωση αφορά και άτομα που είναι απόφοιτοι Λυκείου, πράγμα που δεν φαίνεται να συμβαίνει στους άνδρες του δείγματός μας. Από τους 34 άνδρες – πληροφορητές απόφοιτους Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (συμπεριλαμβανομένων και μαθητών), κανείς δεν εμπίπτει στην ομάδα με μηδενική εμφάνιση τοπικών σημαδεμένων τύπων.

Η τάση των γυναικών να χρησιμοποιούν λιγότερο «σημαδεμένους» (κοινωνικά) τύπους επιβεβαιώνεται από τον Labov (1990) ο οποίος συνοψίζει δυο βασικές αρχές που περιγράφουν διαφορές στην «ανδρική» και «γυναικεία» ομιλία:

1. Με δεδομένους τους άλλους κοινωνικούς παράγοντες σταθερούς, οι άνδρες παρουσιάζουν μεγαλύτερη συχνότητα χρήσης μη πρότυπων γλωσσικών τύπων.
2. Στην πλειοψηφία των γλωσσικών αλλαγών, οι γυναίκες παρουσιάζουν μεγαλύτερη συχνότητα χρήσης νέων/εισερχόμενων τύπων σε σχέση με τους άνδρες.

Στην περίπτωση της υποποικιλίας των Κοκκινοχωρίων, τα φωνολογικά χαρακτηριστικά της ΚΚΕ παίρνουν τη θέση του «καινούριου», του «αναδυόμενου» στη γλωσσική κοινότητα, ενώ η υποποικιλία αποτελεί τη «μη πρότυπη» σε σχέση με την ΚΚΕ.

Η φύση της γλωσσικής αλλαγής στη συμπεριφορά της πιο πάνω ομάδας φαίνεται να είναι παραδοσιακά «αλλαγή από πάνω» (change from above). Με τον όρο αλλαγή «από πάνω» ο Labov (1966) εννοεί την αλλαγή εκείνη, χαρακτηριστικό γνώρισμα της οποίας είναι ότι οι ομιλητές/τριες μιας γλωσσικής κοινότητας έχουν επίγνωση μιας αλλαγής και

μπορούν να προβούν σε μεταγλωσσικά σχόλια για αυτήν (above the level of consciousness). Αντίθετα όταν οι ομιλητές/τριες δεν έχουν επίγνωση της αλλαγής που συντελείται, τότε πρόκειται για αλλαγή «από κάτω» (change from below).

Ποιοτικά δεδομένα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις με άτομα της πιο πάνω ομάδας επιτρέπουν τη διατύπωση κάποιων υποθέσεων για τη φύση της ισοπέδωσης:

Άντρας, 44, Β.Ε.3, Δερύνεια, Δήμαρχος

«Παλιά που ήμουν μωρόν ελάλουν έννα σε γέρω. Λαλούν το τζαι σήμερα οι μιτσοί. Εν είμαι καλός εγώ για την έρευναν επειδή λόγω του αξιώματος... Ξέρεις επηρεάζει σε το αξίωμαν. Εσύ που 'σαι δασκάλα έθθα μιλάς των μώρων τέλεια χωρκάτικα. Τζαι επηρεάζεσαι μετά που χρόνια. Άμαν χρησιμοποιάς πολλύν τζαιρόν το σωστόν μαθθαίνεις το στο τέλος.»

Γυναίκα, 52 Β.Ε. 2, Δερύνεια, ιδιοκτήτρια καταστήματος

«Που ήμουν μιτριά εχρησιμοποίουν παραπάνω διάλεχτον. Ωσπου μεγαλώνεις θεωρώ ότι βελτιώννεσαι όταν έρκεσαι σε επαφή με κόσμον βελτιωμένον που μιλά πιο καλά.»

Και στις δυο περιπτώσεις οι ομιλητές/τριες παραδέχονται ότι η γλωσσική τους χρήση άλλαξε κατά τη διάρκεια της ζωής τους. Φαίνεται να έχουν πλήρη επίγνωση της αλλαγής και διατυπώνουν αξιολογικές κρίσεις για την υποποικιλία. Και οι δυο αξιολογούν την υποποικιλία ως χαμηλή ποικιλία ως προς την ΚΚΕ. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο προσδιορισμός «σωστό» και «βελτιωμένο» αναφέρεται στην ΚΚΕ και όχι στην πρότυπη ΚΝΕ. Ο δήμαρχος περιγράφει την προσωπική του αλλαγή συνδέοντάς την με την επιτέλεση ενός θεσμικού εξουσιαστικού κοινωνικού ρόλου, ενώ η ιδιοκτήτρια καταστήματος περιγράφει την αλλαγή ως αποτέλεσμα της γλωσσικής επαφής με κοινότητες ομιλητών/τριών που χρησιμοποιούν «ανώτερη» ποικιλία (prestige variety).

Στην ίδια ομάδα ωστόσο, καταγράψαμε συνέντευξη από 65χρονη απόφοιτη δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από τη Δερύνεια, η οποία ξεσπά σε γέλια αυθόρμητα κατά τη διάρκεια της εκφώνησης των τοπικών τύπων και ισχυρίζεται ότι δεν τα χρησιμοποιούσε ποτέ. Αυτό μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι η συγκεκριμένη ομιλήτρια είτε παγίωσε φωνολογικές χρήσεις της ΚΚΕ νωρίτερα (και πιθανώς δεν θυμάται να το

αναφέρει), είτε ότι για την ομιλήτρια η ΚΚΕ στις μεταβλητές που εξετάσαμε κατακτήθηκε από την παιδική ηλικία.

4.3 Παρουσίαση αποτελεσμάτων για κάθε μεταβλητή στο σύνολο του δείγματος

Η γλωσσική χρήση των ομιλητών/τριών του δείγματός μας αποτυπώνεται στα πιο κάτω γραφήματα, τα οποία παρουσιάζουν τα δεδομένα για κάθε μεταβλητή ξεχωριστά. Τα πιο κάτω γραφήματα παράχθηκαν με το στατιστικό πακέτο SPSS και επιτρέπουν τον έλεγχο τριών ανεξάρτητων μεταβλητών ταυτόχρονα (ηλικία, φύλο, κοινότητα). Παρόλο που ήταν εφικτή η παρουσίαση με ποσοστά, η ερευνήτρια προτίμησε τους απόλυτους αριθμούς, ώστε να αποφευχθεί η εξαγωγή αυθαίρετων συμπερασμάτων σε ομάδες ατόμων με αριθμό κάτω των 4-5 ατόμων.

4.3.1 Απλοποίηση συμπλεγμάτων

Οι μετρήσεις αφορούν στις πραγματώσεις των συμπλεγμάτων [θc], [pc] και [fc] ως [c:]. Ο έλεγχος έγινε με τη χρήση των εξής ζευγών:

[para'θca] ή [para'c:a] και ['roθca] ή ['roc:a] για το σύμπλεγμα [θc]

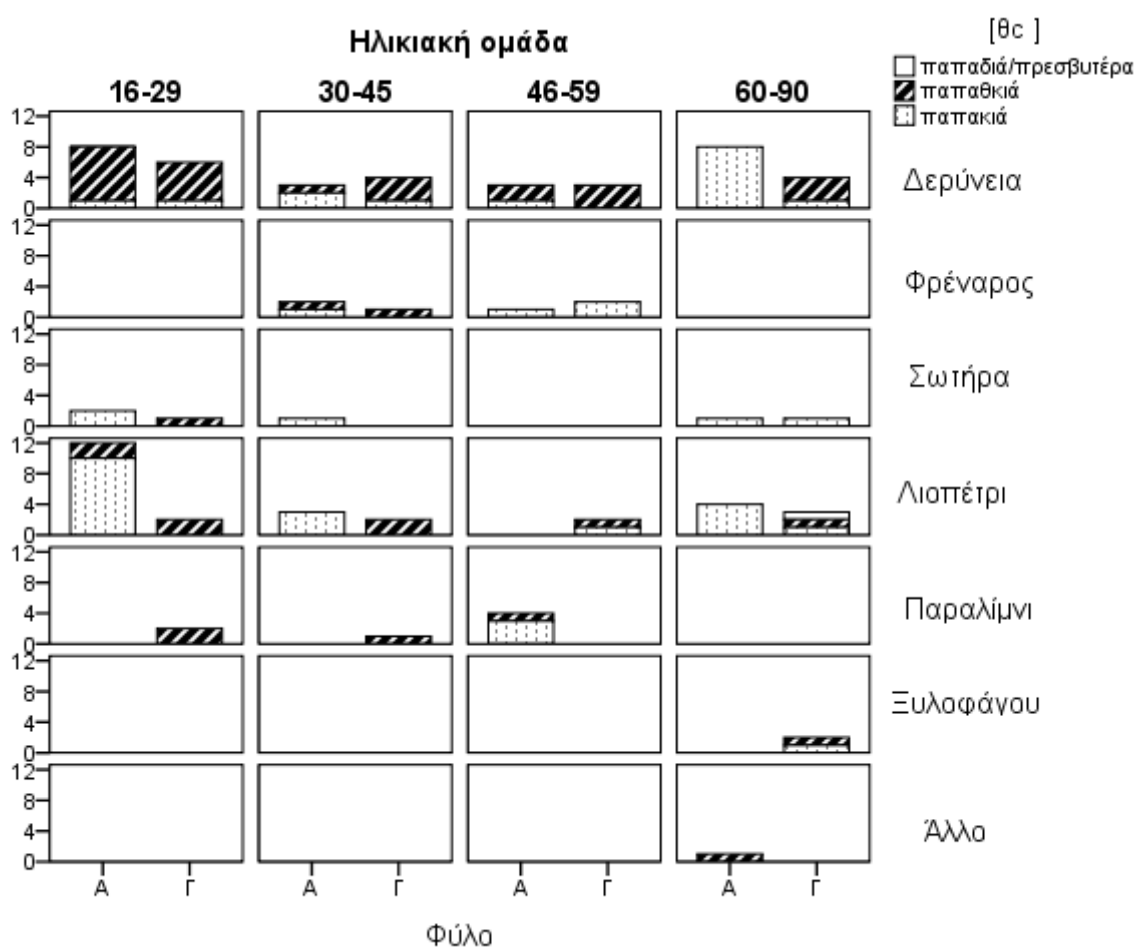
[pce'ron:o] ή [ce:ron:o] για το σύμπλεγμα [pc]

[fco'lin] ή [c:o'lin] για το σύμπλεγμα [fc]

Ακολουθούν αναλυτικά δεδομένα για κάθε ζεύγος τιμών.

4.3.1.1 Απλοποίηση συμπλέγματος [θc]

Το σύμπλεγμα [θc] απλοποιείται κυρίως στους άντρες της ηλικιακής ομάδας πάνω των 60 ετών. Στη Δερύνεια το φαινόμενο της απλοποίησης του [θc] φαίνεται να είναι υπό ισοπέδωση (Γραφ.3). Το μη απλοποιημένο σύμπλεγμα φαίνεται να επικρατεί στις γυναίκες του δείγματός μας.

Γράφημα 3. Η χρήση του [θc] ή [c:] στο ζεύγος [para'θca] ή [para'c:a].

Στο Λιοπέτρι πήραμε την απάντηση «παπαδιά» και «πρεσβυτέρα» από 89χρονη ομιλήτρια που έδωσε σε επόμενα εκφωνήματα τοπικές πραγματώσεις με γλωττιδικό h:

«Ε...(απορία) παπαδιά..πρεσβυτέρα...Έν μου έτυχεν ποττέ να την προσφωνήσω»

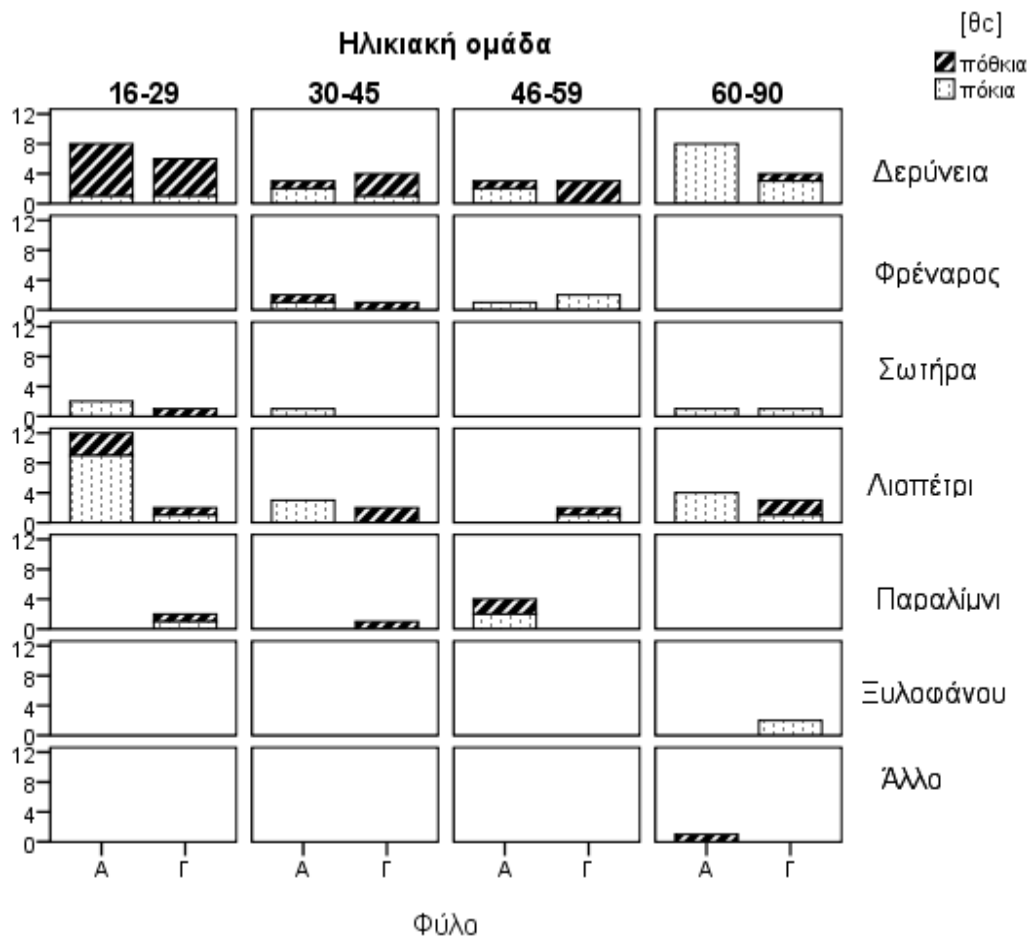
Η ίδια ομιλήτρια από το Λιοπέτρι έδωσε μετέπειτα την πραγμάτωση [ˈroθca] ενώ ερωτώμενη για την πραγμάτωση [ˈroc:a] έδωσε την απάντηση:

«Όπως γιουτήσει»

Ποιοτικά σχόλια όπως τα πιο πάνω έχουν ιδιαίτερη σημασία, αφενός γιατί αναδεικνύουν την ικανότητα των ομιλητών/τριών να αναγνωρίσουν πεδία καταλληλότητας και αφετέρου γιατί δείχνουν επίγνωση της ύπαρξης εναλλακτικών πραγματώσεων, τις οποίες μπορούν να χρησιμοποιούν ανάλογα. Αυτό το εύρημα, το οποίο συνιστά μείξη στην ιδιόλεκτο των ομιλητριών μας, ενισχύεται και από την ακόλουθη παρατήρηση:

Τρεις γυναίκες που χρησιμοποίησαν το [θc] στο προηγούμενο τεμάχιο επέλεξαν τον απλοποιημένο τύπο [ˈroc:a] στο επόμενο ζεύγος (Γραφ.4). Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι ενδεχομένως παίζει κάποιο ρόλο το γεγονός ότι στο μεν [papaˈθca] το σύμπλεγμα βρίσκεται στην έμβαση μιας τονισμένης συλλαβής ενώ στο [ˈroθca] το σύμπλεγμα έπεται τονισμένης συλλαβής. Ωστόσο, πραγματώσεις του τύπου «ποδιά»/ «πόδια», «ποθκιά»/ «πόθκια» [poˈθca]→[poˈc:a] [ˈroθca]→[ˈroc:a] που υπάρχουν στην υποοικιλία, είναι μάλλον αποτρεπτικές προς μια τέτοια ερμηνεία. Αυτή η παρατήρηση είναι μάλλον ενδεικτική μείξης κωδίκων η οποία άλλοτε σχετίζεται με την περίπτωση επικοινωνίας κι άλλοτε όχι. Μια 76χρονη κάτοικος Λιοπετρίου που έδωσε την απάντηση με την τοπική πραγμάτωση, όπως φαίνεται στον πίνακα, μας ανέφερε:

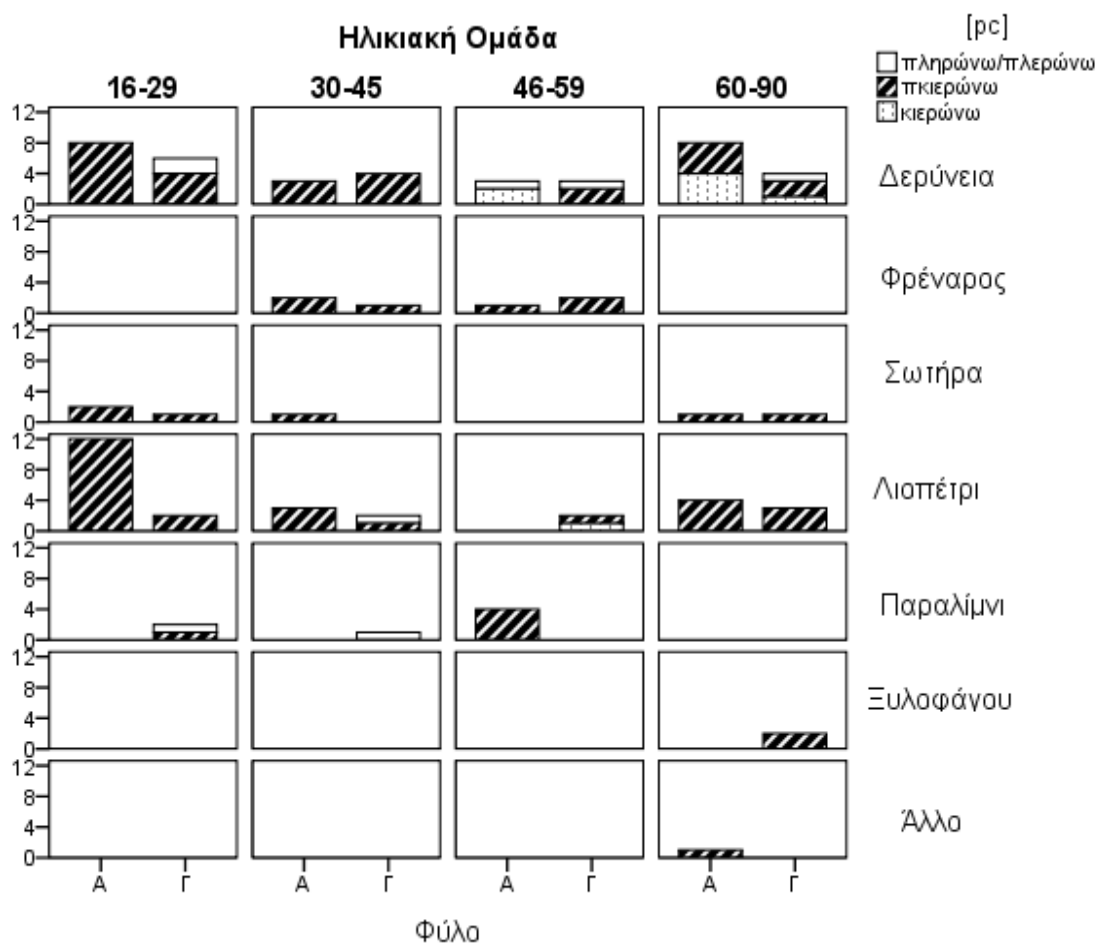
« Άμμαν βρεθούμεν με άτομα ξένα που πρέπει να μιλήσουμε άλλωσπως, μιλούμεν άλλωσπως. Τζαι με καλαμαράες μιλούμεν. Μεταξύν μας όμως μιλούμεν τα. Εννα πεις πόδια;»

Γράφημα 4. Η χρήση του [θc] ή [c:] στο ζεύγος ['ροθca] ή ['roc:a].

4.3.1.2 Απλοποίηση συμπλέγματος [rc]

Η απλοποίηση του συμπλέγματος [rc] βρέθηκε σε 5 άτομα πάνω των 80 ετών στη Δερύνεια (Γραφ.5). Το χαρακτηριστικό αυτό φαίνεται να είναι υπό ισοπέδωση.

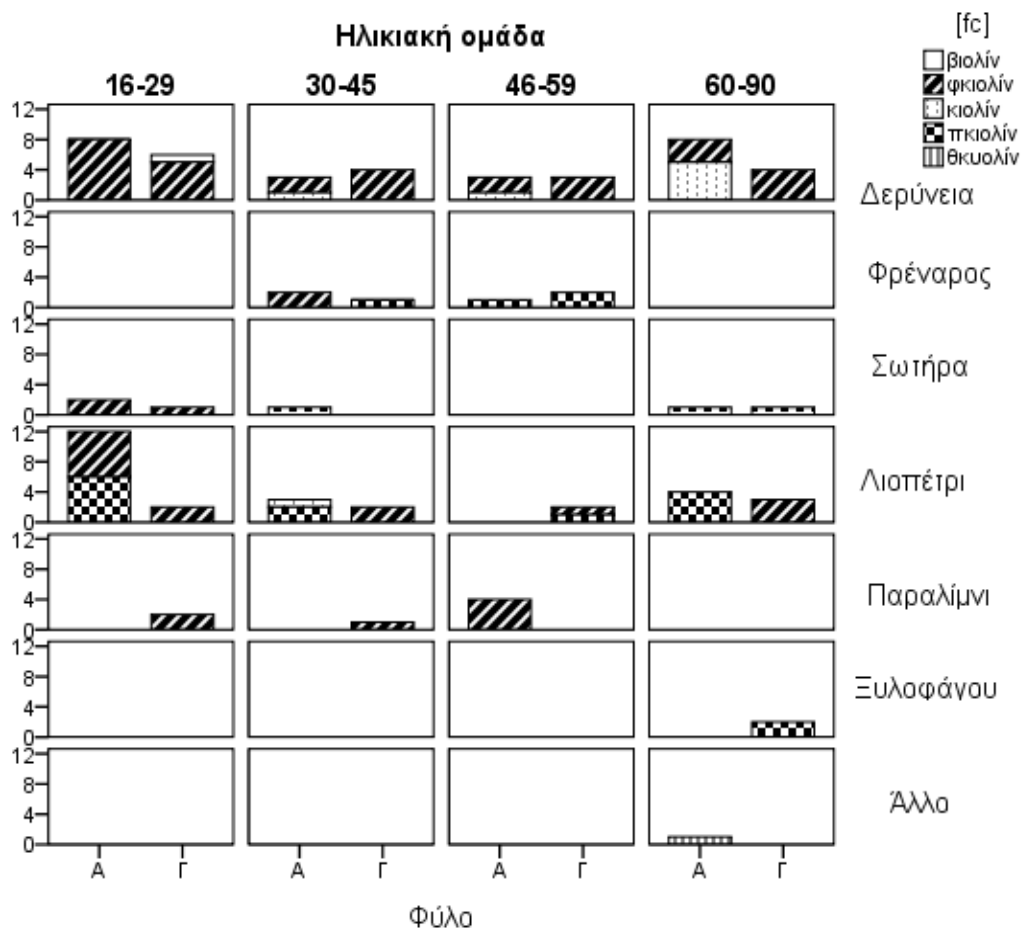

Γράφημα 5. Η χρήση του [rc] ή [c:] στο ζεύγος [rce'rono] ή [cie'rono]

4.3.1.3 Απλοποίηση [fc]

Η απλοποίηση του συμπλέγματος [fc] εμφανίζεται σε άντρες άνω των 80 ετών στη Δερύνεια. Φαίνεται να είναι υπό ισοπέδωση. Οι γυναίκες φαίνεται να έχουν αποβάλει νωρίτερα τον τοπικά σημαδεμένο τύπο καθώς ακόμα και στην ηλικιακή ομάδα άνω των 60 ετών υπερισχύει ο μη απλοποιημένος τύπος. Σε όλα τα χωριά πλην της Δερύνειας και του Παραλιμνίου (από το οποίο τα δεδομένα είναι ελάχιστα), βρέθηκε ο τύπος [rco'lin].

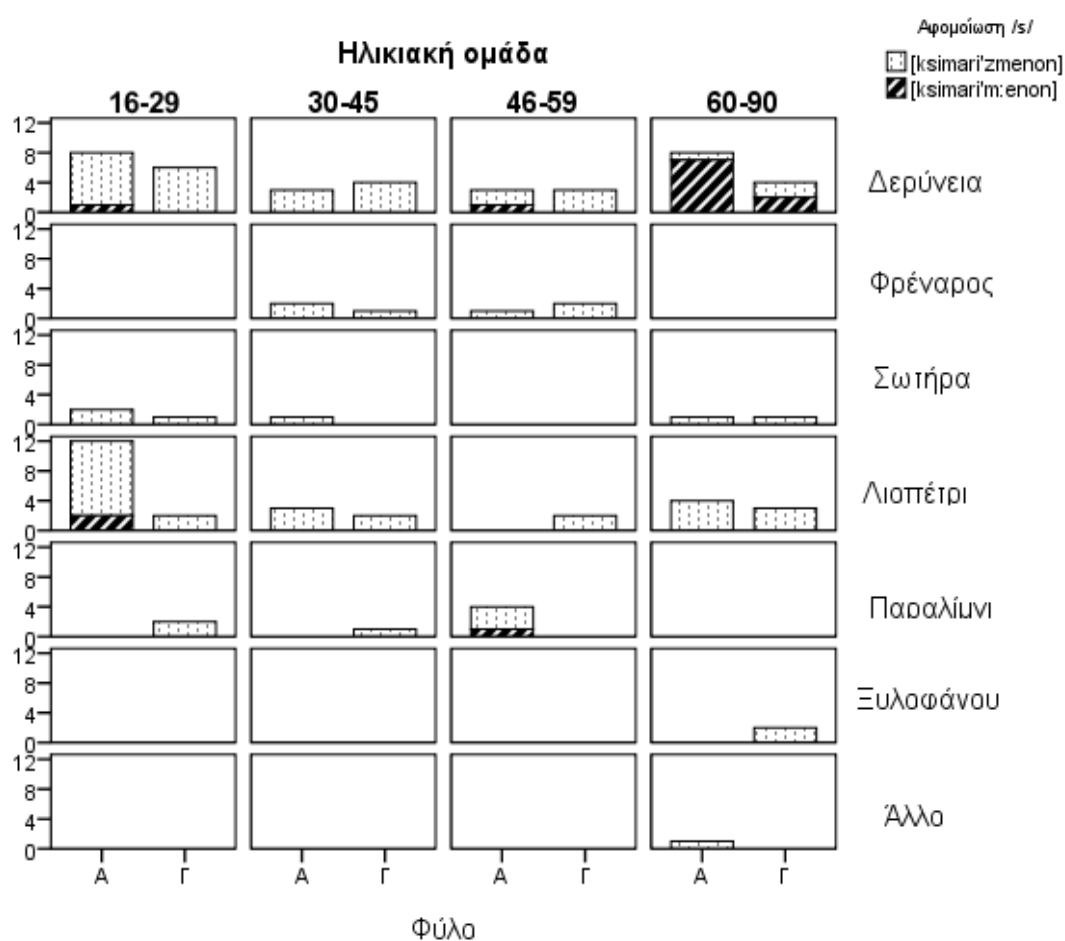
Ο ιδιαίτερος τύπος αυτός στον οποίο το τριβόμενο που προηγείται του κλειστού συμφώνου αφομοιώνεται σε κλειστό ως προς τον τόπο άρθρωσης, εμφανίζεται κυρίαρχος στους άνδρες της μεγαλύτερης ηλικίας στο Λιοπέτρι. Δεν συμβαίνει το ίδιο και στις γυναίκες μεγάλης ηλικίας από το Λιοπέτρι παρά το γεγονός ότι στην ηλικιακή αυτή ομάδα υπάρχει γυναίκα 89 ετών. Δεν πρόκειται για ιδιαίτερα γνωστό φωνολογικό φαινόμενο της υποποικιλίας αλλά για ιδιαιτερότητα την οποία η ερευνήτρια δεν είχε υπόψη πριν τη λήψη των δεδομένων. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να ανατρέξουμε στον ορισμό της ισοπέδωσης ως μείωσης της τοπικής ποικιλότητας. Στην προκειμένη περίπτωση, διαπιστώθηκε η χρήση μιας δεύτερης τοπικής μεταβλητής, πράγμα που δεικνύει αυξημένη ποικιλότητα. Θεωρούμε ότι έχει καταγραφεί ποικιλότητα που δεν ήταν γνωστή και η οποία βρίσκεται υπό ισοπέδωση (Γραφ. 6).

Γράφημα 6. Η χρήση του [fc].

4.3.2 Πλήρης αφομοίωση συριστικού /s/ ως προς το εξακολουθητικό /m/

Το τοπικό χαρακτηριστικό της αφομοίωσης (είτε ενδολεξικά είτε ανάμεσα σε λέξεις) του συριστικού /s/ όταν αυτό προηγείται του εξακολουθητικού συμφώνου /m/ φαίνεται να αποτελεί χαρακτηριστικό της υποποικιλίας της Δερύνειας και όχι της κοινότητας του Λιοπετρίου. Το χαρακτηριστικό αυτό φαίνεται να βρίσκεται υπό ισοπέδωση (Γραφ.7).

Γράφημα 7. Πλήρης αφομοίωση /s/ στο ζεύγος [ksimari'zmenon] - [ksimari'm:enon].

Στην τρίτη ηλικιακή ομάδα το ένα άτομο (άνδρας, ηλικίας 48 ετών, υπάλληλος καθαριότητας Δήμου Δερύνειας μάς ανέφερε:

«Εν' λεσιν. Εν' λερωμένον. Ξιμαριμμένος εννα πώ άμαν εν' κανένας τέλλεια τέλλεια ποτζείντους ξιμαριμμένους παττάλης Ρε ξιμαριμμένε...(τονίζει τα διπλά)».

Αυτή η σχέση της χρήσης χαρακτηριστικών της υποποικιλίας με περιστάσεις εκδήλωσης συναισθήματος έχει αναφερθεί και σε άλλες μεταβλητές όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι το είδος των συνεντεύξεων δεν επέτρεψε ακριβή αποτύπωση της γλωσσικής χρήσης στη Δερύνεια, αλλά και γενικότερα. Ενώ τα ποσοτικά δεδομένα δεικνύουν ισοπέδωση, τα ποιοτικά δεδομένα επιτρέπουν κάποιες ενδείξεις προς την κατεύθυνση της μείξης αντί της πλήρους ισοπέδωσης. Το ακόλουθο σχόλιο είναι ενδεικτικό:

Άντρας,17, μαθητής, Δερύνεια

- Έναν πουκάμισον που εδιώνωσα τον καφέν τζ' εξιμάρισεν τι είναι; Λερωμένον, ξιμα...
- ξιμαρισμένον
- Μια γεναίκα φορεί μαύρα διότι ο άντρας της ;
- (σκέφτεται)....Εμακαρίστην, εν'μακαριμμένος
- δηλαδή ;
- επέχανεν

Στην προκειμένη περίπτωση ο νεαρός πληροφορητής χρησιμοποιεί το τοπικό χαρακτηριστικό σε μια άλλη λέξη. Ενδεχομένως επειδή σκεφτόταν, η προσοχή του στράφηκε προς τη γνωστική σημασία της απάντησης αντί στην «γλωσσική ορθότητα».

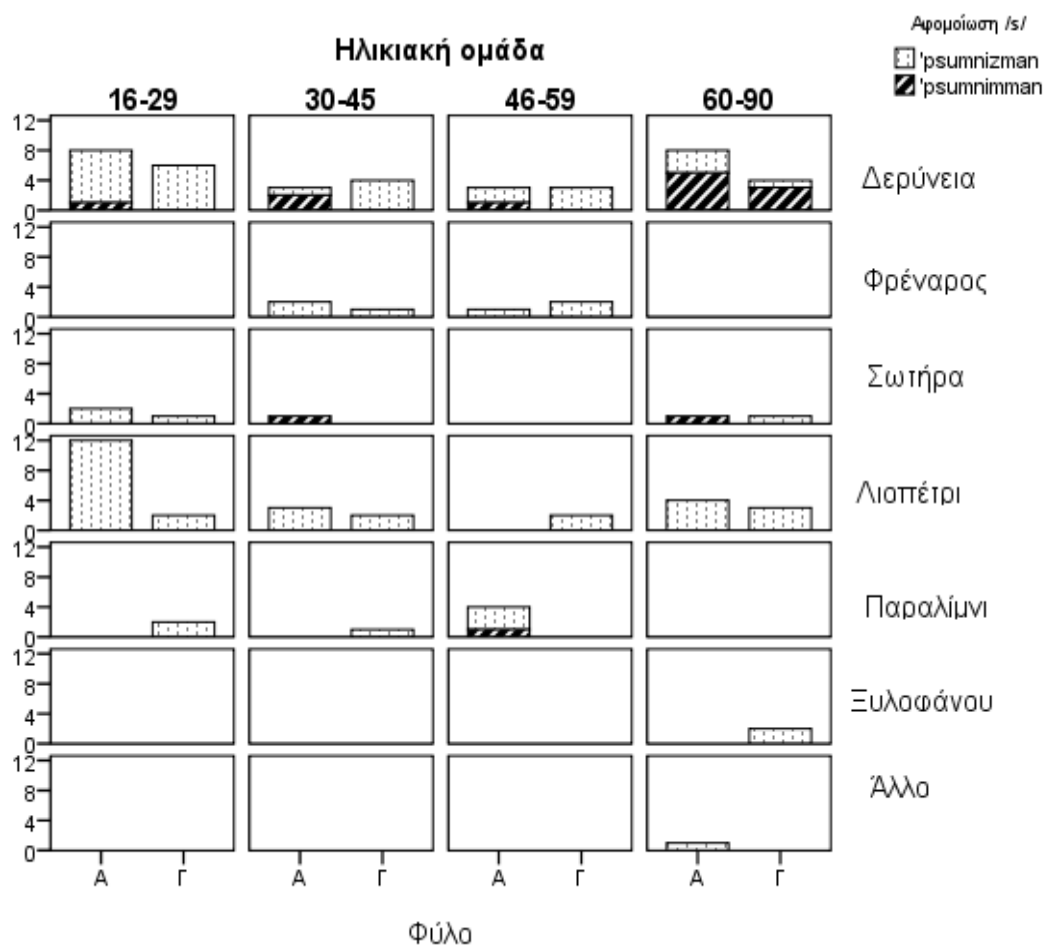
Στον επόμενο πίνακα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα για τη μεταβλητή στο ζεύγος [ˈpsumnizman] [ˈpsumnim:an] (Γραφ.8). Εδώ το σύμπλεγμα [zm] βρίσκεται στην έμβαση άτονης συλλαβής, σε αντίθεση με το προηγούμενο παράδειγμα. Δεν είναι γνωστό αν οι μεγάλης ηλικίας χρήστες του τοπικού αυτού χαρακτηριστικού ακολουθούν κάποιο μοτίβο που σχετίζεται με τη μορφολογία της λέξης. Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί ότι κανένας/καμιά πληροφορητής/τρια δεν έδωσε τον τοπικό τύπο στο περιβάλλον της λέξης «διαμέρισμαν». Αυτό δε σημαίνει ότι ο τύπος [ðiaˈmerim:an] δεν υπάρχει σε χρήση στην ευρύτερη περιοχή από ηλικιωμένα άτομα.

Από έναν πληροφορητή από το Λιοπέτρι, όπου το φαινόμενο αυτό δεν εμφανίζεται, εκμαιεύσαμε την ακόλουθη ανεκδοτολογικού τύπου λαϊκή πεποίθηση που τοποθετεί το φαινόμενο της αφομοίωσης του /s/ και στο Παραλίμι:

Άντρας, 68 ετών, συνταξιούχος, Λιοπέτρι.

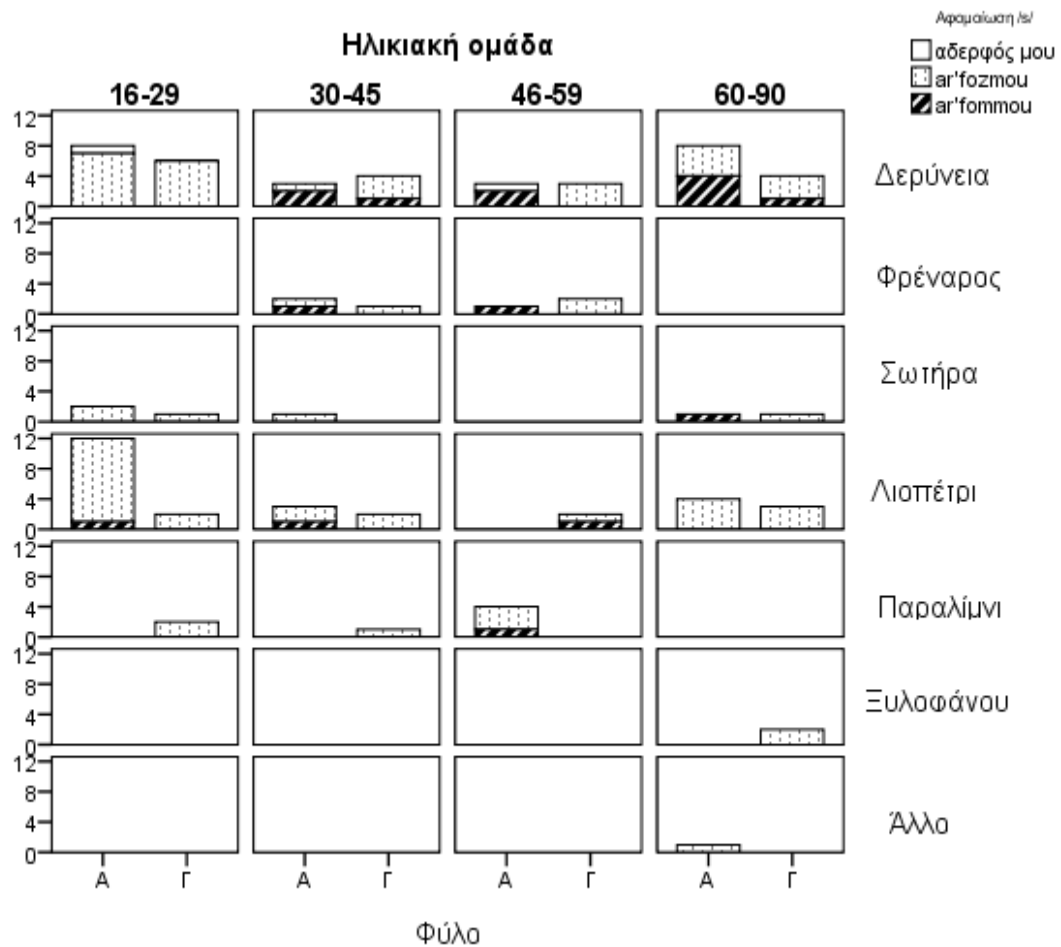
Μια φοράν επήα τζειαμαί όξω που του Μιντή, ξέρεις τον Μιντήν το δικηγόρον εις το Παραλίμιν ...ήταν η μάνα του τζειαμαί εγύρευκα διαμερίσμαν. Λαλώ της κοτζάκαρης, η γεναίκα πέρκιν να 'ταν 90 γρονών. Λαλώ της νοικιάζετε διαμερίσματα; Λαλεί μου νναι μάνα μου έχουμν διαμερίμματα αμμά εν' ούλλα νοικιαμμένα.

Ωστόσο, τα δεδομένα μας είναι ανεπαρκή στο Παραλίμι.

Γράφημα 8. Πλήρης αφομοίωση /s/ στο ζεύγος ['psumnizman] ['psumnim:an]

Στο δεύτερο ζεύγος ελέγχου (Γραφ.8) καθώς και στο τρίτο ζεύγος ελέγχου της μεταβλητής, όπου το φαινόμενο αναπτύσσεται στα όρια των λέξεων [ar'foz#mu] - [ar'fo#mi:u], φαίνεται να υπάρχει περίπου ίση χρήση της τοπικής πραγμάτωσης στους άνδρες των δυο μεσαίων ηλικιακών ομάδων της Δερύνειας (Γραφ.9).

Γράφημα 9. Πλήρης αφομοίωση /s/ προς το /m/ στη φράση /ar'fos mu/ → [ar'fom:u].

4.3.3 Τροπή του /θ/ σε /x/

Η τροπή του /θ/ σε /x/ εξετάστηκε σε τρία περιβάλλοντα:

α. σε αρχική θέση στη λέξη πριν από οπίσθιο φωνήεν με το ζεύγος [θo'ro] ή [xo'ro]

β. ενδολεξικά πριν από /a/ με το ζεύγος [e'reθanen] ή [e'rexanen]/ [e'rehanen]

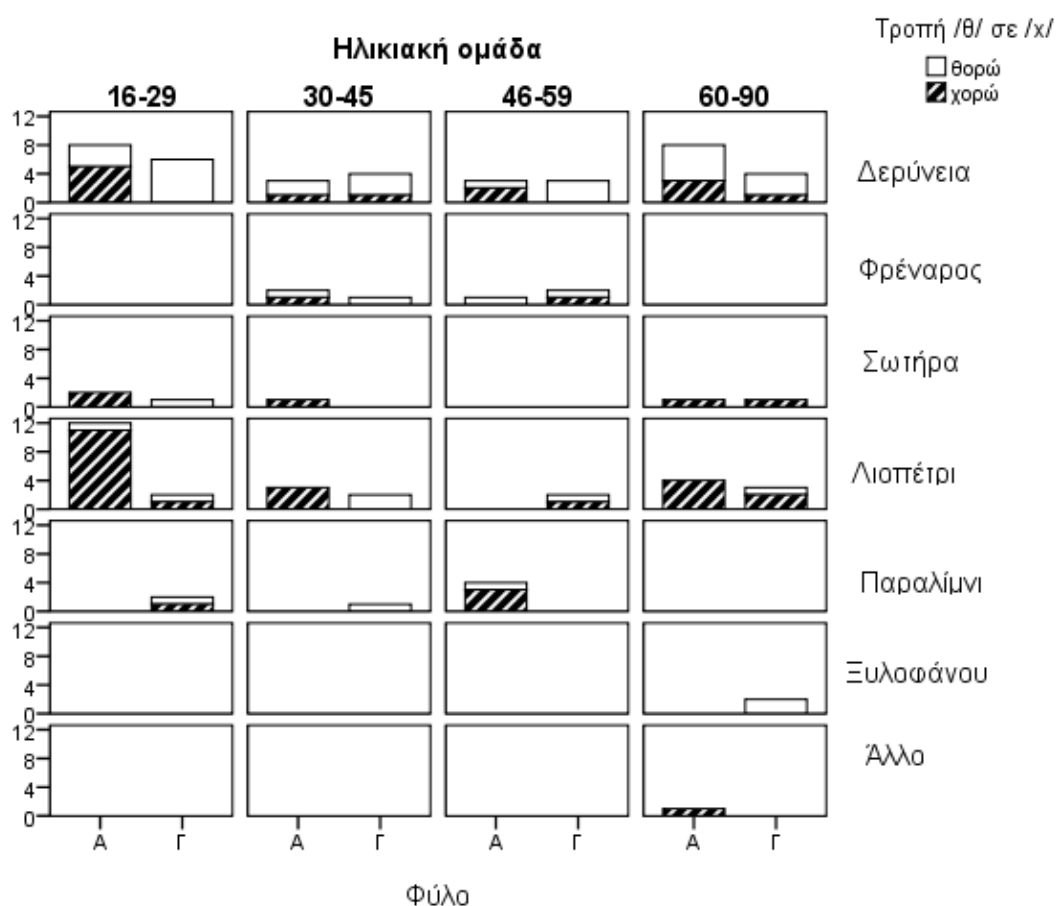
γ. ενδολεξικά πριν από πρόσθιο φωνήεν με τα ζεύγος [e'meθisen] ή [e'meçisen]/ [e'mehisen]

Στο ερωτηματολόγιο περιλήφθηκαν και τα ζεύγη [θε'os] ή [çe'os] και

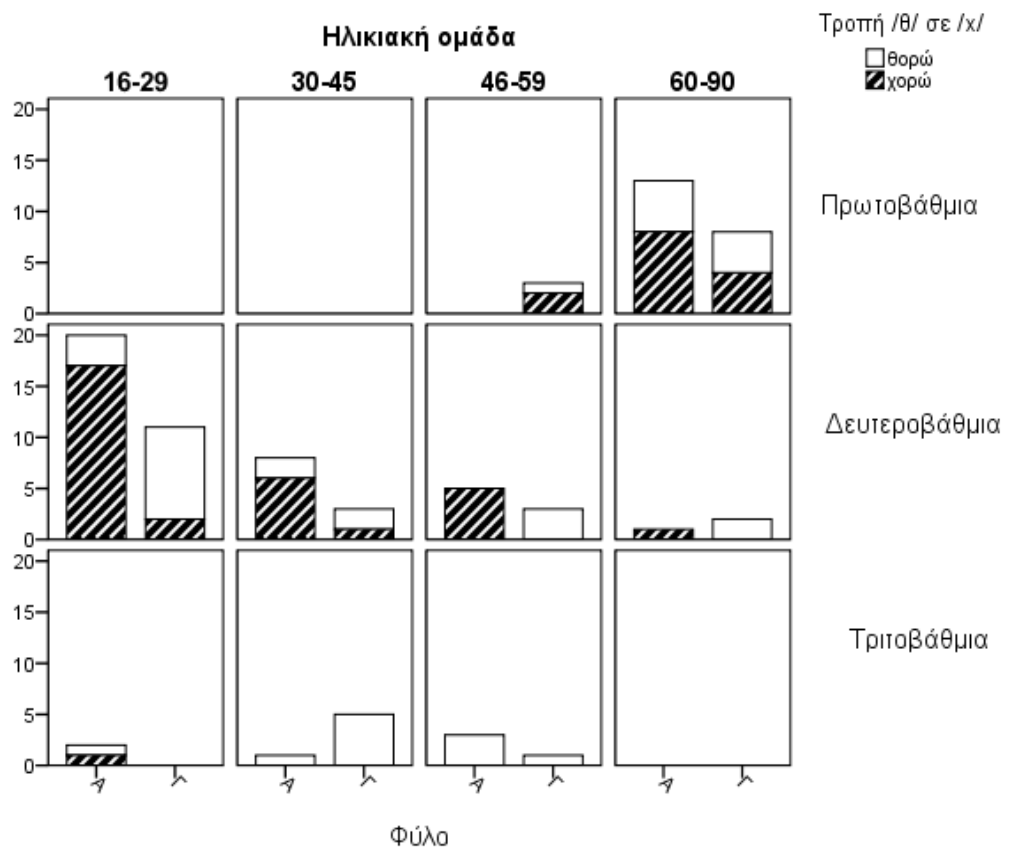
[ri'θikus] ή [ri'çikus] στα οποία η χρήση της ΚΚΕ ήταν καθολική. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται πιο κάτω.

4.3.3.1 Τροπή του /θ/ σε /x/ πριν από οπίσθιο φωνήεν με το ζεύγος [θo'ro] - [xo'ro]

Η τοπική πραγμάτωση του /θ/ ως [x] πριν από οπίσθιο [o] φαίνεται να υπήρχε στη Δερύνεια στο παρελθόν, εμφανίζεται υπό ισοπέδωση στις νεαρές γυναίκες αλλά παρουσιάζει αύξηση στους νεαρούς άνδρες (Γραφ.10). Κανένα άτομο με τριτοβάθμια εκπαίδευση (Γραφ.11) δεν μας έδωσε την τοπική πραγμάτωση πλην ενός 23χρονου από τη Δερύνεια.

Γράφημα 10. Τροπή του /θ/ σε /x/ στο ζεύγος [θo'ro] - [xo'ro] ανά περιοχή.

Γράφημα 11. Τροπή του /θ/ σε /χ/ στο ζεύγος [θο'ρο] [χο'ρο] ανά φύλο, ηλικία και βαθμίδα εκπαίδευσης.

Όπως φαίνεται πιο πάνω (Γραφ.10), η ισοπέδωση ξεκινά στην κοινότητα της Δερύνειας από την τέταρτη ηλικιακή ομάδα, δηλαδή τα άτομα πάνω από 60 ετών. Κάτω από τα μισά άτομα της ομάδας άνδρες ηλικίας πάνω από 60 ετών χρησιμοποιούν την τοπική πραγμάτωση. Ωστόσο παρατηρείται μια αναβίωση της χρήσης του τοπικού τύπου στους νεαρούς άνδρες της Δερύνειας. Ενδιαφέροντα στοιχεία που αφορούν τις στάσεις των ομιλητών/τριών για το χαρακτηριστικό αυτό της υποποικιλίας προέκυψαν από τα ποιοτικά δεδομένα:

Άντρας, 83, συνταξιούχος, Δερύνεια (έδωσε απάντηση/θ/)

«Οου... το χωρώ εν' παλιές ιστορίες. Παλιά ελαλούσαμεν τσαέρες, τωρά λαλούν καρέκλες»

Φαίνεται ότι τα άτομα αυτά αντιλαμβάνονται ευρύτερες αντιλήψεις και πεποιθήσεις για τη γλώσσα που λειτουργούν ενδεχομένως ρυθμιστικά στην ιδιόλεκτό τους. Πέρα από τον παλαικό χαρακτήρα της τοπικής πραγμάτωσης, ιδιαίτερης αναφοράς χρήζουν αντιλήψεις ομιλητών/τριών από τη Δερύνεια για τη σχέση γλώσσας και μόρφωσης:

Άντρας, 80, Β.Ε.1, συνταξιούχος, Δερύνεια

«Στα χωρκά εν' καθυστερημένοι. Έν ι-ξέρουν να μιλούσιν...Αμαν έν επήαμεν σκολείον ...[παύση]. Ήταν οι γονιοί μας που ήταν αμόρφωτοι... Ε... έν εμάχαμεν... κυο τάξεις να πάει ο ένας περίτου που τον άλλον ξεχωρίζει.»

Άντρας, 82, Β.Ε.1, συνταξιούχος, Δερύνεια

«Να διορθώσουμεν τη γλώσσαν μας

Το σωστόν είναι βλέπω»

Ερ: Ναι μα εσύ είπες μου θωρώ. Έν μου είπες βλέπω.

«βλέπω λέσιν ορισμένες γυναίκες»

«Τα γράμματα είναι ιερά»»

Άντρας, 50, Β.Ε.2 καφετζής, Δερύνεια

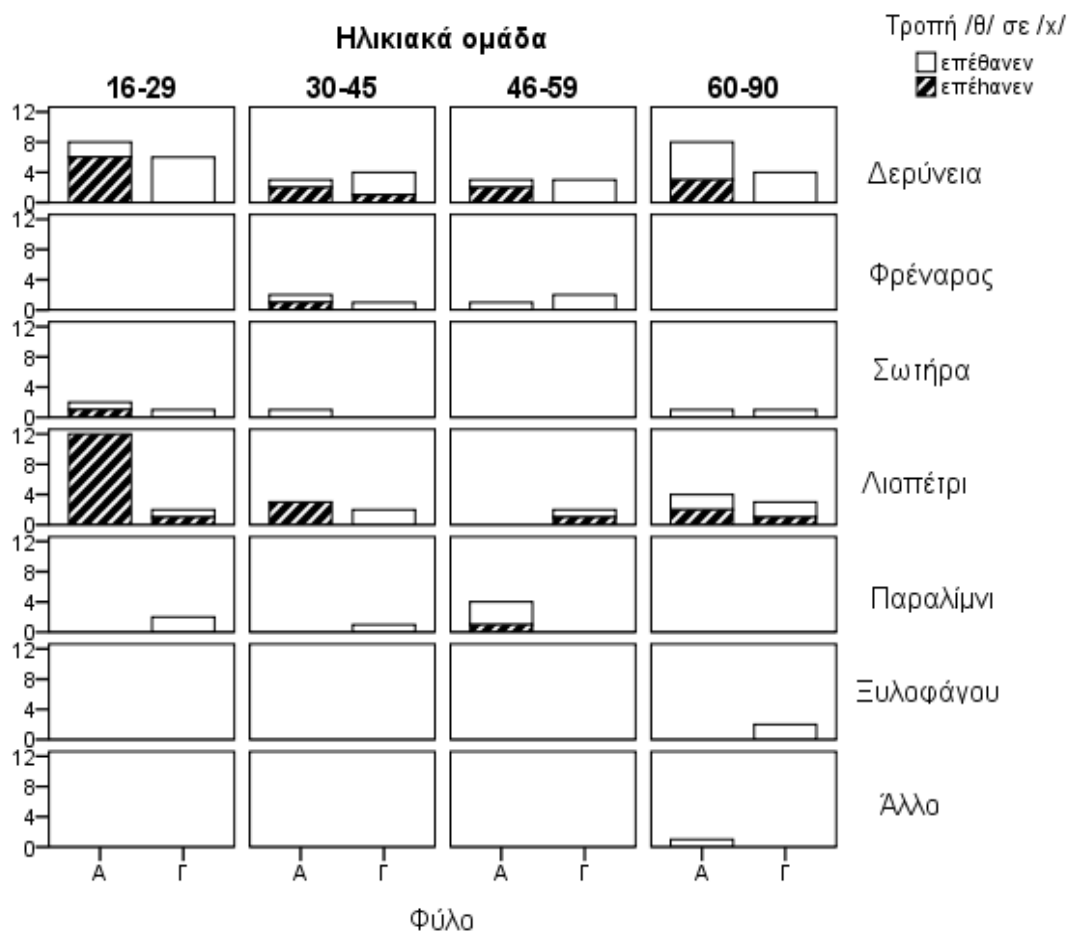
«Έχω έναν γιον μιτσήν που πάει σκολείον τζαι που μου μιλά λαλεί μου βλέπε όι χώρε»

Στο Λιοπέτρι η χρήση του τοπικού [x] ως πραγμάτωση του /θ/ φαίνεται να ανθίσταται στην ισοπέδωση. Χρησιμοποιείται από άντρες της τέταρτης ηλικιακής ομάδας αλλά και από τους νεαρούς άνδρες σχεδόν καθολικά στο δείγμα μας. Στις γυναίκες του Λιοπετρίου τα δεδομένα μας είναι αριθμητικά ελλιπή αν και διαφαίνεται μια υπεροχή του [x] στις γυναίκες της τέταρτης ηλικιακής ομάδας σε σχέση με τη Δερύνεια. Οι τρεις γυναίκες από το Λιοπέτρι που είναι απόφοιτοι ιδρύματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, έδωσαν απαντήσεις της ΚΚΕ καθολικά.

4.3.3.2 Τροπή του /θ/ σε /x/ ενδολεξικά

Διαπιστώνονται τα ακόλουθα για την τροπή του /θ/ σε /x/ στο ζεύγος [e'reθanen] - [e'rexanen] (Γραφ.12):

1. Ισοπέδωση στις γυναίκες της κοινότητας της Δερύνειας.
2. Ανάμεσα στα 14 άτομα που είναι απόφοιτοι ιδρύματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μόνο ένα άτομο χρησιμοποιεί την τοπική πραγμάτωση [x] και είναι άντρας της πρώτης ηλικιακής ομάδας.
3. Η χρήση του τοπικού [x] εμφανίζεται στους άνδρες από το Λιοπέτρι και τη Δερύνεια οι οποίοι είναι απόφοιτοι ιδρύματος Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.
4. Η χρήση του τοπικού χαρακτηριστικού [x] στην ομάδα των νεαρών ανδρών και στη Δερύνεια (87,5% των ανδρών της ομάδας 16-29 ετών) και στο Λιοπέτρι (100% της αντίστοιχης ομάδας) είναι ψηλή.

Γράφημα 12. Τροπή του /θ/ σε /x/ στο ζεύγος [e'reθanen] - [e'rexanen].

Ενδιαφέροντα στοιχεία για τη χρήση του [x] στη θέση του /θ/ προέκυψαν από τα ποιοτικά δεδομένα. Γυναίκες ομιλήτριες που έδωσαν απαντήσεις στην ΚΚΕ (σε όλες τις μεταβλητές που ομαδοποιήθηκαν στην Ομάδα Α) φαίνεται να αναγνωρίζουν τις τοπικές πραγματώσεις ως στιγματισμένες, αλλά οι στάσεις τους απέναντι στην υποποικιλία χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης:

Γυναίκα, 58, Β.Ε.2, Δερύνεια, Δημοτική Υπάλληλος.

«Έχει να κάμει με οικογένειες. Άμαν ενιωθήκασιν με γιαγιάδες τζαι παππούες που τα μιλούν, μιλούν τζαι τα τα αγγόνια τους. Ακόμα τζαι οι παλιοί ας πούμεν, έντζε εμιλούσαν ούλλοι το ίδιον. Ας πούμεν η μάνα μου, έν την άκουσα ποττέ μου να πει «ρα»...ξέρεις που εσυναούνταν να πιουν καφέν ελάλεν η μια της άλλης ρα Αντριανού ρα.... κτλ»

Γυναίκα, 36, Β.Ε.3, Δερύνεια, χημικός

«Πιάννει με το έφφραγμαν άμαν ακούω το χ. Λαλεί το ο φίλος μου που το Αυκόρου. Μπορεί τζαι να μου φκει τζαι μέναν διότι πά' στα νεύρα σου έντζε σκέφτεσαι. Εζήσαμεν Λευκωσίαν έν το λαλούσαμεν ..ύστερα ήρταμεν δακάτω ξανάπαρκής ..παίζουν ρόλον οι συναδέλφοι, η δουλειά...»

Στην πρώτη περίπτωση η ομιλήτρια αναφέρεται γενικά στην υποποικιλία την οποία συσχετίζει με την προσφώνηση «ρα», δηλαδή έναν ιδιαίτερα σημαδεμένο τύπο γυναικείας προσφώνησης. Από την άλλη προβαίνει σε δυο σημαντικές επισημάνσεις που, αν και αποτελούν απλά λαϊκές αντιλήψεις/εκτιμήσεις στην προκειμένη περίπτωση, είναι αρκετά ενδιαφέρουσες. Η πρώτη αφορά στον ρόλο των γονιών (μητέρες/ care takers) στη μεταβίβαση φωνολογικών χαρακτηριστικών μέσω της κατάκτησης από τα παιδιά. Η δεύτερη σημαντική επισημάνση έχει να κάνει με την κοινωνιογλωσσική κατάσταση της κοινότητας στο παρελθόν. Ο Newton (1972) μιλά ήδη για μια αναδυόμενη κοινή ΚΕ η οποία ίσως να ομιλούνταν από γυναίκες της κοινότητας στο παρελθόν.

Στη δεύτερη περίπτωση η ομιλήτρια δηλώνει αποστροφή προς το διαλεκτικό χαρακτηριστικό της χρήσης του [x] στη θέση του /θ/. Ωστόσο, δεν δηλώνει ότι δεν το έχει στο φωνολογικό της «ρεπερτόριο», γι' αυτό άλλωστε και δεν αποκλείει τη χρήση του σε περιστάσεις συναισθηματικής φόρτισης. Η ομιλήτρια επισημαίνει τον ρόλο της γλωσσικής επαφής και των κοινωνικών δικτύων στην αλλαγή της γλωσσικής της συμπεριφοράς.

Τα ποιοτικά δεδομένα αποκάλυψαν ενδιαφέρουσες πτυχές της χρήσης του [x] στη θέση του /θ/ όσο αφορά τα επίπεδα ύφους. Φαίνεται ότι και οι ομιλητές/τριες που το χρησιμοποιούν αλλά και αυτοί/ές που δηλώνουν ότι δεν το χρησιμοποιούν μοιράζονται κοινές στάσεις και αντιλήψεις ως προς το πεδίο καταλληλότητας της χρήσης του. Στο ζεύγος [e'peθanen] - [e'peχanen] άνδρες ομιλητές μας έδωσαν τα ακόλουθα σχόλια:

Άντρας,41, ΒΕ 2, οικοδόμος, Δερύνεια

«Αννέν' κανέναν σοβαρόν ποτούτον εννα πούμεν επέθανεν. Όπως που εμακαρίστην η αρφότεχνη μου έντζε λαλώ επέχανεν. Λαλώ επέθανεν»

Άντρας,44, Β.Ε.3, Δήμαρχος, Δερύνεια

«Άμαν εννα πεις επέχανεν εν' σαν να μεν τον σέβεσαι τον νεκρόν. Ενώ άμαν εννα πεις επέθανεν ακούεται πιο καλά»

Άντρας, 68, Β.Ε.1, συνταξιούχος, Λιοπέτριν

Έν μου αρέσκει το επέχανεν. Ίντα επέθανεν ο άθρωπος τζ' εννα πω επέχανεν; Εμείς εις το Λιοπέτριν έντζ' εν' χ που λαλούμεν... Κόφκουμεν το θ. Εννα ακούσεις επέθανεν όι επέχανεν.

Άντρας,36,ξενοδοχοϋπάλληλος, Φρέναρος

Το επέχανεν μπορεί να το βάλω άμαν λαλώ μιαν ιστοριάν τζαι θέλω ξερωγώ να δώκω έμφασην.

Τα πιο πάνω δεδομένα δείχνουν ότι οι συγκεκριμένοι ομιλητές αξιολογούν άλλοτε ως κατάλληλη και άλλοτε ως λιγότερο κατάλληλη τη χρήση του [x] στην ίδια λέξη, ανάλογα με την προσλεκτική ισχύ του εκφωνήματος, που διέπεται από την πρόθεση του ομιλητή να προκαλέσει συγκεκριμένο απολεκτικό αποτέλεσμα στο ακροατήριό του. Οι συγκεκριμένοι ομιλητές χρησιμοποιούν το [x] ως γλωσσική επιλογή η οποία μπορεί να αναλυθεί στη βάση της θεωρίας των λεκτικών πράξεων, ιδιαίτερα όπως αυτή αναπτύχθηκε από τους Austin (1962) και Searl (1969) (στο Tsiplakou & Floros, 2013). Τα ποιοτικά δεδομένα που παρατίθενται γενικά σε όλη την έκταση της εργασίας έχουν στόχο:

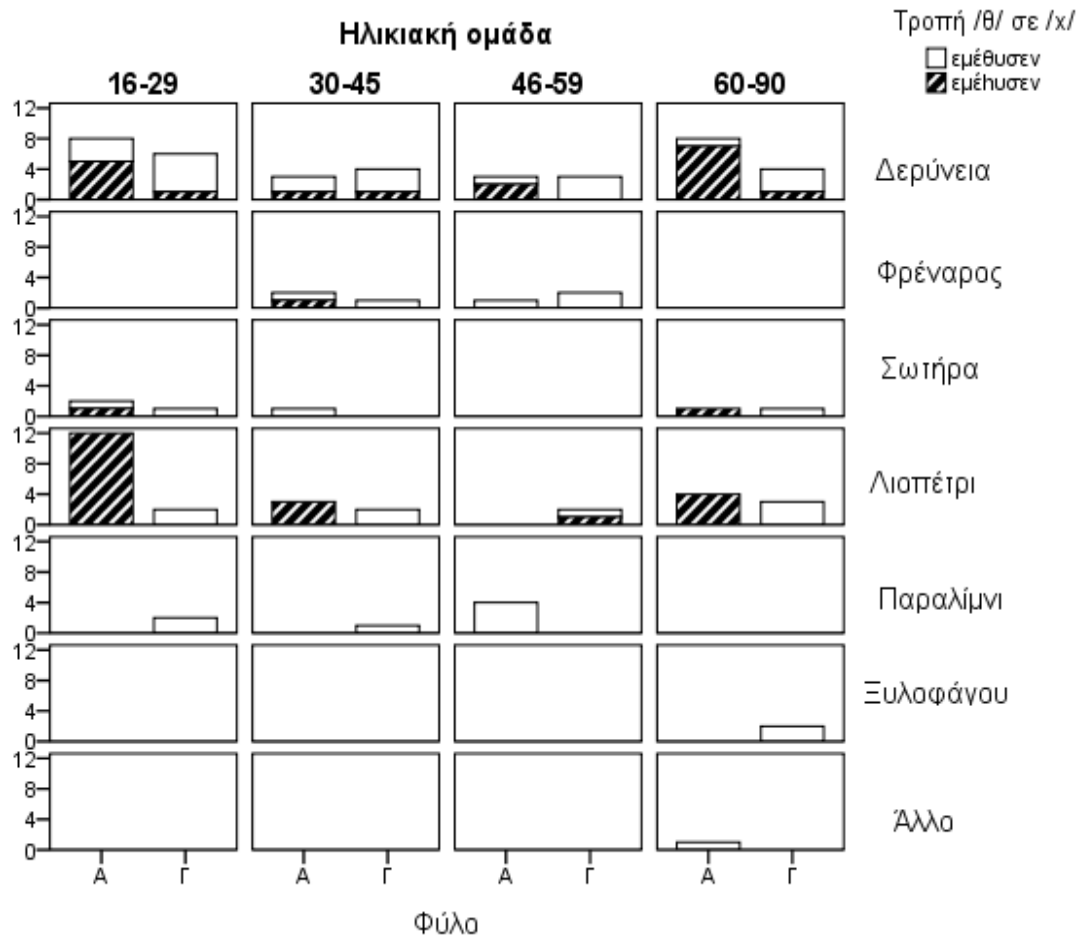
α. να αναδείξουν ότι οι συγκεκριμένοι ομιλητές έχουν επίγνωση της χρήσης ή της μη χρήσης συγκεκριμένων φωνητικών χαρακτηριστικών, πράγμα που δείχνει ίσως ότι, είτε τα χρησιμοποιούν είτε όχι, έχουν επίγνωση της ύπαρξης των πραγματώσεων της ΚΚΕ.

Συνεπώς η «αλλαγή από πάνω»(change from above) δεν αφορά μόνο τους χρήστες των πραγματώσεων της ΚΚΕ όπως φάνηκε στην επεξεργασία των δεδομένων της ομάδας Α, αλλά ενδεχομένως και πολλά άτομα της ομάδας Β. Ο όρος «αλλαγή από πάνω» χαρακτηρίζει μάλλον τη φύση της ισοπέδωσης, ως γλωσσικής αλλαγής στα χαρακτηριστικά που εξετάσαμε.

β. να αναδείξουν τη σχέση μεταξύ χρήσης χαρακτηριστικών της υποποικιλίας και επιπέδων ύφους. Καθώς η χρήση των πραγματώσεων της υποποικιλίας υπόκειται σε περιορισμούς που σχετίζονται με την κατάσταση επικοινωνίας, τους/τις συμμετέχοντες/ουσες στην επικοινωνία, το επίπεδο επισημότητας και το θέμα της συζήτησης, τότε είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι η υποποικιλία ανακατανέμεται ως επίπεδο ύφους (βλ. Halliday, 1989).

Τα στοιχεία που προκύπτουν για τη χρήση του /x/ ενδολεξικά πριν από πρόσθιο φωνήεν μέσα από το ζεύγος [e'meθisen] ή [e'meçisen]/ [e'mehisen] έχουν ως ακολούθως (Γραφ.13):

1. Ισοπέδωση στις γυναίκες και στη Δερύνεια και στο Λιοπέτρι. Στο Λιοπέτρι δε ακόμα και η γυναίκα που έδωσε την τοπική πραγμάτωση στο [e'pexanen], δεν έδωσε αντίστοιχη τοπική πραγμάτωση όταν το /θ/ προηγείται πρόσθιου φωνήεντος.
2. Καθολική πραγμάτωση του /θ/ ως [x] ή [h] στους άνδρες του δείγματος στο Λιοπέτρι.
3. 87,5% των ανδρών της ηλικιακής ομάδας άνω των 60 ετών και 62,5% της ηλικιακής ομάδας των νεαρών ανδρών χρησιμοποιούν την τοπική πραγμάτωση στη Δερύνεια.
4. Τα άτομα που χρησιμοποιούν την τοπική πραγμάτωση έχουν πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση αλλά σε καμία περίπτωση τριτοβάθμια.

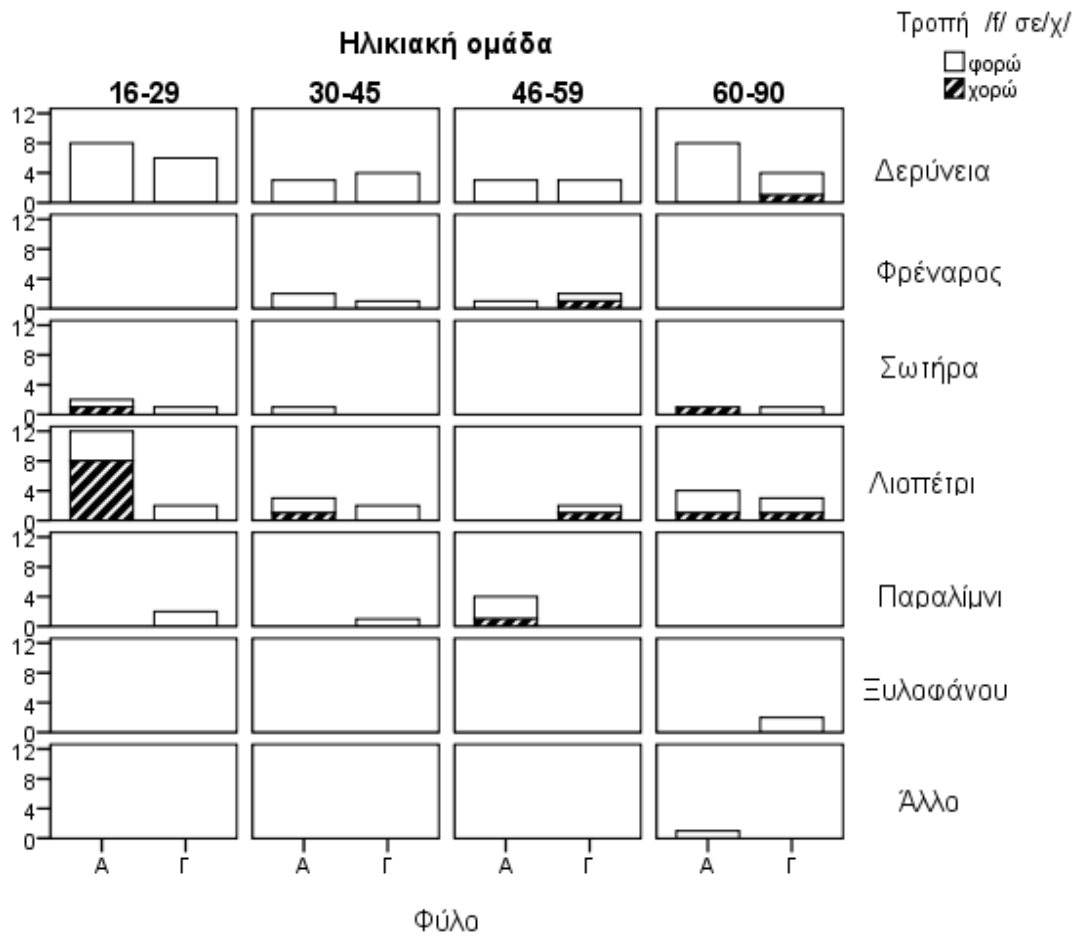

Γράφημα 13. Τροπή του /θ/ σε /x/ στο ζεύγος [e'meθisen] ή [e'meçisen]/ [e'mehisen].

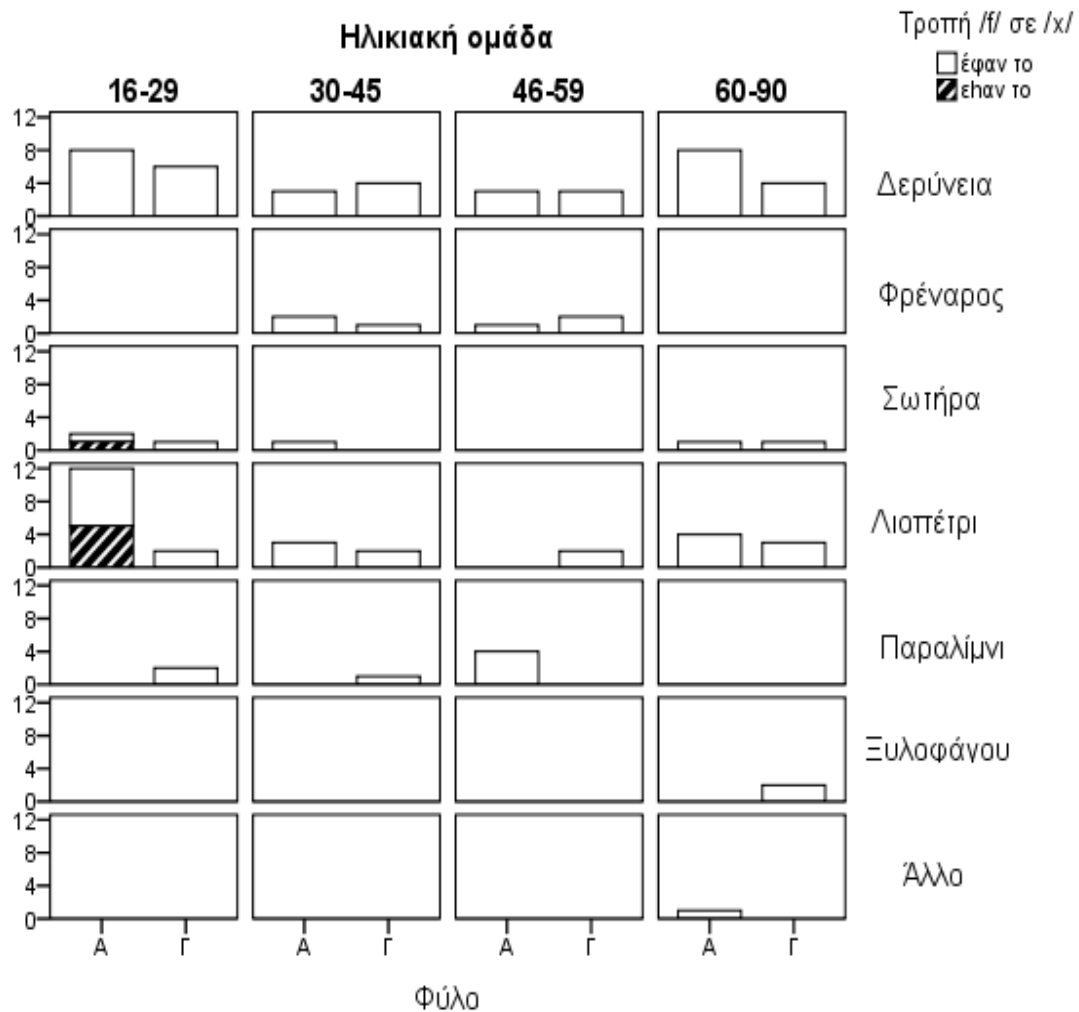
4.3.4 Τροπή του /f/ σε /x/

Τα στοιχεία που προκύπτουν για την τροπή του /f/ σε /x/ έχουν ως ακολούθως (Γραφ.14, Γραφ.15):

1. Ποσοστό 66,6% των νεαρών ανδρών χρησιμοποιούν το [x] στη θέση του /f/ πριν από οπίσθιο φωνήεν στην αρχή της λέξης στο Λιοπέτρι.
2. Ποσοστό 42% των νεαρών ανδρών από το Λιοπέτρι χρησιμοποιούν το [h] στη θέση του /f/ πριν από /a/ στο Λιοπέτρι. Οι 5 νεαροί άνδρες που έδωσαν γλωττιδική πραγμάτωση στο συγκεκριμένο, έδωσαν όλες τις πραγματώσεις του /x/ με /h/. Αποτελεί προβληματικό σημείο της έρευνας το γεγονός ότι δεν αποτυπώθηκε χρήση της συγκεκριμένης μεταβλητής σε άτομα μεγαλύτερων ηλικιών.

Γράφημα 14. Τροπή του /f/ σε /x/ στο ζεύγος [fo'rumen] - [xo'rumen]

Γράφημα 15. Τροπή του /f/ σε /x/ στο ζεύγος ['efando] ['ehando]

Ομιλητές που χρησιμοποιούν το [x] στη θέση των /θ/ ή /f/ διατύπωσαν ενδιαφέροντα μεταγλωσσικά σχόλια για τη χρήση του. Η παράθεση των σχολίων από τους ομιλητές έχει σκοπό να ενισχύσει την υπόθεση για «αλλαγή από πάνω» και ανακατανομή της υποποικιλίας σε επίπεδο ύφους που αναπτύχθηκε στο κεφ. 4.3.3.2.

Άνδρας, 23 ετών, Δερύνεια, Β.Ε.3, άνεργος

-Το χορώ άκουσες το ποττέ;

-Αφού τζ' εγιώ λαλώ το.

-Καλάν γιατί τωρά είπες μου θωρώ;

- Ε μα τζείνον εν πας την κουβένταν. Ξερωγώ...Εξαρτάται ίνταμπου λαλώ πριν.

Άντρας, 19, Λιοπέτριν

- Το χ λαλούμεν το παραπάνω μες στην μέσην.

- Καλά στους πιθήκους ίνταλος τζ' είπες πιθήκους;

- Ε μα εξαρτάται που την ερώτησην που μου κάμνεις. Άμαν η ερώτηση εν σοβαρή έν θα σου πω πιθήκους.

Άντρας, 20, φοιτητής, Δερύνεια

- Χωρείς την (μάππαν)... μάλιστα.

- Χωρώ νναι. Αρέσκει μου, εν' πιο χωρκάτικον. Φυσικά εξαρτάται αν μιλώ με τους φίλους μου ή αν μιλώ με τον μάστρον μου ή τον προπονητήν μου, έν θα του πω χωρώ

Άντρας, 19, Λιοπέτριν

Μπορεί να πω τζαι τα κυο. Ανέν' για μέναν εννα πω φορώ τα ρούχα μου αλλά αν πιάω έναν φίλον μου να τον ρωτήσω εννα του πω ρε εχόρησες τα ρούχα σου. (δεν είναι ξεκάθαρο αν εννοεί το φιλικό επίπεδο ύφους ή την ενδολεκτική χρήση του /x/)

Άντρας, 17, μαθητής, Λιοπέτριν

Λαλώ δίννω αλλά αν θα πεις μετοχήν του δίννω εννα πεις γιμμένος.

Το θεός έν το λαλείς χεός επειδή εν' εις στην αρκήν της λέξης. Έννεν όπως το χέλεις που έρκεται σύμφωνον μετά. Δαμαί εν' θκυο φωνήεντα.

Λαλώ τζαι φορώ τζαι χορώ. Όπως μου 'ρτει τζείντην ώραν.

Άντρας, 17, Λιοπέτριν

(Στη θέση της φυλακής έδωσε και εναλλακτικά το «στενή»)

- Γιατί θεός τζ' όχι χεός;

- Έχει **λέξεις** που μπαίνει το χ...(γελά). Έντζ' είμαστεν τέλλεια ..Σαν ασπούμεν το θέλω εννα πω χέλω. Βάλλουμεν το άμαν τονίζεις κάτι. Τάχα θέλεις το πολλά.

Άντρας, 23, σερβιτόρος, Σωτήρα

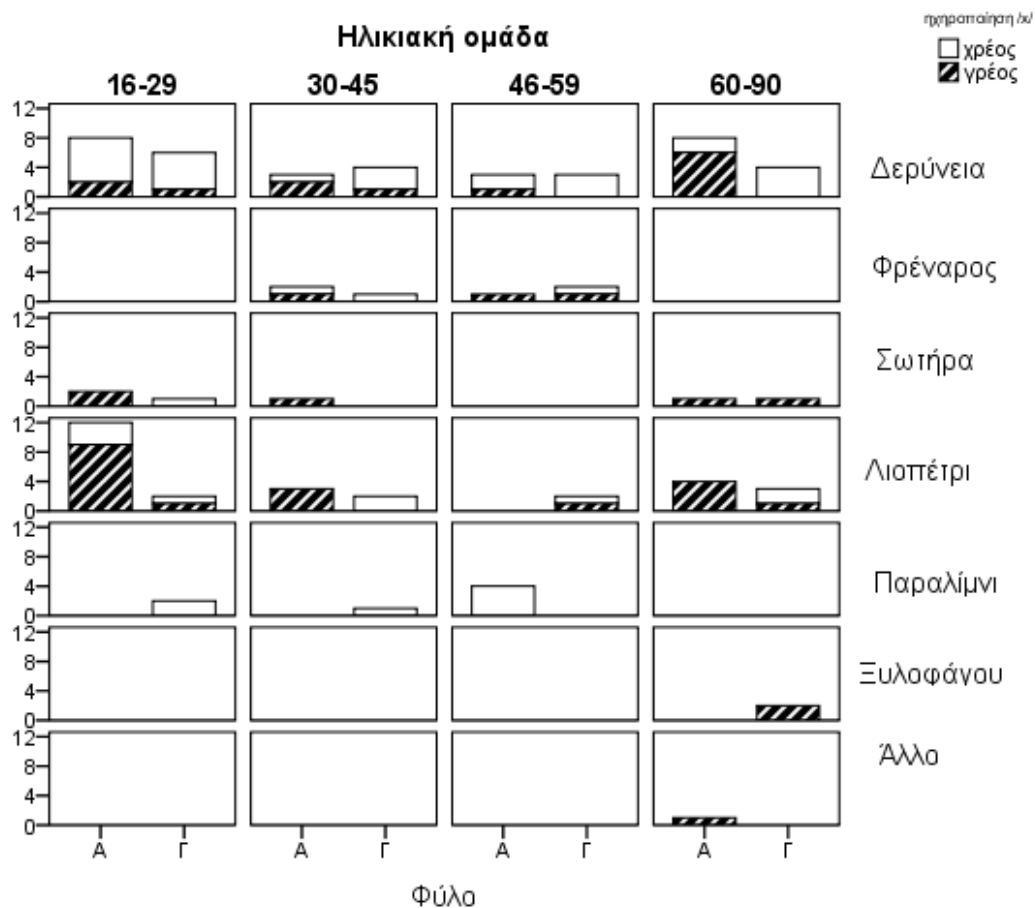
-Άκουσες ποττέ έhanto;

-Κάποτε λαλώ το τζαι εγιώ. Άμμα εννα πω του φίλου μου ή του χωρκανού μου εννά μου φύει. Έντζε καταλάβεις το. Εγώ τούντες λέξεις χρησιμοποιώ τες γιατί ενιώθηκα μαζίν με τον παππούν μου τζαι τη γιαγιάν μου.

4.3.5 Ηχηροποίηση υπερωικού τριβόμενου /x/ σε /ɣ/

Τα στοιχεία που προκύπτουν για την ηχηροποίηση του υπερωικού τριβόμενου έχουν ως ακολούθως (Γραφ.16):

1. Στις γυναίκες τις Δερύνειας η ηχηροποίηση του υπερωικού φαίνεται να έχει ισοπεδωθεί.
2. Στους άνδρες της ηλικιακής ομάδας άνω των 60 ετών στη Δερύνεια, ο τύπος αυτός ([ɣɪ]) στο περιβάλλον της λέξης «χρέος», εξακολουθεί να είναι σε χρήση, αλλά δεν είναι ιδιαίτερα δημοφιλής στην ομάδα των νεαρών ανδρών.
3. Στο Λιοπέτρι το ηχηρό υπερωικό χρησιμοποιείται από άνδρες άνω των 60 ετών, αλλά συνεχίζει να χρησιμοποιείται από το 75% των νεαρών ανδρών.
4. Για τις γυναίκες του Λιοπετρίου δεν μπορούμε να εξαγάγουμε ασφαλή συμπεράσματα.

Γράφημα 16. Ηχηροποίηση /x/ στο ζεύγος [xreos] - [greos]

Ενδιαφέρουσα ήταν η επεξήγηση της χρήσης του [γr] από 36χρονο ξενοδοχοϋπάλληλο από το Φρέναρος:

Άντρας, 36, ξενοδοχοϋπάλληλος, Φρέναρος

Χρέος. Αλλά άμμαν εννα πω χρωστώ εν γρωστώ που εννα πω.

(Στην ερώτηση για το «γρονών» δόθηκε η απάντηση χρονών).

Ερ: Άκουσες ποτέ το γρονών;

-Ναι καλό.

Ερ: Υπάρχει περίπτωση να χρησιμοποιήσεις το γρονών;

-Όι.

-Το χρωστώ όμως είπες μας εννα το πεις γρωστώ.

-Εντυπωσιακόν έννεν;

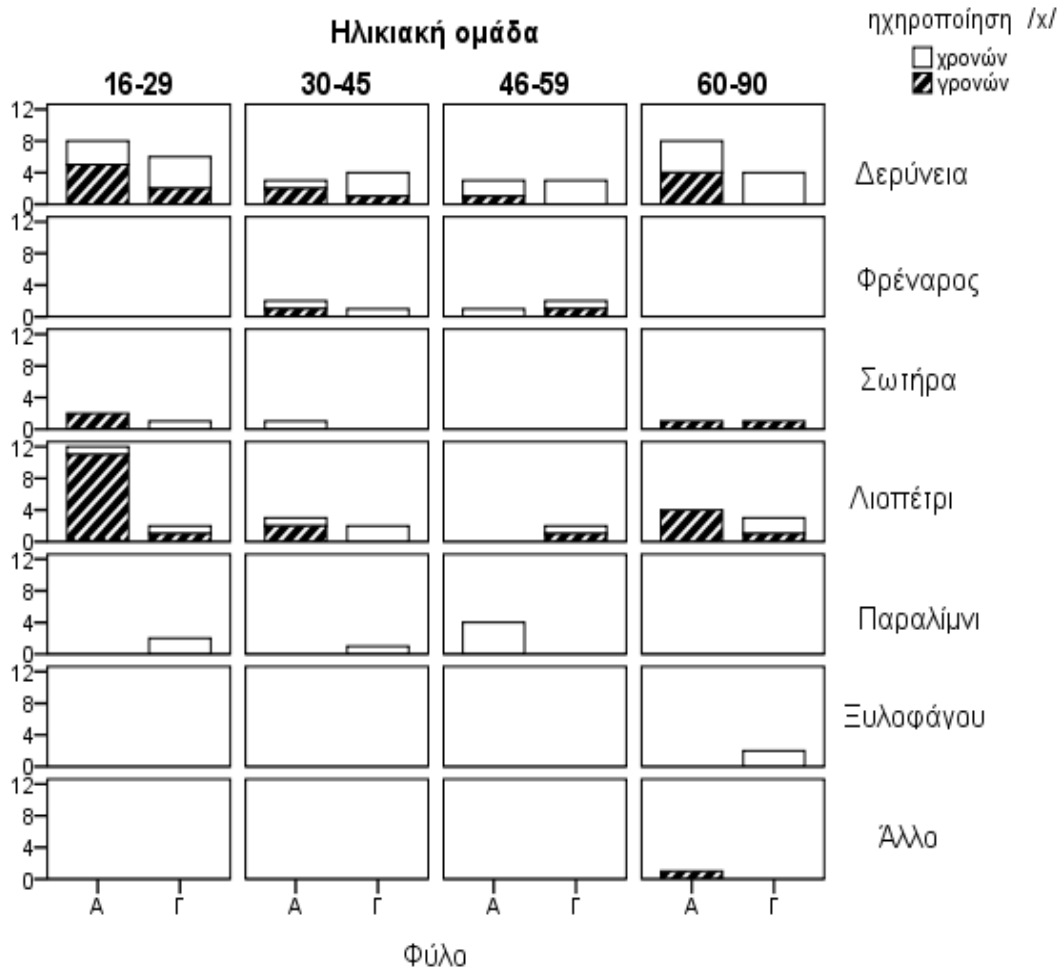
-Νναι ...

-Πολλές φορές είναι τζαι το να θέλεις να σε αποδεχτούν οι άλλοι. Δηλαδή ασπούμεν ακούεις μια λέξη.. το γρωστώ ακούεις το που πολλούς άρα εννα σκεφτείς αν το πω εγιώ έντζ' εννα με παρεξηγήσουν, ενώ αν πεταχτείς τζαι πεις έναν ποτούντον γρονών εννα σε πουν είσαι χώρκατος ρε κουμπάρε.

Σύμφωνα με τον ομιλητή η συχνότητα χρήσης ενός τύπου στη γλωσσική κοινότητα, δηλαδή το πόσο συνηθισμένος είναι, δημιουργεί την τάση στον ίδιο να προσαρμόζει τον λόγο του, ώστε να συντάσσεται με αυτόν που θεωρεί ότι είναι η «νόρμα». Τα δεδομένα από τον συγκεκριμένο ομιλητή αναδεικνύουν τα ακόλουθα σημεία:

1. Ένας ομιλητής ομολογεί ότι αποδέχεται τη χρήση του τοπικού [γr] σε μια λέξη στο ίδιο φωνολογικό περιβάλλον πριν από οπίσθιο φωνήεν, αλλά την απορρίπτει σε άλλη.
2. Ένας ομιλητής ομολογεί ότι προσαρμόζει τον λόγο του με κοινωνικό κίνητρο.
3. Ο ομιλητής παρουσιάζει μια υποκειμενική ενδεχομένως αντίληψη νόρμας στη γλωσσική κοινότητα από την οποία προέρχεται.

Ωστόσο, δεν φαίνεται να συμμερίζονται την αντίληψή του οι νεαροί άνδρες ομιλητές, τόσο της Δερύνειας, όσο και της κοινότητας του Λιοπετρίου. Η χρήση του ηχηρού υπερωικού στο σύμπλεγμα [γr] πριν από οπίσθιο φωνήεν φαίνεται να είναι αποδεκτή και να αναβιώνει στους νεαρούς άνδρες και των δυο κοινοτήτων όπως φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί (Γραφ.17):

Γράφημα 17. Ηχηροποίηση /x/ στο ζεύγος [xro'non] - [γro'non]

Ποσοστό 62,5% των νεαρών ανδρών στη Δερύνεια και 91,6% των νεαρών ανδρών του Λιοπετρίου χρησιμοποιούν το ηχηρό υπερωικό. Ωστόσο, η χρήση του ηχηρού υπερωικού δεν παρουσιάζεται να είναι απόλυτη. Φαίνεται ότι οι ομιλητές κάνουν μείξη κωδίκων η οποία επηρεάζεται από το επίπεδο ύφους. Συνοπτικά αναφέρουν ότι στην επιλογή του ηχηρού ή όχι παίζει ρόλο ο/η συνομιλητής/τρια, το κύρος του/της συνομιλητή/τριας και η επισιμότητα της περιστασης:

Άντρας, 20, Δερύνεια, Φοιτητής

Λαλώ γρονών. Φυσικά εν' ανάλογα με το ποιον μιλώ. Τζ' έχω τζαι την γιαγιάν μου να φωνάζει ρε ίνταμπου 'ν' τούτα ..μίλα σωστά.

Άντρας, 17, μαθητής, Λιοπέτρι

Κάποτε λαλώ χρονών, κάποτε γρονών. Αν με ρωτήσει ο πρόεδρος της δημοκρατίας εννα του πω γρονών; Εξαρτάται πόσον επίσημον είναι.

Γυναίκα, 69, Συνταξιούχος, Λιοπέτρι

-Ακούσετε ποττέ να λαλούν χορούμεν τα; (τα ρούχα)

- ε..(ύφος απορίας)...λαλούν πως το λαλούν εις το χωρκόν μας.

-Ακούσετε ποττέ να λαλούν γρονών;

-Γρονών, χρονών.. Λαλούμεν το όπως γιουτήσει.

Άνδρας, 62, Β.Ε.1, καταστηματάρχης, Δερύνεια

Έχει που λαλούν γρονών... Αλλά ο χρόνος εν χρόνος. Αφού έτσι γράφεται. Χρόνια πολλά. Εννα πω γρόνια πολλά; Τζ' εγιώ μπορεί να πω πόσων γρονών είσαι. Μπορεί να φκει ετσι. Πά' στην βίαν του να πει έτσι ας πούμεν. Άμαν μιλάς με κάποιον που είναι ας πούμεντε πολιτισμένος, καλαμαράς τζαι μιλά την γλώσσαν του γλήορα, προσπαθείς εσύ να του μιλάς να καταλάβει νάμπου του λαλείς.»

4.3.6 Τροπή /ð/ σε /ɣ/

Τα αποτελέσματα για τη χρήση του [ɣ] στη θέση του /ð/ σύμφωνα με τα δεδομένα που συλλέχθηκαν έχουν ως ακολούθως:

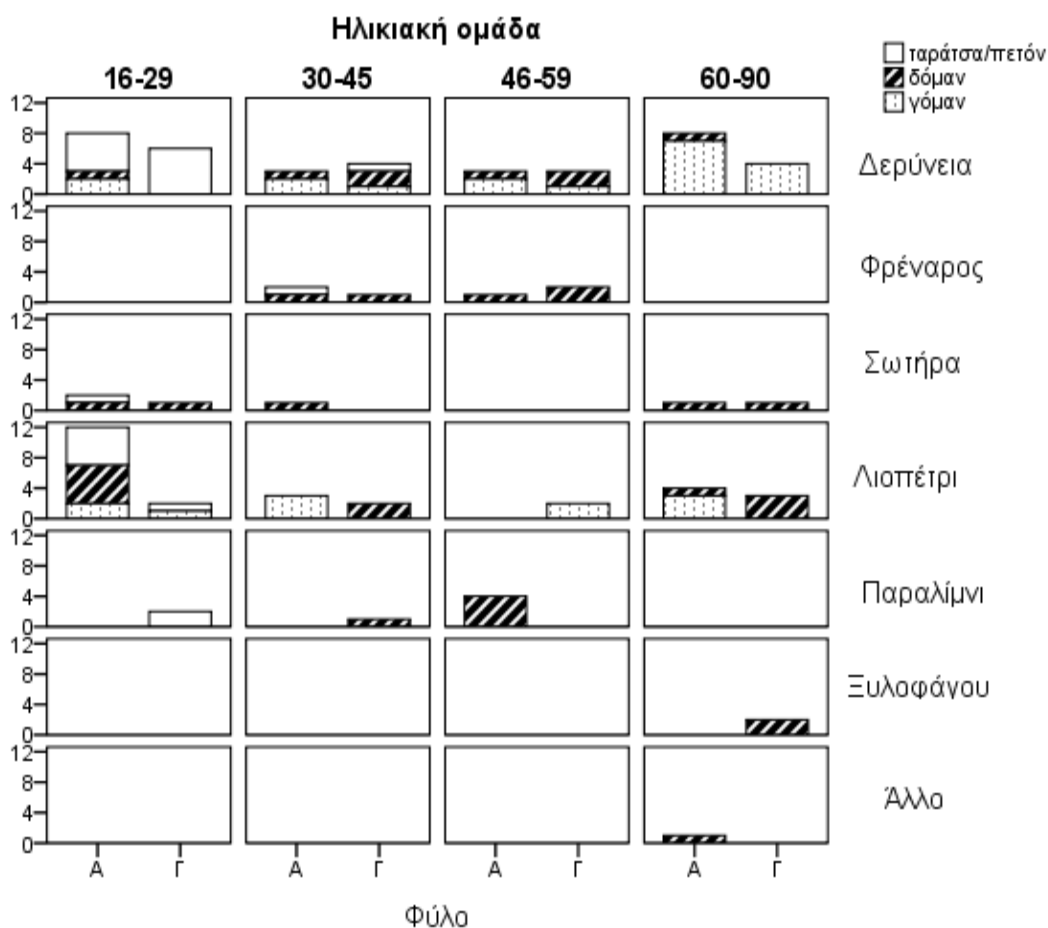
1. Η χρήση του τοπικού τύπου [ɣ] πριν από οπίσθιο φωνήεν φαίνεται να έχει ισοπεδωθεί στα νεαρά άτομα της Δερύνειας και του Λιοπετρίου (Γραφ.18).

2. Ανάμεσα στα 33 άτομα της ηλικιακής ομάδας 16-29 ετών το 57,6% δήλωσε ότι δεν χρησιμοποιεί τη λέξη «δόμαν» ή «γόμαν» αλλά τα «ταρράτσα» ή «πετόν». Η ισοπέδωση στην προκειμένη περίπτωση είναι λεξιλογική.

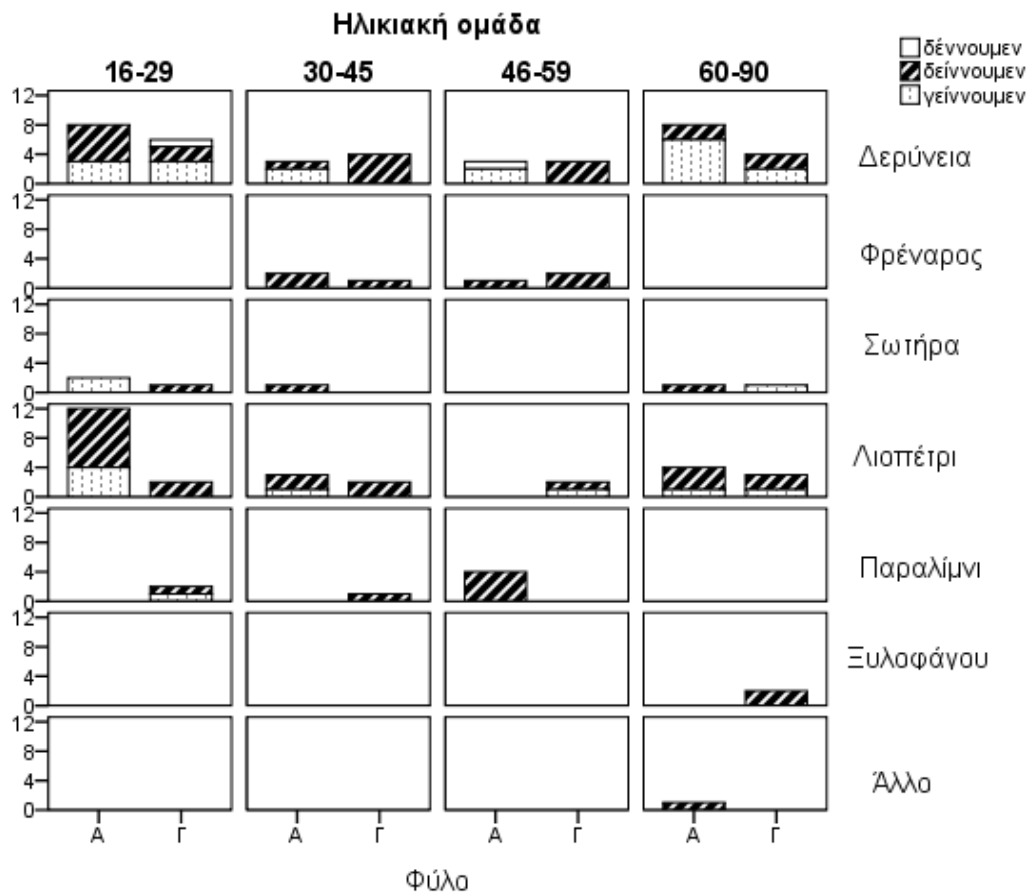
3. Επιβεβαιώνεται η χρήση του [ɣ] στη θέση του /ð/ στη Δερύνεια πίσω από οπίσθιο αλλά και πρόσθιο φωνήεν. 75% των ανδρών άνω των 60 ετών έδωσαν την πραγμάτωση [ˈjin:umen] («γίννουμεν»). Επίσης στη Δερύνεια φαίνεται να υπάρχει χρήση του [ɣ] στη

θέση του /ð/ πριν από πρόσθιο /e/, η οποία αν και τελεί υπό ισοπέδωση στα άτομα μεγάλης ηλικίας, αναβιώνει στους νεαρούς άνδρες (Γραφ.19, 20).

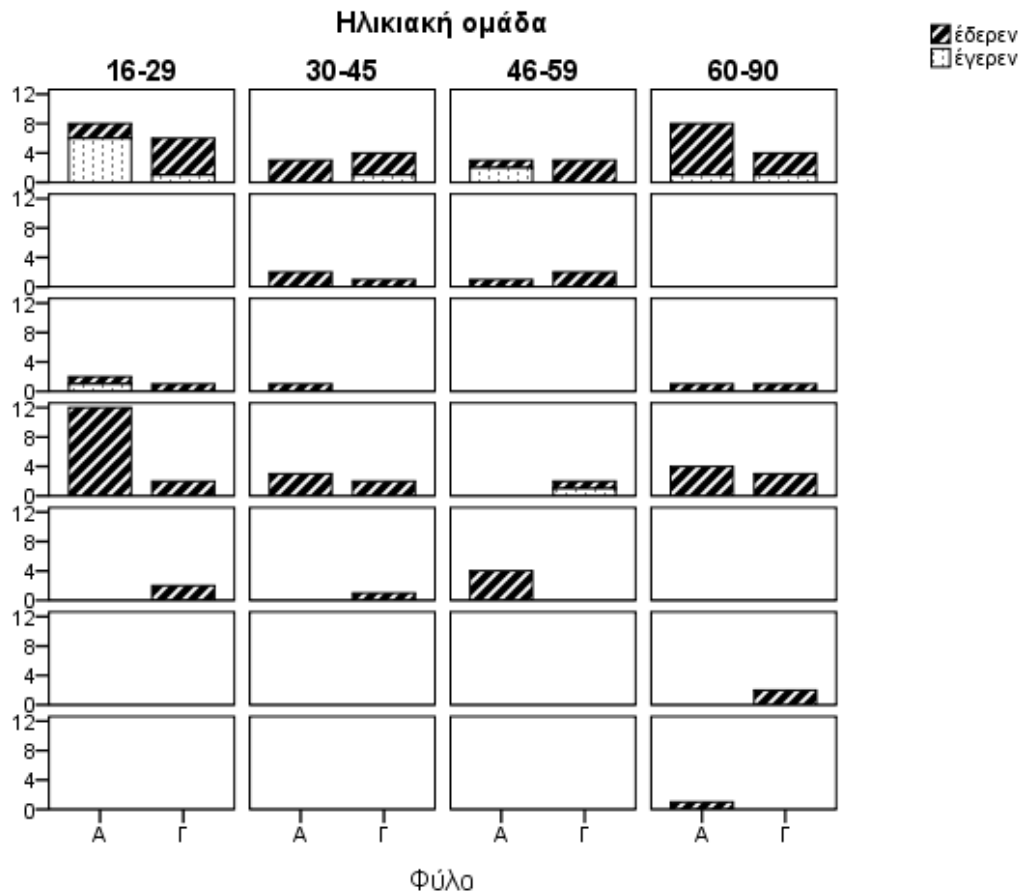
4. Δεν φαίνεται να χρησιμοποιείται το [ɣ] στη θέση του /ð/ πριν από πρόσθιο /e/ στο Λιοπέτρι, σε αντίθεση με τη Δερύνεια.

Γράφημα 18. Τροπή του /ð/ σε /ɣ/ στο ζεύγος [ˈðoman] - [ˈɣoman]

Γράφημα 19. Τροπή του/δ/ σε /γ/ στο ζεύγος ['ði:ɔ] - [ɣi:ɔ]

Γράφημα 20. Τροπή του/ð/ σε /χ/ στο ζεύγος ['eðeren] - ['eɣeren]

4.4 Γενικά συμπεράσματα για την ισοπέδωση των μεταβλητών που εξετάστηκαν

Παρόλο που οι μεταβλητές μας είναι κατηγορικές, μπορούμε να τις δούμε και ως τακτικές αριθμητικές καθώς στην τιμή 0 αντιστοιχεί ο τύπος που είναι πλησιέστερος στην ΚΝΕ, στην τιμή 1 αντιστοιχεί ο τύπος της ΚΚΕ και στην τιμή 2 αντιστοιχεί ο τοπικός τύπος. Έχουμε συνεπώς, αν ακολουθήσουμε το γενετικό μοντέλο, μεγαλύτερη απόσταση από τον υποκείμενο τύπο. Συνεπώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί η στατιστική μέση τιμή ή μέσος όρος (εφεξής Μ.Τ.) για τις μεταβλητές που παίρνουν τιμές με αύξουσα απόκλιση από τον θεωρητικό υποκείμενο τύπο.

Δεν είναι εφικτή η χρήση της M.T. σε περιπτώσεις που οι μεταβλητές μας είχαν περισσότερες από δυο πραγματώσεις της υποποικιλίας:

Παράδειγμα:

τιμή 1 «βιολίν» = 0

τιμή 2 «φκιολίν» = 1

τιμή 3 «κιολίν» = 2

τιμή 4 «πκιολίν»

Στο πιο πάνω παράδειγμα είναι λάθος να εξάγουμε M.T. για τη μεταβλητή που αφορά την γλωσσική χρήση στο σύμπλεγμα [fc] γιατί μεταξύ της τιμής 3 και τιμής 4 δεν υπάρχει κανενός είδους τακτική σχέση. Αντίθετα, στις περιπτώσεις που υπάρχει τακτικότητα, η χρήση της M.T. μπορεί να είναι διαφωτιστική. Χρησιμοποιήθηκε η Ομάδα B (το σύνολο των ατόμων που έδωσαν έστω και μια τοπική πραγμάτωση στις απαντήσεις τους), ώστε να δούμε σε ποιο στάδιο βρίσκεται η ισοπέδωση της υποποικιλίας ανάμεσα σε άτομα που σε μικρό ή σε μεγάλο βαθμό είναι χρήστες των χαρακτηριστικών που ορίσαμε. Με άλλα λόγια, απουσιάζουν από το δείγμα της Ομάδας B, οι περισσότεροι άντρες με τριτοβάθμια εκπαίδευση, όλες οι γυναίκες με τριτοβάθμια εκπαίδευση και οι περισσότερες γυναίκες με δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Για παράδειγμα, στην τροπή του /θ/ σε /x/ στην αρχή της λέξης πριν από οπίσθιο φωνήεν έχουμε το εξής αποτέλεσμα:

τιμή 1 θωρώ = 1

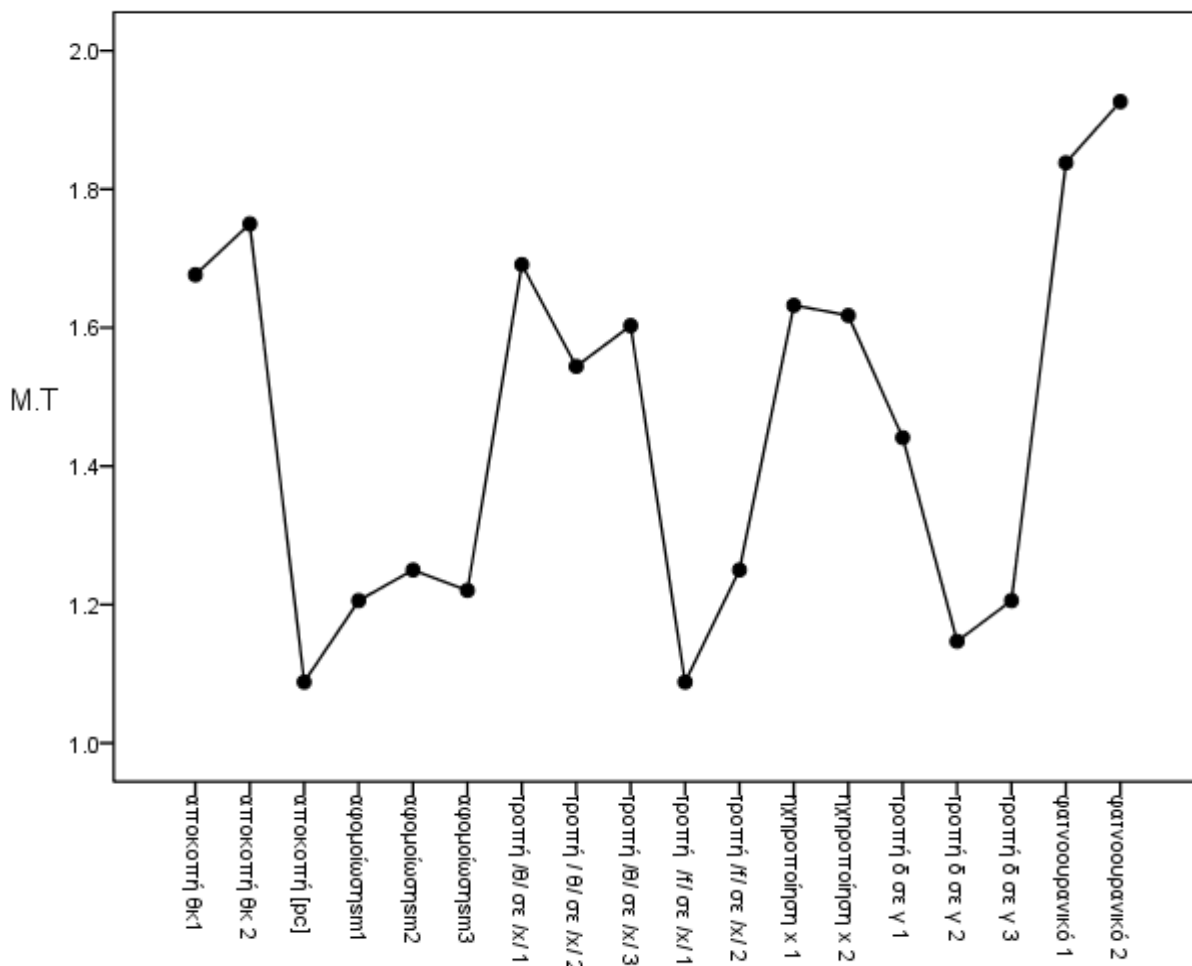
τιμή 2 χωρώ = 2

M.T. για άνδρες = 1.78

M.T. για γυναίκες = 1.47

Αυτός ο δείκτης από μόνος του δεν επιδέχεται ιδιαίτερης ερμηνείας. Αν ωστόσο συγκριθεί με τον αντίστοιχο δείκτη στη χρήση των άλλων μεταβλητών, μπορεί να δείξει πόσο κοντά είναι τα τοπικά χαρακτηριστικά σε μια πιθανή ολοκλήρωση της ισοπέδωσης, δηλαδή την εξαφάνισή τους από τη γλωσσική χρήση των Κοκκινοχωρίων (Γραφ.21). Εγγύτερα στην ισοπέδωση βρίσκονται η απλοποιημένη πραγμάτωση του συμπλέγματος [pc], η πλήρης

αφομοίωση του συριστικού /s/ ως προς το εξακολουθητικό /m/, η τροπή του /f/ σε /x/ και η τροπή του /ð/ σε /ɣ/.

Γράφημα 21. Μέση τιμή των υπό διερεύνηση φωνητικών πραγματώσεων.

Επιπλέον, η αξιοποίηση των δεδομένων από την Ομάδα Β μας επέτρεψε να προβούμε σε διαπιστώσεις σχετικά με τον ρυθμό της ισοπέδωσης στη Δερύνεια και στο Λιοπέτρι. Η ομάδα αυτή αποτελείται ουσιαστικά από άτομα με πρωτοβάθμια εκπαίδευση (δηλαδή μεγάλης ηλικίας άτομα), και άνδρες με δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δηλαδή τους νεαρούς άνδρες καθώς και μεγαλύτερους άνδρες, που θα μπορούσαμε συμβατικά να θεωρήσουμε ότι αποτελούν την εργατική τάξη. Αυτό που διαπιστώνουμε από τα Γραφ.22-24 (βλ. Παράρτημα Β) είναι ότι στην ομάδα αυτή η ισοπέδωση έχει ξεκινήσει και στις δυο κοινότητες, αλλά βρίσκεται σε σχετικά πιο προχωρημένο στάδιο στην κοινότητα της

Δερύνειας. Ειδικά η τροπή του /θ/ σε /x/ πριν από οπίσθιο φωνήεν φαίνεται πιο ανθεκτική στην ισοπέδωση σε άτομα με πρωτοβάθμια εκπαίδευση στο Λιοπέτρι.

Κεφάλαιο 5

Σχολιασμός αποτελεσμάτων

5.1 Δημιουργία κοινής και η ισοπέδωση της υποποικιλίας των Κοκκινοχωρίων

Στην πιο πάνω μελέτη εξετάστηκε το φαινόμενο της ισοπέδωσης της υποποικιλίας των Κοκκινοχωρίων ως προς τη φωνολογική συμπεριφορά των ομιλητών/τριών που συμμετείχαν. Στην έρευνα εξετάστηκε μια ομάδα τοπικών φωνολογικών πραγματώσεων που θεωρείται ότι χαρακτηρίζουν μαζί με άλλα στοιχεία την υποποικιλία των Κοκκινοχωρίων. Διαφάνηκε ότι τα άτομα με υψηλή εκπαίδευση, είτε είναι άνδρες, είτε γυναίκες πρωτοστατούν στη χρήση των τύπων της ΚΚΕ ως προς τη φωνολογία. Γυναίκες με υψηλή εκπαίδευση από την κοινότητα του Λιοπετρίου παρουσίασαν την ίδια ακριβώς φωνολογική γλωσσική συμπεριφορά με αντίστοιχες γυναίκες από τη Δερύνεια, επιλέγοντας τους τύπους της ΚΚΕ.

Η τυπική εκπαίδευση που λαμβάνει ένα άτομο κατά τη διάρκεια της ζωής του δεν αποτελεί από μόνη της παράγοντα γλωσσικής αλλαγής. Εντούτοις, συναποτελεί μαζί με το επάγγελμα και το εισόδημα χαρακτηριστικά της κοινωνικής τάξης, μιας μεταβλητής που θεωρήθηκε αδύνατο να μετρήσουμε στην έρευνά μας. Εξάλλου, για τη μέτρηση της κοινωνικής τάξης, ως μεταβλητής στην κοινωνιογλωσσική έρευνα έχει ασκηθεί αρκετή κριτική στο αρχικό έργο του W. Labov (βλ. Milroy & Milroy, 1992). Η κοινωνική φύση της οποιασδήποτε γλωσσικής αλλαγής και συνακόλουθα της φωνολογικής αλλαγής στην υποποικιλία που εξετάσαμε μπορεί να εξηγήσει εν μέρει την ισοπέδωση της υποποικιλίας στην ομάδα των ατόμων με υψηλή εκπαίδευση. Μια πρώτη προσέγγιση θα ήταν να ερμηνεύσουμε την ισοπέδωση ως αλλαγή «από πάνω» σύμφωνα με το πρώιμο μοντέλο του Labov (1966) και να παραδεχθούμε μια σχέση σχεδόν αιτιώδη μεταξύ εκπαίδευσης (ως κατά σύμβαση έκφραση της κοινωνικής τάξης στην Κύπρο) και γλωσσικής συμπεριφοράς που συνίσταται στην υιοθέτηση της ΚΚΕ ως υψηλής ποικιλίας με τους όρους του Ferguson (1959). Ωστόσο, αυτή θα ήταν μια απλουστευτική ερμηνεία καθώς

η γράφουσα πιστεύει «καθ' υπερβολή» ότι υπάρχουν τόσοι δρόμοι προς την ισοπέδωση όσο ποικίλες είναι οι συνθήκες της ζωής του/της καθενός/μίας ομιλητή/τριας.

Οι Milroy και Milroy (1992) προτείνουν μια ερμηνευτική προσέγγιση στη γλωσσική ποικιλία που βασίζεται στη θεωρία των «κοινωνικών δικτύων²⁸». Το μοντέλο αυτό ερμηνεύει της γλωσσικής αλλαγής θεωρήθηκε καταλληλότερο σε κοινότητες στις οποίες η κοινωνική τάξη είναι δύσκολο να οριστεί. Η περίπτωση του δείγματός μας αποτελεί ίσως ένα τέτοιο παράδειγμα, καθώς κάθε χωριό στα Κοκκινοχώρια μπορεί να θεωρηθεί ένα τέτοιο σύνθετο «κοινωνικό δίκτυο». Υπάρχουν δίκτυα με «στενούς δεσμούς» (close-knit) και δίκτυα με «χαλαρούς δεσμούς» (loose-knit) (Lippi-Green, 1989, Milroy & Milroy, 1992, Milroy, 2002). Τα άτομα με υψηλή εκπαίδευση στο δείγμα μας, τα οποία παρουσίασαν καθολική χρήση των τύπων της ΚΚΕ, είναι ενδεχομένως άτομα τα οποία παρουσίασαν κινητικότητα (mobility) κατά τη διάρκεια της ζωής τους (π.χ. σπουδές στη Λευκωσία ή στην Ελλάδα ή και αλλού) και τα οποία «έμαθαν» να προσαρμόζουν την ομιλία τους σύμφωνα με την ομιλία άλλων ατόμων με τα οποία ήρθαν σε επαφή. Πρόκειται δηλαδή για άτομα που απομακρύνθηκαν από τα πυρηνικά δίκτυα του χωριού και που σήμερα δραστηριοποιούνται κοινωνικά σε εργασιακά/ πολιτισμικά/κοινωνικά περιβάλλοντα (social mobility) στα οποία η υποποικιλία δεν χρησιμοποιείται ενδεχομένως γιατί θεωρείται κοινωνικά στιγματισμένη.

Αυτό το μοντέλο δίνει επαρκή ερμηνεία στο γεγονός ότι στο δείγμα μας συναντήσαμε 23χρονο άνδρα απόφοιτο Πανεπιστημίου, άνεργο, ο οποίος παρά την τριτοβάθμια εκπαίδευση παρουσιάζει μοτίβα φωνολογικής γλωσσικής συμπεριφοράς της ομάδας των νεαρών ανδρών και επαναλαμβάνει τη γλωσσική συμπεριφορά του πατέρα του ο οποίος ήταν επίσης πληροφορητής στο δείγμα μας. Δηλαδή, η γεωγραφική κινητικότητα από μόνη της δεν ήταν αρκετή, ώστε ο συγκεκριμένος ομιλητής να εγκαταλείψει φωνολογικές πραγματώσεις «του χωριού». Χρειάζεται και κοινωνική κινητικότητα. Αντίστοιχα, άλλος άνεργος 22χρονος απόφοιτος Πανεπιστημίου απέρριψε καθολικά τις τοπικές πραγματώσεις. Αυτή η παρατήρηση, καθώς και οι μαρτυρίες από τα ποιοτικά δεδομένα, μας επιτρέπουν να υποθέσουμε ότι η γλωσσική συμπεριφορά των ομιλητών/τριών μας είναι και θέμα «μετάδοσης» (transmission) από γενεά σε γενεά. Η έρευνα στον χώρο των νευροεπιστημών, της γνωστικής ψυχολογίας, των θεωριών μάθησης/κατάκτησης

²⁸ Κοινωνικό δίκτυο ορίζεται το άθροισμα των σχέσεων που αναπτύσσει ένα άτομο με άλλα άτομα και ανάλυση δικτύων είναι η εξέταση των δομών και των χαρακτηριστικών αυτών των σχέσεων σε κάθε άτομο προσωπικά (Milroy, 2000).

δεύτερης γλώσσας έχει επαναπλαισιώσει την κοινωνιογλωσσική έρευνα στη γλωσσική ποικιλότητα και τη γλωσσική αλλαγή γενικότερα, ώστε να γίνεται λόγος για δύο φαινόμενα που συμβαίνουν ταυτόχρονα: η μετάδοση (transmission), που συνδέεται με τη γλωσσική κατάκτηση και τη μεταβίβαση πληροφοριών από τους προγόνους στα παιδιά, και η διάχυση (diffusion), που είναι η αλλαγή ως αποτέλεσμα της γλωσσικής επαφής (Labov, 2007, Labov, 2011).

Μια άλλη ενδιαφέρουσα διαπίστωση έγκειται στο γεγονός ότι ανάμεσα στα άτομα που παρουσίασαν ολική ισοπέδωση στις τοπικές πραγματώσεις που ορίσαμε υπήρξε άτομο (58 ετών) το οποίο απέδωσε τις φωνολογικές της επιλογές στην οικογένειά της, επισημαίνοντας ότι «ακόμα τζαι οι παλιοί έντζε εμιλούσαν ούλλοι το ίδιον». Μια τέτοια διαπίστωση αν και μεμονωμένη, μας επιτρέπει να διατυπώσουμε την υπόθεση ότι η γεωγραφική υποποικιλία των Κοκκινοχωρίων που εξετάσαμε, παρουσιάζει για δεκαετίες κοινωνικό πρόσημο στην νότια επαρχία Αμμοχώστου. Με άλλα λόγια, αυτό που περιγράφεται στον Newton (1972) ως γεωγραφική ποικιλία, δεν ήταν ίσως απλά γεωγραφική ποικιλία αλλά και κοινωνική ποικιλία με μαζικότερη χρήση λόγω των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών των Κοκκινοχωρίων, τα οποία ήταν γεωργοκτηνοτροφικές κοινότητες στο παρελθόν. Κοντά στα Κοκκινοχώρια ωστόσο, υπήρχε η πόλη τη Αμμοχώστου. Η ομιλία της πόλης (town speech) αν και αναφέρεται στον Newton (1972), δεν συνυπολογίζεται ως παράγοντας ισοπέδωσης της υποποικιλίας των Κοκκινοχωρίων, καθώς το κυρίαρχο κέντρο που δημιουργεί τη «γλωσσική νόρμα» στο έργο του, είναι γεωγραφικό. Αυτή η εγγύτητα στην πόλη της Αμμοχώστου μπορεί να εξηγήσει μερικώς γιατί η Δερύνεια φαίνεται να παρουσιάζει μεγαλύτερη ισοπέδωση σε άτομα μεγάλων ηλικιών.

5.2 Οι γυναίκες ως «νεωτερίστριες»

Οι γυναίκες απόφοιτοι Δευτεροβάθμιας ή Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης φαίνεται να κατέχουν τη θέση της «νεωτερίστριας» (innovators) στη διαμόρφωση της γλωσσικής χρήσης των Κοκκινοχωρίων (για τον όρο language innovator βλ. Labov, 1990, Milroy, 1999, Britain, 2010). Στην ομάδα των ατόμων με καθολική ισοπέδωση των τοπικών χαρακτηριστικών που μετρήσαμε, παρατηρήσαμε μια ιδιαίτερη πρωτιά των γυναικών με δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η πρωτιά έγκειται στη χρήση του ουρανικού στα ['ofceɾon]

και ['fcaɪn]. Τέτοιες πραγματώσεις στα Κοκκινοχώρια είναι ενδιαφέρουσες γιατί εγείρουν προβληματισμό για τη φύση της ισοπέδωσης ως γεωγραφικής διάχυσης. Η γράφουσα θεωρεί ότι τα μοντέλα γεωγραφικής διάχυσης δεν εξηγούν τέτοιες φωνητικές πραγματώσεις, καθώς θεωρούμε μικρή την πιθανότητα επιρροής της ποικιλίας της Πιτσιλιάς/Τροόδους, όπου απαντώνται τέτοιες πραγματώσεις. Το θεωρητικό πλαίσιο που προτείνει ο Kerswil (2003) περί διάχυσης στάσεων και αντιλήψεων από τα κυρίαρχα κέντρα (τα οποία δεν είναι κατ' ανάγκη γεωγραφικά) αποτελεί κατά τη γνώμη της ερευνήτριας επαρκέστερο ερμηνευτικό πλαίσιο.

Ο Labov (1990) ερμηνεύοντας τη γλωσσική συμπεριφορά των γυναικών ξεκαθαρίζει ότι ο όρος νεωτερίστρια δεν αποτελεί προτέρημα, αλλά δείχνει ότι η γυναίκες προσαρμόζονται στη «νόρμα» αναζητώντας ουσιαστικά στη γλώσσα – σύμβολο τη δύναμη που τους στερεί η κοινωνία. Από την άλλη ο Holmes (1997 στον Britain, 2010) αποδίδει τη γλωσσική συμπεριφορά των γυναικών στα πολλαπλά κοινωνικά δίκτυα στα οποία εμπλέκονται οι γυναίκες, καθώς αυτές αποτελούν τις διαμεσολαβήτριες επικοινωνίας της οικογένειας με τα διάφορα κοινωνικά περιβάλλοντα.

Για την ερμηνεία του ευρήματος ότι οι γυναίκες έχουν προβάδισμα στην ισοπέδωση θεωρούμε ότι οι θεωρίες κινητικότητας (mobility) και κοινωνικών δικτύων δεν αποτελούν το πλέον κατάλληλο θεωρητικό πλαίσιο για την περαιτέρω μελέτη του φαινομένου. Αν θεωρήσουμε ότι πραγματώσεις ουρανικού τύπου ['ɔfcaɪn] και ['fcaɪn] (ή και άλλα χαρακτηριστικά στα οποία οι γυναίκες έδωσαν τύπους της ΚΚΕ αντίθετα με τους άνδρες) είναι αποτέλεσμα γλωσσικής επαφής, προσαρμογής λόγου σε διαφορετικά κοινωνικά δίκτυα, τότε είναι εύλογο να αναρωτηθούμε γιατί δεν προσαρμόζονται στους συντρόφους τους, στους οικείους άνδρες με τους οποίους συναναστρέφονται. Αφετέρου, αν θεωρήσουμε ότι οι γυναίκες τείνουν να χρησιμοποιούν γλωσσικούς τύπους με ψηλό στάτους καθώς προσαρμόζονται πιο εύκολα (Labov, 1990), τότε εύλογα θα μπορούσε κανείς/καμιά να διερωτηθεί γιατί να μην προσαρμοστούν και εύκολα στην περίπτωση της συνέντευξης. Με άλλα λόγια, η ίδια η κοινωνιογλωσσική συνέντευξη που αποτελεί το όργανο της μέτρησης για την εξαγωγή συμπερασμάτων/γενικών τάσεων, θέτει και τους περιορισμούς της έρευνας στο εν λόγω θέμα. Υποθέτουμε ότι διαφοροποιήσεις των γυναικών στη χρήση του ουρανικού στα πιο πάνω παραδείγματα είναι στυλιστικές²⁹,

²⁹Το στυλ διαφέρει από το επίπεδο ύφους (register) στο εξής βασικό: Το στυλ έχει να κάνει με τα χαρακτηριστικά του/της ομιλητή/τριας, δηλαδή ποιος/α είναι αυτός/ή που μιλά (αν μιλάμε για ομιλία), ενώ το επίπεδο ύφους σχετίζεται με τα χαρακτηριστικά του/της αποδέκτη/τριας ενός εκφωνήματος (Coupland, 2007).

δηλαδή σχετίζονται με τον τρόπο που η γλώσσα σηματοδοτεί γυναικείες ταυτότητες. Το πεδίο αυτό είναι πρόσφορο για περαιτέρω διερεύνηση.

5.3 Υπάρχει ενδοποικιλία (microvariation) στην υποποικιλία (subvariety) των Κοκκινοχωρίων;

Αφετηρία για τη διερεύνηση του ερωτήματος αυτού υπήρξε η υπόθεση της Κοντογιώργη (2015) σύμφωνα με την οποία στη γλωσσική κοινότητα του Λιοπετρίου φαίνεται να ομιλείται μια ενδοποικιλία της υποποικιλίας των Κοκκινοχωρίων. Ο ισχυρισμός που υπάρχει στην Κοντογιώργη (2015) για ενδοποικιλία στο Λιοπέτρι λόγω της χρήσης του /x/ στη θέση του /θ/ δεν επαληθεύεται από τα ευρήματα αυτής της έρευνας. Στο Λιοπέτρι η χρήση του /x/ στη θέση του /θ/ πριν από οπίσθιο φωνήεν φαίνεται να ανθίσταται ενώ στη Δερύνεια, η ισοπέδωση φαίνεται να ευρίσκεται σε πιο προχωρημένη εξέλιξη. Το γεγονός ότι στους νεαρούς άνδρες και των δυο κοινοτήτων αναβιώνει η χρήση του χαρακτηριστικού αυτού σε διαφορετικό βαθμό, δείχνει μάλλον ότι η ισοπέδωση βρίσκεται σε πιο προχωρημένη φάση, και όχι ότι έχει συντελεστεί. Τα δεδομένα μας ωστόσο, στοιχειοθετούν την υπόθεση ότι η υποποικιλία των Κοκκινοχωρίων δεν είναι ομοιογενής, αλλά παρουσιάζει ενδοποικιλίες. Τα στοιχεία μας προέρχονται από τη σύγκριση δυο κοινοτήτων (Δερύνεια / Λιοπέτρι), όμως υποθέτουμε ότι η υποποικιλία παρουσιάζει ενδοποικιλίες γενικά στις κοινότητες, ακριβώς επειδή αποτελούν ξεχωριστά δίκτυα στα οποία βρίσκεται συγκεντρωμένος και όχι διάσπαρτος ο πληθυσμός στη χερσόνησο στην οποία βρίσκονται τα Κοκκινοχώρια.

Τόσο η κοινότητα της Δερύνειας όσο και η κοινότητα του Λιοπετρίου εμφανίζουν συγκεκριμένα διαφορετικά φωνολογικά χαρακτηριστικά, τα οποία ωστόσο βρίσκονται υπό διαδικασίες ισοπέδωσης στην κάθε κοινότητα. Με αυτή την έννοια και η Δερύνεια και το Λιοπέτρι έχουν τοπικές ενδοποικιλίες. Η Δερύνεια εμφανίζει την απλοποιημένη πραγμάτωση του συμπλέγματος [rc], την πλήρη αφομοίωση του συριστικού /s/ ως προς το εξακολουθητικό ρινικό /m/, την τροπή του /ð/ σε /ɣ/ πριν από πρόσθιο /e/. Το Λιοπέτρι εμφανίζει την τροπή του /f/ σε /x/, που δεν εμφανίζεται στη Δερύνεια, αλλά αποτελεί χαρακτηριστικό των δυτικών Κοκκινοχωρίων (Ορμήδεια, Ξυλοτύμπου, Ξυλοφάγου, βλ. Newton, 1972). Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφέρουμε ότι το ισόγλωσσο «πκιολίν» είναι ανύπαρκτο στις απαντήσεις των πληροφορητών/τριών της

Δερύνειας και του Παραλιμνίου. Αυτό μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι ενδεχομένως υπάρχουν διαφορές μεταξύ των κοινοτήτων Δερύνειας, Παραλιμνίου που δικαιολογούν τη χαρτογράφηση του Κοντοσόπουλου (1970).

Επίσης, στο Λιοπέτρι, όπου διαπιστώθηκαν πραγματώσεις του /f/ ως /x/, τα 5 άτομα (αγόρια ηλικίας 16 ετών) που έδωσαν την πραγμάτωση ['ehanto] χρησιμοποίησαν το γλωττιδικό για όλες τις πραγματώσεις του /f/ και /θ/. Αν και τα δεδομένα μας είναι φτωχά όσον αφορά αυτό το χαρακτηριστικό, μας επιτρέπουν να υποθέσουμε ότι το γλωττιδικό τριβόμενο [h] κατακτάται ως αλλοφωνική πραγμάτωση του /x/ που διαμορφώνεται στα πλαίσια της κρίσιμης περιόδου³⁰. Για να διερευνηθεί το φαινόμενο αυτό, η έρευνα πρέπει να επικεντρωθεί σε παιδιά πάνω των 6 ετών στο Λιοπέτρι. Αναλυτικά σχόλια για τη γλωσσική χρήση των νεαρών ανδρών θα ακολουθήσουν στο επόμενο κεφάλαιο.

Οι Williams and Kerswil (1999) διεξήγαγαν έρευνα στο φαινόμενο της ισοπέδωσης σε άτομα στην ηλικιακή ομάδα των εφήβων σε τρεις μικρές πόλεις: Milton Keynes, Hull και Reading. Διαπίστωσαν ότι η δημογραφική σύσταση του πληθυσμού στη «νέα πόλη» (Milton Keynes) όπου οι κάτοικοι ήταν μέτοικοι χωρίς ιδιαίτερους δεσμούς (οικογενειακούς, δίκτυα γειτονιάς, δίκτυα φιλίας και κοινών χώρων εργασίας) ευνοούσε τη *γρήγορη* γλωσσική αλλαγή. Αυτό το εύρημα των Williams και Kerswil (1999) μπορεί να τροφοδοτήσει υποθέσεις για τη φύση της ισοπέδωσης στις κοινότητες Δερύνεια και Λιοπέτρι, η οποία φαίνεται να ακολουθεί διαφορετικό *ρυθμό* ως προς την τελική ολοκλήρωση. Οι αιτίες μπορούν να αναζητηθούν διερευνώντας τα είδη των δικτύων (χαλαρά ή στενά) κάθε χωριού με μετρήσιμα κριτήρια κατά το πρότυπο των πιο πάνω ερευνητών. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι το Λιοπέτρι είναι μια κοινότητα με πιο στενούς παραδοσιακούς δεσμούς. Η Δερύνεια γεωγραφικά δεν είναι απομονωμένη. Τα γεωγραφικά όρια που τη διαχωρίζουν από το Παραλίμνι που έχει 15000 κατοίκους βρίσκονται μόνο στους χάρτες. Σ' αυτή την ενιαία γεωγραφική έκταση κατοικούν άνθρωποι που είναι μέτοικοι στην περιοχή καθώς και μεγάλος αριθμός

³⁰“... The claim is that the brain becomes less plastic after some aspect of development is complete, so that late learning is less successful (sensitive period) or impossible (critical period)” (Sabourin and Stowe, 2010, :32)

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να αναφέρουμε ότι η έννοια της «κρίσιμης περιόδου» έχει τύχει πολιτικής εκμετάλλευσης στις Η.Π.Α. καθώς αποτέλεσε το πρόσχημα για τη μείωση χρηματοδοτήσεων σε σχολεία με παιδιά για τα οποία η Αμερικανική Αγγλική ήταν δεύτερη γλώσσα (L2). Τόσο η ύπαρξη όσο και η χρονική έκταση μιας τέτοιας περιόδου αμφισβητούνται (βλ. Bialystok & Hakuta, 1999). Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, η κρίσιμη περίοδος αναφέρεται μόνο για να στηρίξουμε την υπόθεση ότι το γλωττιδικό /h/ της ΚΕ κατακτάται (σε αντιδιαστολή με το «μαθαίνεται»)

μεταναστών/τριών, που δεν είναι εγγεγραμμένοι/ες δημότες της Δερύνειας ή του Παραλιμνίου. Αυτό συμβαίνει λόγω της εγγύτητας της Δερύνειας στα τουριστικά θέρετρα του Πρωταρά και της Αγίας Νάπας που αποτελούν το βασικότερο τομέα οικονομικής δραστηριότητας των κατοίκων. Η γεωργία στη Δερύνεια είναι ελάχιστη αντίθετα με το Λιοπέτρι στο οποίο η γεωργία συνεχίζει να είναι ακμαία. Είναι λιγότερο πιθανόν να κρατηθούν στενοί δεσμοί τοπικότητας σε ένα τέτοιο δημογραφικό περιβάλλον παρά σε μια πιο απομονωμένη γεωργική κοινότητα.

5.4 Φάσεις της ισοπέδωσης

Η τοπική πραγμάτωση των συμπλεγμάτων [rc] και [fc] στη Δερύνεια φαίνεται να βρίσκεται σε πιο προχωρημένο στάδιο ισοπέδωσης σε σχέση με την ισοπέδωση του συμπλέγματος [θc] και άλλων τοπικών χαρακτηριστικών της υποποικιλίας. Με δεδομένο το «λάθος» που υπεισέρχεται στα αποτελέσματά μας λόγω του φαινομένου του «παράδοξου του παρατηρητή», θεωρούμε εγκυρότερη την περιγραφή της ισοπέδωσης με σχετικούς όρους παρά με απόλυτους αριθμούς για κάθε χαρακτηριστικό. Επειδή όπως αναφέραμε πιο πάνω, τα διάφορα τοπικά χαρακτηριστικά δεν εντοπίστηκαν και στις δυο κοινότητες, θεωρήσαμε καταλληλότερη την παρουσίαση των αποτελεσμάτων με τους πίνακες που προηγήθηκαν, ώστε να φαίνεται τι προϋπήρχε σε κάθε κοινότητα και τι υποχωρεί σε σχέση με την αντίστοιχη πραγμάτωση της ΚΚΕ. Ωστόσο, για να προβούμε και σε αριθμητικές διαπιστώσεις για τον ρυθμό ισοπέδωσης, κοιτάξαμε τη χρήση της μεταβλητής σε «ελάχιστους χρήστες» της υποποικιλίας, ώστε να δούμε ποιες είναι οι φωνολογικές μεταβλητές που ακόμα και σε αυτή τη δημογραφική και κοινωνική ομάδα φθίνουν ως προς τη χρήση (βλ. Παράτημα Γ).

Φαίνεται λοιπόν ότι κάποια χαρακτηριστικά προηγούνται ως προς την ολοκλήρωση της διαδικασίας της ισοπέδωσης ως ακολούθως:

1. Η απλοποίηση των συμπλεγμάτων [rc] βρίσκεται σε πιο προχωρημένο στάδιο από την απλοποίηση του [θc] (Μ.Τ 1.12, 1.77 αντίστοιχα στους άνδρες).
2. Η απλοποίηση του [fc] ισοπεδώνεται στη Δερύνεια αλλά γενικότερα στο σύμπλεγμα εντοπίσαμε να αντιστοιχούν περισσότερες τοπικές πραγματώσεις απ' όσες υπολογίσαμε. Συνεπώς, η ποικιλότητα είναι αντικείμενο ανεξάντλητης έρευνας.
3. Η πλήρης αφομοίωση του /s/ προς το εξακολουθητικό ρινικό /m/.

4. Οι πραγματώσεις του /f/ ως /x/ στο Λιοπέτρι.

5. Η τροπή του /ð/→/ɣ/ πριν από οπίσθιο φωνήεν στο ['ðoman]-['ɣoman]. Η λέξη έχει αντικατασταθεί στην ομάδα των νέων και συνεπώς μαζί της «πεθαίνει» και το φωνολογικό φαινόμενο. Συγκεκριμένα, θα λέγαμε ότι η αναφορά σε φωνολογικό φαινόμενο σήμερα είναι καταχρηστική καθώς δεν γνωρίζουμε αν υπάρχουν άλλα λεξήματα στα οποία εφαρμόζεται. Ακόμα και στην ομάδα των νεαρών ανδρών της Δερύνειας που φαίνεται να χρησιμοποιεί το ουρανικό ηχηρό τριβόμενο στο «έγερεν», θα λέγαμε ότι το φαινόμενο εμπίπτει στη μελέτη στυλιστικών επιλογών και επιπέδων ύφους και όχι φωνολογικού φαινομένου μιας γεωγραφικής υποποικιλίας.

5.5 Η γλωσσική χρήση στους άνδρες νεαρής ηλικίας – Επίπεδα ύφους

Οι νεαροί άνδρες και στις δυο κοινότητες, της Δερύνειας και του Λιοπετρίου, φαίνεται να παρουσιάζουν αυξημένη χρήση συγκεκριμένων τοπικών φωνολογικών πραγματώσεων, διαφορετικών για κάθε κοινότητα, και σε διαφορετικό βαθμό. Προφανώς ο βαθμός στον οποίο αναβιώνει η τοπική φωνολογία στους νέους είναι ανάλογος με τη φάση της ισοπέδωσης στην κάθε κοινότητα. Το φαινόμενο αυτό δεν είναι καινούριο στην έρευνα που αφορά την ισοπέδωση. Οι Cheshire et al. (1999) σε συνέχεια της έρευνας στις πόλεις Milton Keynes, Hull και Reading που προηγήθηκε διαπίστωσαν ότι στο Milton Keynes όπου οι έφηβοι είχαν χαλαρούς δεσμούς με την κοινότητα και μεγαλύτερη κινητικότητα παρουσίασαν περισσότερη ισοπέδωση ως προς τα αντίστοιχα φωνολογικά χαρακτηριστικά του Λονδίνου που εξέτασαν, σε σχέση με το Hull και το Reading που η κινητικότητα ήταν περιορισμένη και οι κοινωνικοί δεσμοί στενότεροι λόγω της δημογραφικής προέλευσης των κατοίκων. Φυσικά αυτό δεν σημαίνει ότι οι έφηβοι αναπαράγουν την υποποικιλία που ομιλείτο στο παρελθόν, καθώς η γλώσσα των εφήβων και των νέων διακρίνεται γενικά από νεωτερισμούς (Cheshire et al., 1999).

Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι πρόκειται για φαινόμενο ανακατανομής της φωνολογίας της υποποικιλίας, που αφενός είναι αποτέλεσμα μετάδοσης (δηλαδή κάποιιοι μιλούν έτσι γιατί αυτό ομιλείται στις οικογένειές τους) αλλά και διάχυσης μεταξύ τους³¹. Με άλλα λόγια, η τοπική ποικιλία χρησιμοποιείται ως επιτέλεση ενδεχομένως του κοινωνικού φύλου του άνδρα και ως έκφραση των τοπικών ταυτοτήτων κάθε κοινότητας.

Θα ήταν ενδιαφέρον να διερευνηθεί η αλλαγή στη γλωσσική συμπεριφορά των ατόμων αυτών στο μέλλον.

Από τα σχόλια που έκαναν ομιλητές/τριες για τη χρήση της υποποικιλίας προέκυψε ότι οι ομιλητές/τριες έχουν επίγνωση του χαμηλού ύφους της τοπικής ποικιλίας την οποία χρησιμοποιούν:

1. όταν μιλούν μεταξύ τους·
2. όταν η κατάσταση επικοινωνίας είναι ανεπίσημη·
3. όταν το θέμα της συζήτησης είναι κατάλληλο για υποποικιλία·
4. ανάλογα με το ποιος/α είναι ο/η συνομιλητής/τρια·
5. ανάλογα με τη συναισθηματική τους φόρτιση.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι κανένας/καμιά ομιλητής/τρια από την Ομάδα Β, δηλαδή τα άτομα με «ελάχιστη χρήση» φωνολογικών τύπων της υποποικιλίας, δεν χρησιμοποίησε τοπική πραγμάτωση για τις λέξεις πιάνον, διαμέρισμα, θεός, πιθήκους, φυλακή και εφημερίδα. Αυτό ίσως σημαίνει ότι δεν πρόκειται για φωνολογικά χαρακτηριστικά εγγενή στη φύση των ομιλητών/τριών της περιοχής με καθολική γενικευτική χρήση, αλλά για λεξικά καθορισμένες φωνολογικές πραγματώσεις-επιλογές εκ μέρους των ομιλητών/τριών στη χρήση. Στο δείγμα μας φάνηκε ότι οι ομιλητές/τριες αναγνωρίζουν πεδία (θέματα), τη σχέση των συμμετεχόντων/ουσών σε μια λεκτική πράξη (tenor) και τον τρόπο (mode) (κειμενικό είδος γραπτό/προφορικό κ.τ.λ.) σύμφωνα με τον ορισμό του Halliday (1989).

³¹ Στο Hull σύμφωνα με τους Williams και Kerswil (1999) κάποιιοι τοπικοί τύποι ανθίστανται στην ισοπέδωση γιατί τα νεαρά άτομα εκφράζουν μέσα από τη γλωσσική χρήση τους στενούς δεσμούς με την κοινότητα, την καταγωγή τους και γενικά την τοπικότητα ως ταυτότητα.

Επίλογος

Η γλωσσική χρήση στα Κοκκινοχώρια χαρακτηρίζεται από ισοπέδωση. Σε γεωγραφικούς χώρους όπου υπάρχουν μεγάλοι πληθυσμοί, το φαινόμενο της ισοπέδωσης της γλωσσικής ποικιλότητας (*variation*) είναι γρηγορότερο από μικρούς απομονωμένους πληθυσμούς στους οποίους εξ ορισμού τα άτομα βρίσκονται πιο κοντά το ένα στο άλλο. Η ΚΕ είναι περιφερειακή κοινή (*regional koine*) ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο. Οι ομιλητές/τριές της είναι συγκεντρωμένοι/ες γεωγραφικά σε έναν χώρο που βρίσκεται σε γεωγραφική απόσταση από χώρους όπου ομιλείται η ΚΝΕ. Χαρακτηρίζει την ταυτότητα των ομιλητών/τριών της και είναι πρώτη γλώσσα για τους/τις ομιλητές/τριες της, δηλαδή κατακτάται.

Το ίδιο το φαινόμενο της δημιουργίας κοινής (*koineisation*) σε μια περιφερειακή κοινή εξηγεί τη βραδύτητα αποδιαλεκτοποίησης της ΚΕ προς την ΚΝΕ. Οι ίδιες αρχές που ορίζουν το φαινόμενο αυτό στο μακροεπίπεδο της ΚΕ σε σχέση με την ΚΝΕ, εξηγούν και τις διαφοροποιήσεις που έχουμε διαπιστώσει στο μικροεπίπεδο των τοπικών χαρακτηριστικών στις κοινότητες που εξετάσαμε. Στις μικρές και πιο απομονωμένες γεωγραφικά κοινότητες στα Κοκκινοχώρια, όπου οι τοπικές (και κοινωνικές) ταυτότητες πραγματώνονται μέσω της χρήσης της τοπικής ποικιλίας, η τοπική υποποικιλία ισοπεδώνεται βραδύτερα από ό,τι συμβαίνει σε κοινότητες που βρίσκονται σε πληθυσμιακά μεγαλύτερες και γεωγραφικά ενιαίες περιοχές. Η ολοκλήρωση της ισοπέδωσης στη χρήση φωνολογικών χαρακτηριστικών της υποποικιλίας που εξετάσαμε είναι αποτέλεσμα γεωγραφικής και κοινωνικής κινητικότητας και διάχυσης (*diffusion*) αλλά και μετάδοσης της ΚΚΕ ως φυσικά κατακτημένης φωνολογίας.

Η φωνολογική γλωσσική χρήση ανάμεσα στις κοινότητες που εξετάσαμε παρουσιάζει διαφορές, αλλά και ομοιότητες. Στις ομοιότητες συγκαταλέγονται το προβάδισμα των γυναικών και των μορφωμένων ατόμων στην ισοπέδωση, καθώς και η γλωσσική συμπεριφορά των νεαρών ανδρών. Δεν είναι βέβαιο ότι η ισοπέδωση των μορφωμένων και των γυναικών είναι αποτέλεσμα της διάχυσης φωνολογικών χαρακτηριστικών της Μεσαορίας, ή διάχυσης στάσεων και αντιλήψεων από τα ισχυρά κυρίαρχα κέντρα κάθε περιοχής. Το τι είναι κοινώς αποδεκτό ως ΚΚΕ, οι στάσεις των ατόμων απέναντι στη χρήση σημαδεμένων τύπων, η ανάπτυξη τοπικών ταυτοτήτων και ο τρόπος με τον οποίο

γίνεται η προσαρμογή (accommodation) σε ατομικό επίπεδο είναι πεδία που χρήζουν περαιτέρω έρευνας.

Εξίσου αμφίβολη είναι η καταλληλότητα της χρήσης «γεωγραφική ποικιλία» για τη γλωσσική χρήση στα Κοκκινοχώρια. Εικάζεται ότι αυτό που συμβαίνει είναι ανακατανομή φωνολογικών χαρακτηριστικών της υποποικιλίας σε «επίπεδα ύφους» που χρησιμοποιούν οι ομιλητές/τριες σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Η ισοπέδωση των φωνολογικών χαρακτηριστικών που εξετάσαμε φαίνεται να είναι ένα εξαιρετικά σύνθετο φαινόμενο που εμπλέκει κοινωνικούς μηχανισμούς, μηχανισμούς κατάκτησης γλώσσας, ψυχολογικούς μηχανισμούς προσαρμογής, που καθιστούν τη μελέτη της στα πλαίσια των εφαρμοσμένων γλωσσολογικών επιστημών αναγκαία.

Παράρτημα Α

Μεθοδολογία της έρευνας

Α.1 Πιλοτικά δεδομένα

Πιλοτική έρευνα – Πραγματώσεις από απομαγνητοφωνήσεις πιλοτικών συνεντεύξεων

Φωνητικές πραγματώσεις	01	02	03	04	05	06
θc→c: pc→c:	c:e'vaz:o c:os	enðominda'c:o ec:e'rosan kope'l:uc:a			'c:an:is	ksaer'fuc:a
θ→x	exo'rusamen		e'maxan		pe'xanun	
θ→ç		e'çelan				
θ→h	esko'tohin	'heli			'heli li'hi 'kahe ho'ro	a'hu kaha'ron e'pehanen
f→h			ho'nazun		a'hu 'grahis hi'χ:unde 'herni prohilaxti'ko n na'hici	
s→h		esko'tohan	'pnahe			
ç→v				evo'rasan		
z→m	fanati'm:eni foit ^h :a'zmeni	aðer'fom:as				

O1: Άντρας, 67 ετών, Σωτήρα, συνταξιούχος υπάλληλος της Α.Τ.Η.Κ.

O2: Άντρας, 81 ετών, Λιοπέτρι, συνταξιούχος γεωργός.

O3: Άντρας 65 ετών, Λιοπέτρι, συνταξιούχος.

O4: Άντρας, 72 ετών, Μακράσκα, κάτοικος Λιοπετρίου.

O5: Αγόρια, 16-19, Λιοπέτρι, μαθητές, στρατιώτες.

O6: Αγόρι, 9 ετών, Λιοπέτρι, μαθητής Δημοτικού.

A.2 Ερωτηματολόγιο

Σενάρια/ερωτήσεις προς πληροφορητές/τριες:

1. Την γεναίκαν του παπά της εκκλησιάς λαλούν την _____.
2. Εδiónωσα τον καφέν πά' στο πουκάμισον τζ' εξιμάρισα το. Τι εν' το πουκάμισον; _____.
3. Παίξει τελικός κυπέλλου τζαι δείχνει το η τηλεόραση. Είσαι φανατικός της μάππας. Τηλεφωνά σου μια φίλη σου τζαι λαλεί σου να πάτε για καφέν. Λαλείς της έν παω. Τι κάμνεις τζειν την ώραν τζαι έθθελεις να πάεις έξω;
4. Τα ράμματα των παπουτδίων ίνταμπου τα κάμνουμεν για να μεν τα πατούμεν τζαι να ππέσουμεν;
5. Εσύ τζαι ο Πανίκκος έχετε τον ίδιον τζύρην. Ίνταμπου σου είναι ο Πανίκκος; Θκειος σου;
6. Μια γυναίκα φορεί μαύρα διότι ο άντρας της _____.
7. Έναν ζευκάριν έν μπορεί να χτίσει σπίτιν τζαι εννα αγοράσει πας σε πολυκατοικίαν τι πράμαν;
8. Έναν ποτήριν που έν έχει τίποτε μέσα ίνταμπου είναι;
9. Πού βάλλουν τους εγκληματίες άμαν δικαστούν τζαι μετά;
10. Τους λουκουμάδες πού τους σύρνουμεν για να φύουν οι καλικάντζαροι;

11. Τζειν το όργανον που παίζουν εις τους γάμους «ώρα καλή τζ' ώρα γρουσή», ίνταμπου το λαλούν;
12. Ετηάνισα το ψάριν τζ' ήρτεν ο κάττος τζαι ίνταμπου το έκαμεν;
13. Έν ι-μπόρω να περπατήσω γιατί πονώ.... Τα σέρκα μου;
14. Μεσ στην τράπεζαν κάποιιοι έχουν ριάλλια αλλά ο παραπάνω κόσμος έχει τι;.....
15. Το ρεύμαν ίνταμπου το κάμνουμεν για να μεν μας το κόψουν;
16. Πάω κάθε μέραν τζαι ψουμνίζω λλία πράματα που το σούπερμαρκετ αλλά πάω κάθε 15 τζαι κάμνω έναν γεννικόν
17. Ποιος εδημιούργησεν τον άθρωπον σύμφωνα με την θρησκείαν;
18. Σύμφωνα με τζείνους πον πιστεύκουν πόθθεν επροήρθεν ο άθρωπος;
19. Εμαλλώσαν εις στην μάππαν τζαι εγύρισεν ο ένας του άλλου τον πάτσον. Ένταμπου του έκαμεν;.....
20. Ένας που εγεννήθην το 1974 εν' 43 _____.
21. Ήπιεν πολλύν ποτόν τζ' εν έμπορεν να οδηγήσει επειδή _____.
22. Για να συνάξω τα φύλλα θέλω σκούπαν τζαι τι άλλον;
23. Παλιά που έν είχεν τηλεόρασην τζ' ίντερνετ πόθθεν εμαθθαίναν νέα οι άνθρωποι άμαν εξέραν ανάγνωσην φυσικά;
24. Τζειν το όργανον που έχει πλήχτρα άσπρα τζαι μαύρα τζ' εν' τζαι ωραίον έπιπλον, ίνταμπου το λαλούν;
25. Πριν να κάμουμεν μπάνιον φκάλλουμεν τα ρούχα μας τζαι βάλλουμεν τα στα λερωμένα τζαι ύστερα που λουννούμαστεν πιάννουμεν άλλα ρούχα τζαι τι τα κάμνουμεν;

A.3 Φύλλο απαντήσεων πληροφορητή/τριας

Φύλο:

Ηλικία:

Β.Ε.(βαθμίδα εκπαίδευσης):

Κοινότητα:

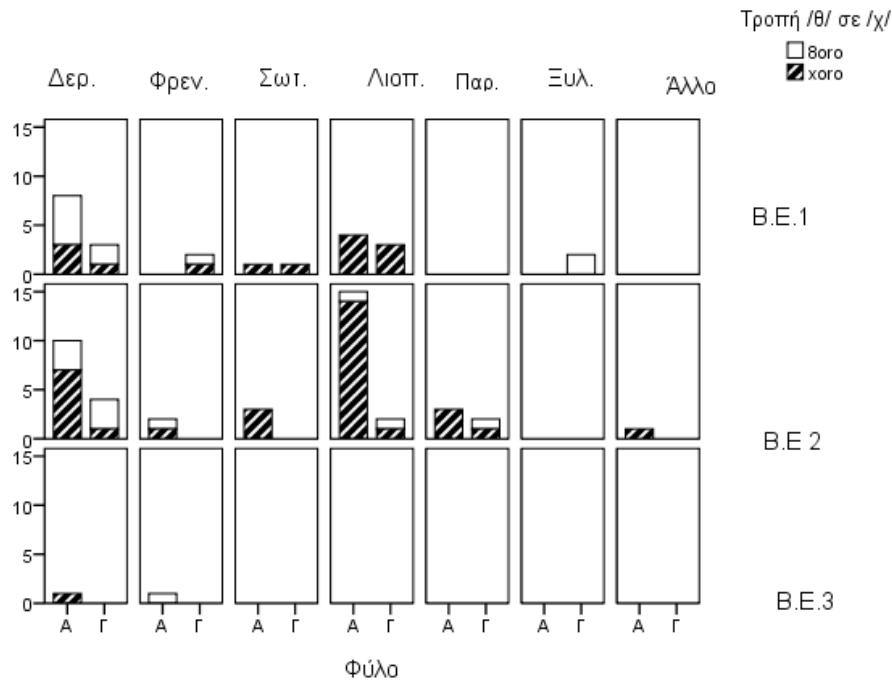
Πιθανές απαντήσεις		Ποιος/α το λέει αν όχι ο/η πληροφορητής/τρια			
Απάντηση Πληροφορητή/τριας		γυναίκες/άντρες	ηλικιωμένοι /νεαροί	Περιοχή	Χαμηλή/Ψηλή Β.Ε.
1. α. παπαθικιά β. παπακιά					
2. α.ξιμαρισμένον β.ξιμαριμμένον					
3. α.θωρώ β.χωρώ					
4. α.δείννω β.γείννω					
5. α.αρφός μου β.αρφόμμου					
6. α.επέθανεν β.επέχανεν					
7. α.διαμέρισμαν β.διαμέριμμαν					
8. α.όφκερον β.όφτζερον					
9. α. φυλακήν β. χυλακήν					

10. α.δόμαν β.γόμαν					
11. α.φκιολίν β.κιολίν					
12. α.έφαν το β.έχαν το					
13. α.πόθκια β.πόκια					
14. α.χρέος β.γρέος					
15. α.πκιερώνουμεν β.κιερώνουμεν					
16. α.ψούμνισμαν β.ψούμνιμμαν					
17. α. θεός β. χεός					
18. α. πιθήκους β.πιχήκους					
19. α.δέρω β.γέρω					
20. α.χρονών β.γρονών					
21. α.εμέθυσεν β.εμέχυσεν					
22. α.φκιάριν β.φτζιάριν					
23. α. εφημερίδα β. εχημερίαν					

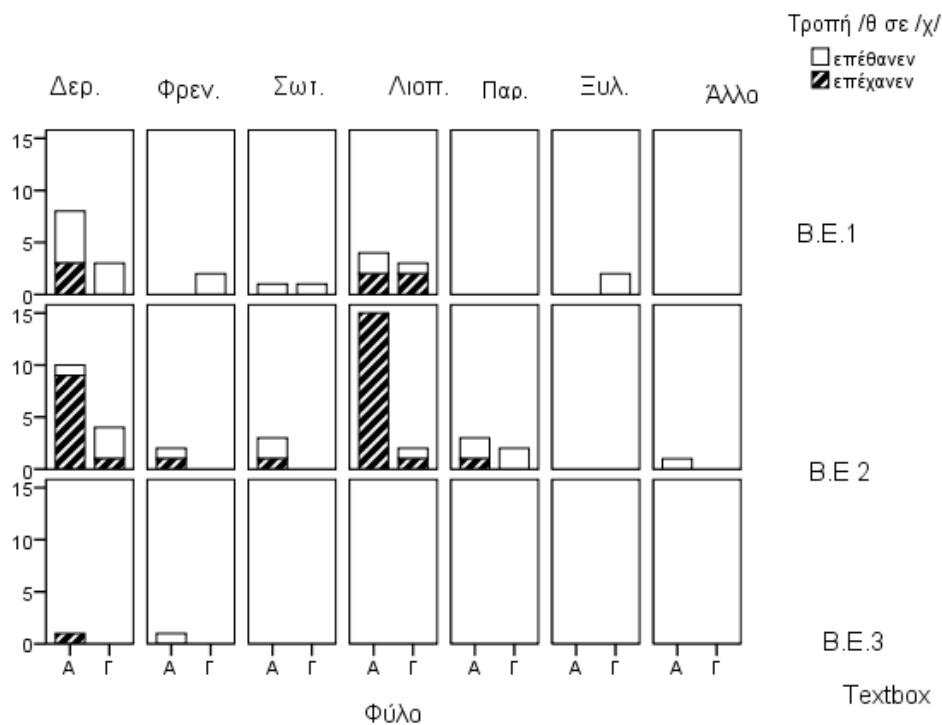
25. α. φορεί το β. χορεί το					
-----------------------------------	--	--	--	--	--

Παράρτημα Β

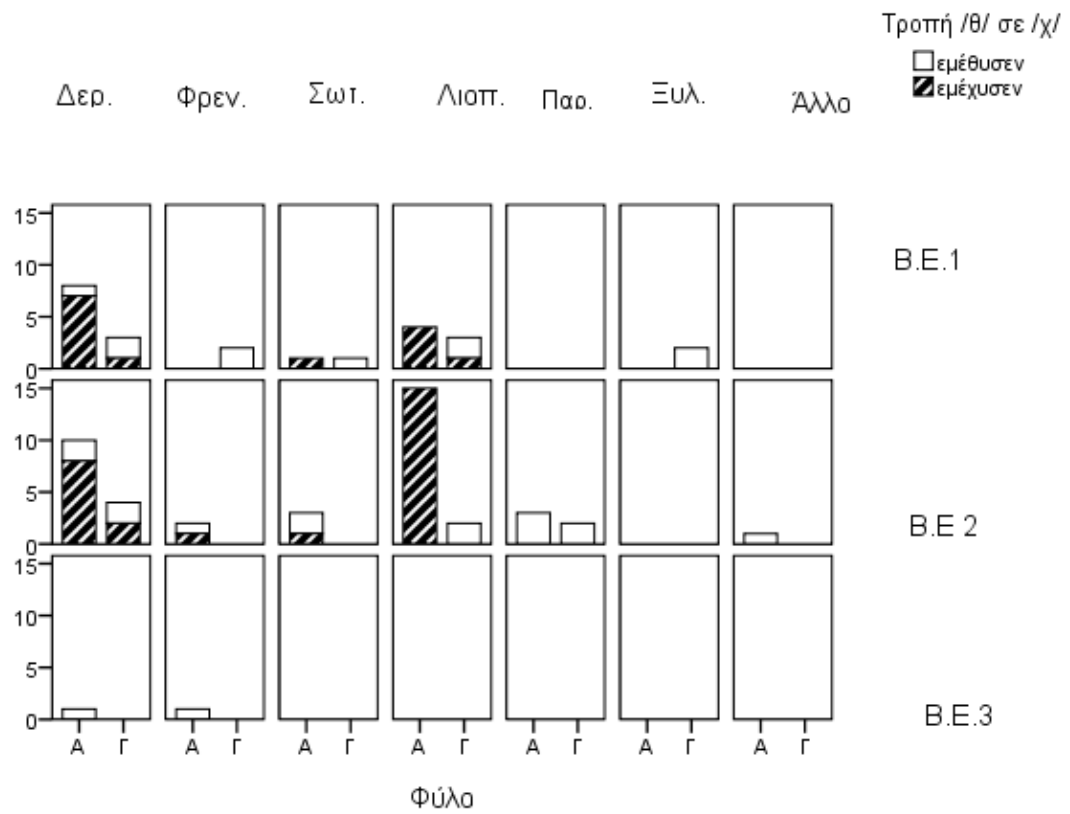
Η χρήση του /x/ στην Ομάδα Β

Γράφημα 22. Η χρήση του /x/ στην Ομάδα Β στο ζεύγος [θo'ro] [xo'ro]

Γράφημα 23. Η χρήση του /x/ στην Ομάδα Β στο ζεύγος [e'peθanen] [e'peχanen]

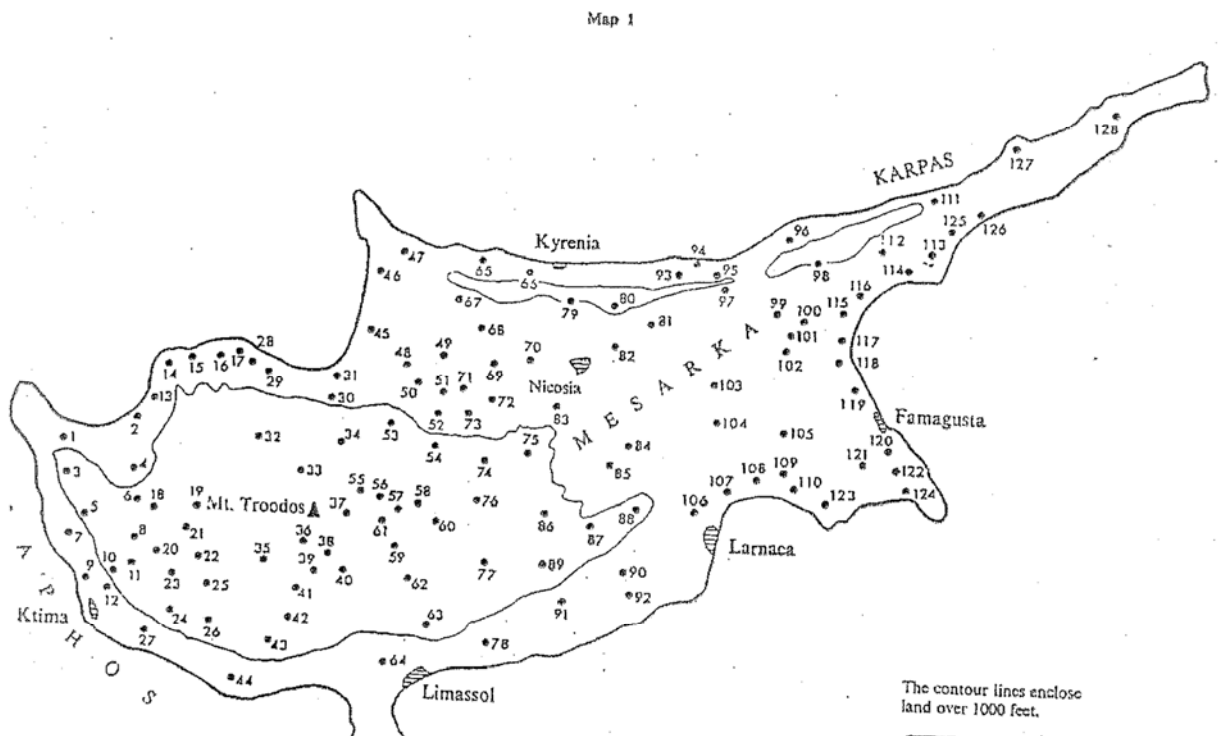

Γράφημα 24. Η χρήση του /x/ στην Ομάδα Β στο ζεύγος [e'meθisen] [e'mehisen]

Παράρτημα Γ

Group Statistics					
Τιμές της μεταβλητής	Gender	N	Mean	St.Dev.	St.Dev.Err
παπαθικά/παπακιά	Male	49	1.78	.422	.060
	female	19	1.42	.607	.139
πόθκια/πόκια	male	49	1.76	.434	.062
	female	19	1.74	.452	.104
πκιερώνω/κιερώνω	male	49	1.12	.331	.047
	female	19	1.00	.471	.108
ξιμαρισμένον/ξιμαριμμένον	male	49	1.24	.434	.062
	female	19	1.11	.315	.072
αρφός μου/αρφόμμου	male	49	1.29	.456	.065
	female	19	1.16	.375	.086
ψούμνισμαν/ψούμνιμμαν	male	49	1.24	.434	.062
	female	19	1.16	.375	.086
θορώ/χορώ	male	49	1.78	.422	.060
	female	19	1.47	.513	.118
επέθανεν/επέχανεν	male	49	1.67	.474	.068
	female	19	1.21	.419	.096
εμέθυσεν/εμέχυσεν	male	49	1.76	.434	.062
	female	19	1.21	.419	.096
έφαν το/ έχαν το	male	49	1.12	.331	.047
	female	19	1.00	.000	.000
φορούμεν/χορούμεν	male	49	1.27	.446	.064
	female	19	1.21	.419	.096
χρέος/γρέος	male	49	1.69	.466	.067
	female	19	1.47	.513	.118
χρονών/γρονών	male	49	1.69	.466	.067
	female	19	1.42	.507	.116
δίννω/γίννω	male	49	1.43	.500	.071
	female	19	1.47	.513	.118
ταρράτσα/δόμαν/γόμαν	male	49	1.20	.790	.113
	female	19	1.00	.745	.171
όφκερον/όφτζερον	male	49	1.92	.277	.040
	female	19	1.63	.496	.114
φκιάριν/φτζιαριν	male	49	1.96	.200	.029
	female	19	1.84	.375	.086

Παράρτημα Δ

Newton, B. (1972). *The Generative Interpretation of Dialect. A Study of Modern Greek Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press

Βιβλιογραφία

- Armostis, S. (2010). The perception of plosive gemination in Cypriot Greek. *e-Proceedings of 4th Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*, (σσ. 39-59).
- Arvaniti, A. (2002). Dimorphia, diglossia, and the appearance of Cypriot Standard Greek. Στο C. Clairis (Επιμ.), *Recherches en Linguistique Grecque: Actes du 5e Colloque International de Linguistique Grecque (Sorbonne, 13-15 September 2001)*. Paris: L' Harmattan.
- Arvaniti, A. (2006). Erasure as a Means of Maintaining Diglossia in Cyprus. *Linguistic papers* (2), 25-38.
- Becker, K. (2013). The sociolinguistic interview. Στο B. Childs, G. Van Herk, & C. Mallinson, *Data Collection in Sociolinguistics: Methods and Applications*. New York and London: Routledge.
- Bialystok, E., & Hakuta, K. (1999). Confounded Age:Linguistic and Cognitive Factors in Age Differences for Second Language Acquisition. Στο D. Birdsong, *Second Language Acquisition and the Critical Period Hypothesis*. London: Lawrence Erlbaum associates publishers.
- Britain, D. (2010). Supralocal regional dialect levelling. Στο C. Llamas, & D. Watt, *Language and Identities*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Cheshire, J. F., Fox, S., & Kerswill, P. e. (2015). Ethnicity, friendship network and social practices as the motor of dialect change: Linguistic innovation in London. *Sociolinguistica*, 22(1), 1-23.
- Colins, P. (2007). Modal wars: Some ascendants semi-modals in Australian English. Στο J. Siegel, & J. Lynch, *Language Description, History and Development: Linguistic indulgence in memory of Terry Crowley*. John Benjamins Publishing Company.
- Coupland, N. (2007). *Style: Language variation and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cukor-Avila, P. (2000). Revisiting the Observer's Paradox. *American Speech*, 75(3), 253-254.
- Ferguson, C. A. (1959). Diglossia. *Word*, 15(2), σσ. 325-40.
- Halliday, M. A. (1989). *Spoken and written language*. Oxford: Oxford University Press.
- Hernandez- Campoy, H. M. (2014). Research Methods in Sociolinguistics. *AILA REVIEW*, 25, σσ. 5-29.

- Kerswi, P. (2000). Koineization and accommodation. Στο J. K. Chambers, P. Trudgil, & N. Schilling-Estes, *The handbook of language variation and change* (σσ. 669-702). Oxford: Blackwell.
- Kerswil, P. (2003). Dialect levelling and geographical diffusion in British English. In D. Britain, & J. Cheshire, *Social Dialectology* (pp. 223-243). Amsterdam: Benjamins.
- Kerswil, A., & Trudgil, P. (2005). The birth of new dialects. Στο P. Auer, F. Hinskens, & P. Kerswil, *Dialect Change: Convergence and Divergence in European Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Labov, W. (1990). The intersection of sex and social class in the course of linguistic change. *Language Variation and Change*, 2, 205-25.
- Labov, W. (2007). Transmission and Diffusion. *Language*, 83(2), 344-387.
- Labov, W. (2011). *Principles of Linguistic Change, Volume 3: Cognitive and Cultural Factors*. West Sussex: Wiley Blackwell.
- Lippi - Green, R. (1989). Social network integration and language change in progress in a rural alpine village. *Language in society*, 18, 213-234.
- Milroy, L. (1999). Women as innovators and norm-creators: The sociolinguistics of dialect in a Northern English city. Στο S. Wertheim, A. Bailey, & M. Corston-Oliver (Επιμ.), *Engendering Communication: Proceedings of the 5th Berkeley Women and Language Conference* (σσ. 361-376.). Berkeley: BWLG Publications.
- Milroy, L. (2000). Social network analysis and language change: Introduction. *European journal of English studies*, 4(3), 217-223.
- Milroy, L. (2002). Social Networks. Στο J. K. Chambers, P. Trudgil, & N. Schilling-Estes, *The handbook of language variation and change*. Oxford: Blackwell.
- Milroy, L., & Margrain, S. (1980). Vernacular Language Loyalty and Social Network. *Language in society*, 9(1), σσ. 43-70.
- Milroy, L., & Milroy, J. (1992). Social network and social class: Toward an integrated sociolinguistic model. *Language in Society*, 21, 1-26.
- Newton, B. (1972). *The Generative Interpretation of Dialect. A Study of Modern Greek Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sabourin, L., & Stowe, L. A. (n.d.). Neurobiology of Language Learning. Στο B. Spolsky, & F. M. Hult, *The Handbook of Educational Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Siege, J. (1985). Koines and koineization Language in Society. *Language in Society*, 14(3), 357-378.

- Terkourafi, M. (2005). Understanding the present through the past. Processes of koineisation in Cyprus. *Diachronica*, 22(2), 309-372.
- Terkourafi, M. (2007). Perceptions of difference in the Greek sphere. The case of Cyprus. *Journal of Greek Linguistics*, 8, 60-96.
- Trudgill, P. (1986). *Dialects in contact*. Oxford and New York: Basil Blackwell.
- Trudgill, P. (2003). Modern Greek dialects: A preliminary classification*. *Journal of Greek Linguistics*, 4, 45-64.
- Tsiplakou, S. (2003). Linguistic attitudes and emerging hyperdialectism in a diglossic setting: young Cypriot Greeks on their language. *Proceedings of the 29th annual meeting of the Berkeley Linguistic Society on minority and diasporic languages of Europe*. Berkeley: Berkeley Linguistic Society.
- Tsiplakou, S. (2009). Code-switching and Code-mixing between Related Varieties : Establishing the Blueprint. *The International Journal of the Humanities*, 6(12), 49-66.
- Tsiplakou, S., & Floros, G. (2013). Never mind the text types, here's textual force: Towards a pragmatic reconceptualization of text type. *Journal of Pragmatics*, 45, 119-130.
- Tsiplakou, S., Papapavlou, A., Pavlou, P., & Katsoyannou, M. (2006). Levelling koineization and implications for bidialectism. Στο F. Hitchkens, *Language Variation. European Perspectives*. Amsterdam: John Benjamins Publishings.
- Wardhaugh, R. (2011). *An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Williams, A., & Kerswil, P. (1999). Dialect levelling: change and continuity in Milton Keynes, Reading and Hull. Στο P. Foulkes, & G. Docherty, *Urban voices. Accent studies in the British Isles* (σσ. 141-162). London: Arnold.
- Κακριδής-Φερράρι, Μ. (2007). Στάσεις απέναντι στη Γλώσσα. Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα. Ανάκτηση από http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_02/index.html
- Καρυολαίμου, Μ. (2000). Η κυπριακή: Διάλεκτος ή ιδίωμα;. Στο Α.-Φ. κ. Χριστίδης, *Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της* (σσ. 43-48). Αθήνα: ΥΠΕΠΘ & Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Κοντογιώργη, Μ. (2015). *Διαδικασίες Ισοπέδωσης στην Γλωσσική Ποικιλία των Κοκκινοχωρίων*. Μεταπτυχιακή διατριβή.
- Κοντοσόπουλος, Ν. (1970). Συμβολή εις την μελέτην της κυπριακής διαλέκτου. *Επετηρίς του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών*, 3, 87-109.

Κοντοσόπουλος, Ν. Γ. (2001). *Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Μοσχονάς, Σ. (2003). Κοινή γλώσσα και διάλεκτος: Το ζήτημα της «γλωσσικής διμορφίας» στην Κύπρο. *Νέα Εστία*, 151, σσ. 898-928.

Κεφάλαιο 1